

2013•2014
FACULTEIT BEDRIJFSECONOMISCHE WETENSCHAPPEN
master in de toegepaste economische wetenschappen

Masterproef

Accountingmeningsverschillen tussen de auditor en het management en de rol van het auditcomité

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Dimitri Mondelaers

Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste economische wetenschappen

2013•2014
FACULTEIT BEDRIJFSECONOMISCHE
WETENSCHAPPEN
master in de toegepaste economische wetenschappen

Masterproef

Accountingmeningsverschillen tussen de auditor en het management en de rol van het auditcomité

Promotor :
Prof. dr. Roger MERCKEN

Dimitri Mondelaers

Proefschrift ingediend tot het behalen van de graad van master in de toegepaste economische wetenschappen

WOORD VOORAF

Deze masterproef is tot stand gekomen in het kader van de opleiding Toegepaste Economische Wetenschappen, afstudeerrichting Accountancy en Financiering, aan de Universiteit Hasselt. Omwille van de toenemende belangstelling en persoonlijke interesse voor het auditberoep en 'corporate governance', heb ik er voor gekozen om accountingmeningsverschillen tussen de auditor en het management en de rol van het auditcomité te onderzoeken. Deze eindverhandeling heeft enorm veel tijd en moeite gevegd, maar het vervolmaken ervan bracht mij veel voldoening.

Verschillende personen hebben bijgedragen tot de realisatie van deze eindverhandeling. Zonder hen was het niet mogelijk geweest om deze scriptie tot een einde te brengen. Graag wil ik dan ook een dankwoord tot hen richten.

In de eerste plaats wil ik Prof. dr. Roger Mercken bedanken voor zijn deskundig advies en waardevolle feedback die hij mij gaf gedurende het vervolledigen van deze eindverhandeling.

Vervolgens wil ik de zestien bevoorrechte getuigen bedanken voor de tijd die zij vrijmaakten voor mij, ondanks hun drukke bezigheden. Zij hebben mij gedurende de interviews enorm veel nuttige informatie en opmerkingen geleverd omtrent het onderzoeksthema. Zonder hen was het niet mogelijk geweest om het empirisch onderzoek af te ronden.

Tot slot wil ik nog mijn familie en vrienden bedanken voor de steun en toeverlaat die zij waren gedurende het opstellen van deze eindverhandeling. Ik ben mijn ouders dankbaar voor de kansen die zij mij gegeven hebben om deze studies te doorlopen. Een laatste woord van dank gaat uit naar mijn vriendin voor haar mentale steun en haar aanmoedigingen.

Dimitri Mondelaers

Mei 2014

SAMENVATTING

In het eerste hoofdstuk van deze eindverhandeling wordt de probleemstelling besproken. Naar aanleiding van een aantal boekhoudschandalen en de kredietcrisis van 2007-2012 is er een toegenomen belangstelling voor het beslissingsproces omtrent management-auditor onenigheden inzake accounting issues. Indien een goedkeurende verklaring door de auditor wordt gegeven aan een onderneming en deze vijf maanden later gevolgd wordt door een faillissement, kan er soms sprake zijn van een auditfaling en kan men zich de vraag stellen wat de kwaliteit of de toegevoegde waarde van de audit nog is. Een auditfaling kan op twee manieren worden veroorzaakt. Enerzijds doordat de auditor materiële afwijkingen niet vindt in de financiële overzichten en anderzijds dat hij/zij deze wel vindt maar er niet naar behoren over rapporteert in de vorm van een voorbehoud of een afkeurende verklaring. Deze eindverhandeling zal zich verdiepen in de tweede manier van auditfaling, waar er wel een afwijking wordt geconstateerd door de auditor maar hieraan geen adequaat gevolg wordt gegeven in de vorm van een aanpassing van de financiële overzichten door het management of een passende controleverklaring van de auditor. Om bovenstaande auditfaling te verhinderen en de kwaliteit van de financiële overzichten te handhaven, heeft het auditcomité een centrale rol verkregen in de Belgische Corporategovernancecode (2009) als toezichthouder op het gehele proces.

In deze eindverhandeling wordt het beslissingsproces omtrent management-auditor onenigheden inzake accounting issues en de rol van het auditcomité onderzocht. Deze eindverhandeling tracht het gebrek aan informatie hieromtrent in de Belgische context op te vullen.

In het tweede hoofdstuk van deze eindverhandeling wordt er verduidelijkt over wat deze meningsverschillen/onenigheden tussen de auditor en het management precies gaan en hoe deze tot stand komen. Deze meningsverschillen ontstaan hoofdzakelijk doordat boekhoudstandaarden ruimte laten voor interpretatie aan de auditor en het management. Hierdoor kunnen beide partijen een verschillende zienswijze hebben op de toepassing van een bepaalde boekhoudstandaard. Belgische beursgenoteerde ondernemingen moeten als boekhoudstandaard de IFRS-normen toepassen voor de geconsolideerde jaarrekening. Verder worden in dit hoofdstuk ook de verschillende onderwerpen van een meningsverschil toegelicht. Het onderwerp kan zowel over actief- als passiefposten handelen. In de meeste gevallen betreft het een meningsverschil over een waarderingsmethode van een bepaald actief en/of passief.

Ingeval er een interpretatieverschil tussen de auditor en het management bestaat, moeten beide partijen een oplossing zien te vinden of tot een consensus zien te komen

zodat beide zienswijzen gealigneerd zijn. Hiervoor is er overleg nodig tussen het management en de auditor en eventueel het auditcomité. In de volgende twee hoofdstukken worden de intenties van het management en de auditor verduidelijkt waardoor men inzicht verkrijgt in het beslissingsproces.

In het derde hoofdstuk van de literatuurstudie worden de intenties van het management besproken. Het management kan beslissen of ze al dan niet de financiële overzichten wenst aan te passen ingeval er een meningsverschil met de auditor bestaat. In het eerste deel van dit hoofdstuk worden de mogelijke invloeden op de intentie van het management om de financiële overzichten aan te passen, toegelicht. Meer bepaald zijn hiervoor drie mogelijke verklaringen terug te vinden in de literatuur, namelijk de wettelijke verplichtingen, de controleverklaring van de auditor en de managementreputatie. In het tweede deel worden de mogelijke invloeden op het niet aanpassen van de financiële overzichten besproken. In de literatuur verwijst men naar analistverwachtingen, variabele remuneratie, schuldcontracten, financiële moeilijkheden van de onderneming en de interpretatie van de auditor als mogelijke verklaringen waarom het management bepaalde aanpassingen, die de auditor aanbeveelt, niet wilt doorvoeren.

In het vierde hoofdstuk worden de intenties van de auditor verduidelijkt. De auditor heeft de mogelijkheid om al dan niet akkoord te gaan met de argumenten van het management ingeval er een meningsverschil bestaat. In het eerste deel van dit hoofdstuk worden de mogelijke verklaringen om akkoord te gaan met het management aangehaald. Hierbij wordt in de literatuur voornamelijk naar de volgende begrippen verwezen: de economische afhankelijkheid van de auditcliënt, de familiariteit met de auditcliënt, het leveren van non-auditdiensten aan de auditcliënt en de auditmarkt competitie. In het tweede deel worden de mogelijke invloeden om niet akkoord te gaan met het management besproken. Wettelijke verplichtingen en de reputatieprotectie theorie worden in de literatuur als mogelijke factoren in het beslissingsproces van de auditor naar voren geschoven.

In het vijfde hoofdstuk van de literatuurstudie komt de rol van het auditcomité aan bod. Het auditcomité moet erop toezien dat alles correct verloopt ingeval er meningsverschillen tussen de auditor en het management bestaan. Het auditcomité is een adviserend orgaan naar de Raad van Bestuur toe. Het auditcomité moet bijgevolg advies geven omtrent het al dan niet akkoord gaan met een consensus over een bepaald meningsverschil die het management en de auditor bereikt hebben. Verder in dit hoofdstuk worden de effectiviteitsfactoren die een invloed kunnen hebben op de kwaliteit van de besluitvorming van het auditcomité besproken. Meer bepaald komen de financiële/juridische/sector expertise, het aantal vergaderingen per jaar, de verloning

van de auditcomitéleden en de onafhankelijkheid van de auditcomitéleden aan bod. Tenslotte is het van cruciaal belang voor de kwaliteit van de financiële overzichten dat er voldoende open en transparant wordt gecommuniceerd tussen de drie partijen zodat er een constructieve consensus kan worden bereikt ingeval er een meningsverschil tussen de auditor en het management bestaat.

Hoofdstuk zes omvat het empirisch onderzoek van deze eindverhandeling. In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt de methodologie van het empirisch onderzoek toegelicht. Omwille van de verkennende doelstelling van deze eindverhandeling wordt er geopteerd voor een kwalitatieve studie teneinde primaire data te verzamelen. Meer bepaald worden er interviews afgenomen van de betrokken partijen (het management, de auditor en de auditcomitéleden) om te peilen naar hun ervaringen en meningen in verband met het onderzoeksthema. Er wordt een bevraging van zestien bevoorrechte getuigen uitgevoerd. Onder hen bevinden zich zeven managementleden, twee auditors en zeven auditcomitéleden van Belgische beursgenoteerde ondernemingen. Met behulp van de bevraging van de drie verschillende betrokken partijen kan een goed en geheel beeld worden geschetst van hoe meningsverschillen tussen de auditor en het management tot stand komen en hoe deze worden opgelost, in interactie met het auditcomité, in België. In het tweede deel van dit hoofdstuk vindt men de bevindingen van de interviews terug. Hierbij dient de indeling van de literatuurstudie als leidraad voor de structuur van de bevindingen van de interviews.

Tenslotte worden in het laatste en zevende hoofdstuk de algemene conclusies van deze eindverhandeling getrokken. Hierbij worden enerzijds conclusies van de bevindingen gepresenteerd, wat men terug vindt in het eerste deel van de algemene conclusies. Anderzijds is het van belang dat deze conclusies worden omgezet in de praktijk zodoende de kwaliteit van de financiële overzichten te vrijwaren, wat vermeld staat in het tweede deel van de algemene conclusies.

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF

SAMENVATTING

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1 PROBLEEMSTELLING 11

1.1	INLEIDING	11
1.2	PRAKTIJKPROBLEEM	11
1.3	SITUERING	15
1.4	CENTRALE ONDERZOEKSVRAAG	18
1.5	DEELVRAGEN	18

HOOFDSTUK 2 MATERIELE AFWIJKINGEN IN DE FINANCIËLE OVERZICHTEN 19

2.1	INLEIDING	19
2.2	ACTIVA	20
2.2.1	AFSCHRIJVINGEN/WAARDEVERMINDERINGEN VAN VASTE ACTIVA	21
2.2.2	TIMING VAN ERKENNING VAN DE OPBRENGSTEN	22
2.2.3	WAARDEVERMINDERINGEN VAN VLOTTENDE ACTIVA	22
2.2.4	GELEASDE ACTIVA	23
2.3	PASSIVA	24
2.3.1	ONDERWAARDERING VAN NIET-GEREALISEERDE OPBRENGSTEN	25
2.3.2	ONDERGEWAARDEERDE VOORZIENINGEN	25
2.3.3	LANGLOPENDE SCHULDEN VAN LEASINGCONTRACTEN	26
2.3.4	ONDERWAARDERING VAN POST-EMPLOYMENT BENEFIT OBLIGATIONS.....	26
2.4	BESLUIT	26

HOOFDSTUK 3 INTENTIES VAN HET MANAGEMENT 27

3.1	INLEIDING	27
3.2	WEL AANPASSEN VAN DE FINANCIËLE OVERZICHTEN	27
3.2.1	WETTELIJKE VERPLICHTINGEN.....	27
3.2.2	CONTROLEVERKLARING	28

3.2.3	MANAGEMENTREPUTATIE.....	29
3.2.4	BESLUIT.....	29
3.3	NIET AANPASSEN VAN DE FINANCIËLE OVERZICHTEN.....	30
3.3.1	MOGELIJKHEID TOT NIET AANPASSEN.....	30
3.3.2	ANALISTVERWACHTINGEN.....	30
3.3.2.1	Omschrijving.....	30
3.3.2.2	Belgische context.....	31
3.3.3	VARIABELE REMUNERATIE.....	32
3.3.3.1	Omschrijving.....	32
3.3.3.2	Belgische context.....	33
3.3.4	SCHULDCONTRACTEN.....	33
3.3.5	FINANCIËLE MOEILIKHEDEN VAN DE ONDERNEMING.....	34
3.3.6	INTERPRETATIE VAN DE AUDITOR.....	35
3.3.7	BESLUIT.....	35

HOOFDSTUK 4 INTENTIES VAN DE AUDITOR..... 37

4.1	INLEIDING.....	37
4.2	AKKOORD MET HET MANAGEMENT.....	38
4.2.1	ECONOMISCHE AFHANKELIJKHEIDSTHEORIE.....	38
4.2.1.1	Omschrijving.....	38
4.2.1.2	Belgische context.....	38
4.2.2	FAMILIARITEIT.....	39
4.2.2.1	Omschrijving.....	39
4.2.2.2	Belgische context.....	40
4.2.3	NON-AUDITDIENSTEN.....	41
4.2.3.1	Omschrijving.....	41
4.2.3.2	Belgische context.....	42
4.2.4	AUDITMARKT COMPETITIE.....	42
4.2.5	BESLUIT.....	44
4.3	NIET AKKOORD MET HET MANAGEMENT.....	44
4.3.1	WETTELIJKE VERPLICHTINGEN.....	44
4.3.2	REPUTATIEPROTECTIE THEORIE.....	45
4.3.3	BESLUIT.....	46

HOOFDSTUK 5 ROL VAN HET AUDITCOMITÉ..... 47

5.1	INLEIDING.....	47
------------	-----------------------	-----------

6.3.4	TRANSPARANTIE	80
6.3.4.1	Omschrijving	80
6.3.4.2	Besluit	82
<u>HOOFDSTUK 7 ALGEMENE CONCLUSIES.....</u>		83
7.1	CONCLUSIES.....	83
7.2	IMPLICATIES VOOR DE PRAKTIJK	88
<u>LIJST VAN DE GERAADPLEEGDE WERKEN</u>		89
<u>BIJLAGEN</u>		99
BIJLAGE 1	OVERZICHT VAN DE BEVOORRECHTE GETUIGEN	99
BIJLAGE 2	VRAGENLIJSTEN.....	101
DEEL 1:	VRAGENLIJST AAN HET MANAGEMENT	101
DEEL 2:	VRAGENLIJST AAN LEDEN VAN HET AUDITCOMITÉ	103
DEEL 3:	VRAGENLIJST AAN DE AUDITORS	106

HOOFDSTUK 1 PROBLEEMSTELLING

1.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt eerst het praktijkprobleem en de situering geschetst, vervolgens worden de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen geformuleerd.

1.2 Praktijkprobleem

Financiële markten spelen een grote rol in de efficiëntie en effectiviteit van een economie. De kapitaalmarkten zorgen ervoor dat kapitaal van spaarders (mensen met een overschot aan geldmiddelen) naar leners (mensen met een tekort aan geldmiddelen) gaat. In de meeste gevallen zijn deze twee partijen verschillend en zorgt de kapitaalmarkt ervoor dat het kapitaal bij de juiste man en op de juiste plaats terechtkomt. Zonder een goed functionerende kapitaalmarkt zou het kapitaal van de spaarders moeilijk tot bij de mensen met een investeringsopportunity terechtkomen. Hiermee is de taak van de financiële markten ontvouwt, namelijk het produceren van een efficiënte allocatie van de productiefactor kapitaal. Dit draagt op zijn beurt bij tot een hogere productie en efficiëntie van een economie (Mishkin & Eakins, 2012).

Indien spaarders of investeerders hun kapitaal rechtstreeks aan ondernemingen verstrekken, worden zij aanzien als aandeelhouders. Aandeelhouders financieren ondernemingen natuurlijk niet gratis. Zij wensen op hun ingebracht kapitaal een 'return on investment' te behalen die in verhouding staat met het genomen risico. Dit gebeurt onder de vorm van dividenden of onder een waardestijging van het aandeel. Dit kan uitsluitend worden gerealiseerd als het management geen buitensporige activiteiten verricht met het ingebracht kapitaal van de aandeelhouders. Hierdoor zullen de aandeelhouders een soort van controle of toezicht willen uitoefenen op het management van de onderneming aangezien deze laatste niet altijd de intenties heeft om aandeelhouderswaarde te maximaliseren, bijvoorbeeld het opbouwen van een machtsimperium, overdreven voordelen of enkel investeren in stabiele markten (Tirole, 2001).

De investeerders zullen alleen hun kapitaal verschaffen aan de onderneming indien het management de belangen van de aandeelhouders behartigt. Als de investeerders met andere woorden redelijk verzekerd zijn van een redelijk rendement op hun ingebracht

kapitaal. Om deze zekerheid aan de investeerders te waarborgen, zijn er tal van corporate governance mechanismen in het leven geroepen (Hart, 1995; Schleifer & Vishny, 1997).

Investeerders die kapitaal aan een onderneming willen verschaffen, nemen hun beslissing onder andere op basis van een jaarverslag/jaarrekening. Volgens Mercken en Siau (2012) heeft een jaarverslag een tweezijdig doel. Het moet enerzijds een verklaring geven aangaande kwantitatieve resultaten van de jaarrekening. Anderzijds vormt het jaarverslag ook een uitgelezen plaats om verantwoording van het management af te leggen over hun acties ten aanzien van de aandeelhouders. Artikel 96, §1, lid 1 van het Wetboek van Vennootschappen vermeldt dat een jaarverslag ten minste een getrouw overzicht moet geven van de ontwikkeling van het bedrijf en van haar positie. Vertrouwen is een zeer belangrijk begrip binnen de financiële markten. Investeerders vertrouwen erop dat het jaarverslag/de jaarrekening van een onderneming een correct beeld schetst van de transacties en de economische waarde van de onderneming. Indien zij geen vertrouwen meer hebben in de getrouwheid en de betrouwbaarheid van de jaarverslagen, zullen zij geen kapitaal meer verschaffen aan de ondernemingen wat resulteert in een economische crisis.

Volgens Gramling, Rittenberg en Johnstone (2012) is dit wat er gebeurde bij de vastgoed/kredietcrisis van 2007-2012. De markt ontving geen betrouwbare data meer van de jaarverslagen van de ondernemingen en bijgevolg raakten investeerders hun vertrouwen kwijt in de markt doordat zij geen juiste beslissingen meer konden maken. Uiteindelijk faalt het systeem en belandt de economie in een crisis. Met andere woorden, deze crisis is voornamelijk ontstaan door het versturen van inaccurate informatie door ondernemingen, in het bijzonder door het management, wat gevolgen heeft op de financiële markten. Afsluitend kan men stellen dat betrouwbaarheid en getrouwheid van de financiële overzichten sleutelfactoren zijn voor de efficiëntie van een markt/economie.

Naar aanleiding van een aantal boekhoudschandalen, zowel in de Verenigde Staten (bijvoorbeeld WorldCom en Enron) als in Europa (Lernout & Hauspie, Parmalat), is er een toegenomen aandacht ontstaan voor corporate governance of behoorlijk/deugdelijk bestuur. De financiële/krediet crisis van 2007 droeg ook bij aan de verhoogde aandacht voor corporate governance (Gramling et al., 2012). In de meeste gevallen werden die schandalen veroorzaakt door het gekende 'agency-probleem' of het principaal-agent probleem waarbij er een belangenconflict ontstaat tussen enerzijds het management en anderzijds de eigenaars (of aandeelhouders) van de onderneming (García, Barbadillo, & Pérez, 2012). Zoals eerder aangehaald, kunnen managers soms intenties hebben om niet het belang van de aandeelhouders na te streven maar hun eigenbelang te laten primeren (Schleifer & Vishny, 1997; Tirole, 2001). Dit heeft een nefaste invloed op de kwaliteit van

de financiële overzichten waarop investeerders hun beslissingen baseren. Corporate governance is dus geen alleenstaand begrip en moet aanzien worden als een soort van zekerheid die het biedt aan stakeholders over de kwaliteit van de financiële overzichten (Gramling et al., 2012). Verantwoording en verantwoordelijkheid van de managers speelt daarin een centrale rol. Men kan corporate governance het best omschrijven zoals Arjoon (2005) het begrip definieert:

Corporate governance is the system by which business corporations are directed and controlled. The corporate governance structure specifies the distribution of rights and responsibilities among different participants in the corporation, such as, the board, managers, shareholders and other stakeholders and spells out the rules and procedures for making decisions in corporate affairs. By doing this, it also provides the structure through which the company objectives are set and the means of attaining those objectives and monitoring performance. (p. 343)

De controle op managers kan geschieden door verschillende actoren. De belangrijkste zijn de auditors (zowel intern als extern) en de Raad van Bestuur met haar belangrijkste adviescomités (remuneratie-, audit- en benoemingscomité). Het auditcomité en de externe auditor (voortaan auditor) hebben de laatste jaren steeds meer aandacht gekregen van de academische wereld en de wetgevers, wat resulteerde in een aantal nieuwe wetten zoals onder andere de Sarbanes-Oxley Act van 2002 in de Amerikaanse context (Deakin & Konzelmann, 2004). Deze wet is voornamelijk ontstaan om het investeringsvertrouwen van de publieke opinie te handhaven en te voorkomen dat schandalen zoals Enron en WorldCom zich nog eens zouden voordoen. Hierin worden voornamelijk maatregelen genomen die van invloed zijn op het management, het auditcomité en de auditor (Gramling et al., 2012). Meer bepaald worden de verantwoordelijkheden, de vorm en de taken van het auditcomité hierin toegelicht alsook de relatie met de auditor.

Het belang van het auditcomité en de auditor voor de financiële verslaggeving van een onderneming kan niet genoeg benadrukt worden. Het werk van het auditcomité is eveneens sterk gerelateerd aan dat van de auditor omdat beide actoren dezelfde doelstelling hebben wat betreft de financiële rapportering, namelijk het controleren en het bewaken van de kwaliteit van de financiële overzichten van een onderneming. De auditor deelt zijn opinie over de getrouwheid van een jaarverslag mee in de vorm van een controleverklaring. Deze kan goedkeurend (met voorbehoud en/of toelichtende paragraaf), onthoudend of afkeurend zijn. Het management heeft niet altijd de intenties om een zo getrouw mogelijk beeld van de onderneming te schetsen. 'Earnings management', het beïnvloeden van het resultaat, wordt uitvoerig besproken in de academische wereld als één van de hoofdoorzaken waarom jaarverslagen/jaarrekeningen

een vertekend beeld geven van de economische realiteit van een onderneming (Keune & Johnstone, 2012). Deze vorm van resultaatsturing kan zelfs zo verregaand zijn dat het in strijd is met de boekhoudstandaarden, bijvoorbeeld IFRS¹ of US GAAP².

Na enkele schandalen (zoals Enron en WorldCom) en de kredietcrisis van 2007-2012 stellen sommige academici en wetgevers zich echter de vraag wat het nut of de toegevoegde waarde van een auditopinie/controleverklaring nog is. Een goedkeurende verklaring zou een soort van zekerheid moeten bieden aan de investeerders. Indien deze enkele maanden later gevolgd wordt door een faillissement van de onderneming waaraan een goedkeurende verklaring is gegeven, is het maar de vraag welke graad van zekerheid deze verklaring nog biedt. Om ervoor te zorgen dat de controleverklaring voldoende zekerheid biedt aan de stakeholders heeft de wetgever wettelijke normen opgelegd aan de auditor met betrekking tot de uit te voeren auditwerkzaamheden. In de Belgische context, zijn de ISA's³ verplicht voor elke wettelijk vereiste audit van de enkelvoudige of geconsolideerde jaarrekening terwijl de daarop gebaseerde IBR⁴-normen zorgen voor de noodzakelijke (aanvullende) normen (Mercken, 2012). Op het vlak van ethiekstandaarden zijn er de IFAC⁵ Code of Ethics (for professional accountants) en de IBR-normen inzake bepaalde aspecten verbonden met de onafhankelijkheid van de commissaris, die ervoor moeten zorgen dat de auditor onafhankelijk blijft van de auditcliënt zodoende de auditkwaliteit te waarborgen.

Het verhogen van de auditkwaliteit komt in essentie neer op het verkleinen van de verwachtingskloof⁶ (Mock et al., 2013). Dit kan onder meer door additionele informatie toe te voegen aan het auditrapport/de controleverklaring. Op deze manier krijgt de investeerder een vollediger beeld van de onderneming en kan men de beslissingen beter funderen op basis van meer gegevens. Bijgevolg zal dit de geloofwaardigheid van de controleverklaring ten goede komen.

Volgens een artikel gepubliceerd door Waldron (2010) van het Chartered Financial Analyst (CFA) Institute⁷ behoort de financiële verslaggeving en de bijhorende

¹ International Financial Reporting Standards. Dit zijn de Europese financiële rapporteringsstandaarden voor de geconsolideerde jaarrekening van beursgenoteerde onderneming.

² United States Generally Accepted Accounting Standards. Dit is de Amerikaanse tegenhanger van IFRS.

³ International Standards of Auditing. Dit zijn de Europese/Belgische auditnormen.

⁴ Het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR) is een publiekrechtelijke beroepsorganisatie die tot doel heeft te waken over de opleiding, het toezicht en het voorzien in bedrijfsrevisoren. Alle bedrijfsrevisoren zijn van rechtswege lid van het Instituut.

⁵ International Federation of Accountants.

⁶ The audit expectation gap is defined as the difference between what the public expects from an audit and what the audit profession accepts the audit objective to be. The audit expectation gap is critical to the auditing profession because the greater the unfulfilled expectations from the public, the lower is the credibility (Teck Heang Lee, Ali, & Bien, 2012).

⁷ Het Chartered Financial Analyst (CFA) Institute is een non-profit associatie van professionele investeerders.

controleverklaring tot de primaire bron van informatieverschaffing gebruikt door investeerders. Vandaar dat het van elementair belang is dat deze informatie, verschaft door de onderneming en de auditor, van hoge kwalitatieve waarde is. Desondanks ontbreekt er, volgens een enquête uitgevoerd door het CFA Institute, belangrijke additionele informatie in de controleverklaring van de auditor. Zo wilt 94% van de geënquêteerden (investeerders) graag extra informatie in de controleverklaring. Tevens vindt ook 73% van de respondenten dat het verschaffen van additionele informatie kan bijdragen aan het verminderen van de verwachtingskloof. 82% van de geënquêteerden vindt dat het beslissingsproces omtrent meningsverschillen tussen de auditor en het management over de toepassing van bepaalde rapporteringsstandaarden gepubliceerd zou moeten worden.

Zoals hierboven aangehaald, is er nog bijkomend onderzoek vereist rondom de additionele informatie die de auditor kan bieden. Meer bepaald zal deze eindverhandeling het hebben over het beslissingsproces inzake meningsverschillen die kunnen ontstaan tussen de auditor en het management over de toepassing van bepaalde rapporteringsstandaarden.

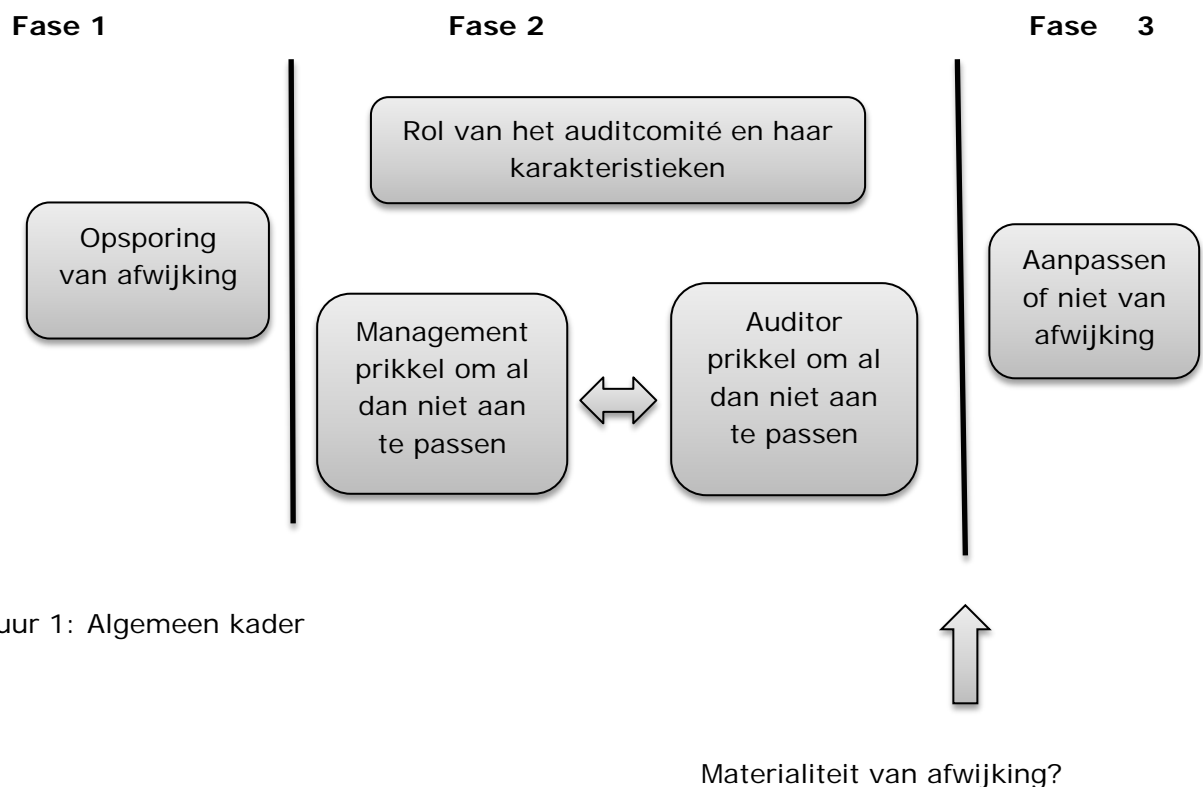
1.3 Situering

De doelstelling van deze eindverhandeling is inzicht te verkrijgen in het beslissingsproces omtrent management-auditor onenigheden over de toepassing van bepaalde rapporteringsstandaarden. Alsook wordt de functie en de rol van het auditcomité hierbij besproken. Kennis hebben van dit proces kan van enorm belang zijn voor investeerders omdat de beslissing die voortvloeit uit dit proces gevolgen heeft voor de financiële overzichten. Met andere woorden, het bezitten van inzicht in de totstandkoming van deze beslissing kan investeerders helpen om de financiële en audit resultaten beter te begrijpen (Keune & Johnstone, 2012).

Zoals eerder vermeld, hebben de investeerders meer vertrouwen in de financiële overzichten indien de auditor additionele informatie zou verschaffen over het auditproces. De informatie kan slechts bruikbaar zijn wanneer de stakeholders deze begrijpen. Vandaar het belang dat ze inzicht verkrijgen in dit proces en weten hoe beslissingen tot stand komen. Omdat het, gezien de beperkte omvang van deze eindverhandeling, niet mogelijk is om alle informatie die de auditor nog zou kunnen verschaffen aan de stakeholders te onderzoeken, wordt er slechts één aspect nader onderzocht, namelijk het beslissingsproces tussen het auditcomité, het management en

de auditor omtrent meningsverschillen over de toepassing van bepaalde rapporteringsstandaarden.

De voornaamste doelstelling van een auditor is volgens het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (IBR) een waarborg geven over de betrouwbaarheid van de jaarrekening (in de vorm van een controleverklaring), waarvan de stakeholders verwachten dat die een getrouw beeld geeft van het vermogen en de financiële toestand van een onderneming. De jaarrekening geeft een getrouw beeld van de onderneming indien zij geen afwijkingen van materieel belang betreft. Wanneer dit wel het geval is, zal deze materiële afwijking opgespoord moeten worden door de auditor en zal hij/zij hierover rapporteren aan het management en het auditcomité. In figuur 1 wordt het beslissingsproces gevisualiseerd dat ontstaat nadat de auditor een afwijking heeft vastgesteld in de financiële overzichten van een onderneming.

Figuur 1: Algemeen kader

Deze scriptie deelt dit proces in drie fases op. In de eerste fase merkt de auditor een afwijking op in de financiële overzichten. Hij/zij heeft bemerkingen bij een bepaald cijfer of bij een bepaalde waarderingsmethode en rapporteert hierover aan het management en het auditcomité. In de tweede fase komen de drie partijen samen om de afwijking(en) en de aanbeveling(en), die de auditor heeft opgemerkt en genoteerd, te bespreken. Dit

verloopt echter niet altijd vlekkeloos vanwege de soms tegengestelde intenties van het management en de auditor om het al dan niet aanpassen van de afwijking/financiële overzichten. Deze verschillen in intenties ontstaan hoofdzakelijk vanuit de verscheidene doelstellingen die beide partijen nastreven. De auditor heeft als primaire taak, het waken over de kwaliteit van de financiële verslaggeving (getrouwheid) terwijl het management vaak een zo goed mogelijk beeld van de onderneming wil schetsen. Dit leidt soms tot mogelijke vertekeningen in de financiële resultaten, bijvoorbeeld earnings management (DeFond & Jiambalvo, 1993). Volgens Ghafran en O'Sullivan (2013) speelt het auditcomité een centrale rol als bemiddelaar tussen het management en de auditor. De Belgische Corporategovernancecode (2009) bevestigt deze rol voor het auditcomité door haar taken als volgt te formuleren (5.2./6):

- monitoring van het financiële verslaggevingsproces;
- monitoring van de doeltreffendheid van de systemen voor interne controle en risicobeheer van de vennootschap;
- monitoring van de wettelijke controle van de jaarrekening en de geconsolideerde jaarrekening, inclusief opvolging van de vragen en aanbevelingen geformuleerd door de externe auditor;
- beoordeling en monitoring van de onafhankelijkheid van de externe auditor waarbij met name wordt gelet op de verlening van bijkomende diensten aan de vennootschap. (art. 526bis, al. 1e 4a-e W.Venn.)

In de laatste fase bereiken de drie partijen een consensus over het al dan niet aanpassen van een afwijking/de financiële overzichten. Het resultaat van dit proces wordt in de jaarrekening gepresenteerd onder de vorm van een bepaald cijfer of een bepaalde waarderingmethode, waarop investeerders hun beslissingen baseren. Een opmerking die hierbij nog gemaakt moet worden, heeft betrekking op het begrip materialiteit. Enkel afwijkingen van materieel belang⁸ moeten aangepast worden in de financiële overzichten. Het niet aanpassen van deze afwijkingen in de jaarrekening door het management zorgt voor een verklaring met voorbehoud of een afkeurende verklaring. Door de beperkte omvang van deze eindverhandeling zal dit niet verder aan bod komen.

⁸ Magnitude of an omission or misstatement of accounting information that, in light of the surrounding circumstances, makes it probable that the judgment of a reasonable person relying on the information would have changed or influenced by the omission or the misstatement (Mercken, 2012).

1.4 Centrale onderzoeksvraag

In dit onderzoek wordt nagegaan wat de rol van het management, het auditcomité en de auditor is inzake meningsverschillen over de toepassing van bepaalde boekhoudstandaarden. Het management kan met de auditor verschillen in mening over de toepassing van bepaalde rapporteringsstandaarden. De rol van het auditcomité is niet onbelangrijk in dergelijke situaties aangezien deze een bemiddelende/toezichhoudende rol bezit. Het is de bedoeling inzicht te verkrijgen in dit beslissingsproces en meer te weten te komen over de factoren die deze beslissing beïnvloeden.

De centrale onderzoeksvraag luidt als volgt:

“Hoe verloopt het proces tussen het auditcomité, de externe auditor en het management inzake meningsverschillen over de toepassing van bepaalde boekhoudstandaarden?”

1.5 Deelvragen

Om de centrale onderzoeksvraag te beantwoorden, worden de volgende deelvragen geformuleerd:

- 1) Over welke zaken gaan deze meningsverschillen hoofdzakelijk?
- 2) Welke intenties heeft het management voor het al dan niet aanpassen van de financiële overzichten?
- 3) Welke intenties heeft de externe auditor voor het al dan niet akkoord gaan met de argumenten van het management?
- 4) Welke rol speelt het auditcomité in het oplossen van accountingmeningsverschillen tussen de auditor en het management?
- 5) Zou deze additionele informatie gepubliceerd moeten worden?

HOOFDSTUK 2 MATERIELE AFWIJKINGEN IN DE FINANCIËLE OVERZICHTEN

2.1 Inleiding

Uit de alom bekende boekhoudschandalen van onder andere Enron en WorldCom begin jaren 2000 en het ontstaan van de kredietcrisis in 2007, zijn er tal van wetgevingen of codes tot stand gekomen met het oog op de verbetering van de kwaliteit van de financiële verslaggeving van ondernemingen. De Sarbanes-Oxley Act van 2002 en de Belgische Corporategovernancecode van 2009 zijn voor deze eindverhandeling de belangrijkste voortvloeisels hiervan. Transparantie, onafhankelijkheid en betrouwbaarheid van de organen die een invloed hebben op de financiële overzichten behoren tot de essentie van de voornoemde codes (Bhagat & Bolton, 2013).

De auditors en het auditcomité spelen in de codes een belangrijke rol in het kader van garantie van de betrouwbaarheid van de financiële overzichten. Deze betrouwbaarheid bestaat erin dat de financiële overzichten een correct en zo waarheidsgetrouw mogelijk beeld verstrekken van de economische onderliggende waarde van de onderneming (Mercken & Siau, 2012). Ten aanzien van de stakeholders dient de controleverklaring van de auditor als geruststelling voor de betrouwbaarheid van de financiële overzichten. Het verschaffen van een zekerheid door de auditor schiet echter soms tekort omwille van materiële fouten/afwijkingen⁹ in de jaarrekening die niet geresulteerd hebben in de correcte controleverklaring, met name een afkeurende verklaring of een verklaring met voorbehoud.

Materiële afwijkingen vormen een bedreiging voor de betrouwbaarheid van de financiële overzichten vermits zij een vertekend beeld geven van de economische waarde van een onderneming. Volgens Honglin Fu, Hun-Tong Tan en Jixun Zhang (2011) kunnen dergelijke afwijkingen ontstaan doordat accountingprincipes (IFRS en GAAP) bij sommige aspecten van de financiële overzichten de vrijheid en de ruimte toelaten aan het management om te bepalen hoe een bepaald item moet ingevuld worden. Het bepalen van de levensduur van machines is bijvoorbeeld afhankelijk van het oordeel en de expertise van het management.

⁹ ISA 200, §13 (i) definieert een afwijking als volgt: het verschil tussen het bedrag, de rubricering, de presentatie of de toelichting van een gerapporteerd element in een financieel overzicht en het bedrag, de rubricering, de presentatie of de toelichting dat/die is vereist opdat het element in overeenstemming is met het van toepassing zijnde stelsel inzake financiële verslaggeving. Afwijkingen kunnen voortkomen uit fouten of uit fraude.

De meeste onenigheden/meningsverschillen tussen het management en de auditor over materiële afwijkingen in de financiële overzichten ontstaan dan ook hoofdzakelijk door een verschillende interpretatie van de desbetreffende boekhoudnormen. Over welke zaken er het vaakst een meningsverschil bestaat, wordt verder in dit hoofdstuk toegelicht.

Deze problematiek houdt ook verband met het 'audit risk'¹⁰, en het 'financial reporting risk'¹¹. Het auditkantoor waar de auditor tewerk wordt gesteld, kan deze risico's minimaliseren door een goede cliënt-verwervingspolitiek waarbij ondernemingen met een hoog risico op financiële fraude of zware fouten worden vermeden. De klantaanvaarding van het auditkantoor is volgens Gramling et al. (2012) de belangrijkste beslissing in het auditproces om het auditrisico zo minimaal mogelijk te houden. Het is echter niet mogelijk om alle risico's uit te sluiten waardoor de auditor toch nog in contact komt met materiële afwijkingen in de financiële overzichten van de desbetreffende onderneming (Gramling et al., 2012; ISA 200, §A45).

Verder in dit hoofdstuk zullen de voornaamste afwijkingen die opduiken in de financiële overzichten van een onderneming besproken worden. Met andere woorden, waarover het vaakst een meningsverschil tussen de auditor en het management bestaat. Fase 1 van figuur 1 zal bijgevolg behandeld worden in dit hoofdstuk.

2.2 Activa

Afwijkingen in de balans hebben ook invloed op de resultatenrekening en omgekeerd. Volgens Palepu, Healy en Peek (2013) worden er twee soorten categorieën van afwijkingen met betrekking tot de actiefzijde van de balans onderscheiden:

- Activa overwaardering wat gepaard gaat met resultaat verhogende afwijkingen;
- Activa onderwaardering wat gepaard gaat met 'income smoothing'¹².

De onderneming, meer bepaald het management, kan de waarde van activa in een opwaartse of neerwaartse richting sturen. In de literatuur wordt er in het algemeen aangenomen dat het management op zeven verscheidene manieren dit kan doorvoeren (Palepu et al., 2013):

¹⁰ The risk that the auditor expresses an audit opinion that the financial statements are fairly presented when they are materially misstated (Gramling et al., 2012).

¹¹ Risk that relates to the recording of transactions and the presentation of financial data in an organization's financial statements (Gramling et al., 2012).

¹² Een vorm van earnings management, het beoogt zo weinig mogelijk volatiliteit in de winsten van de onderneming (Mercken, 2012).

- Afschrijvingen van vaste activa;
- Waardeverminderingen van vaste activa;
- Leasing;
- Immateriële vaste activa;
- De timing van erkenning van de opbrengsten (handelsvorderingen);
- Voorzieningen (bijvoorbeeld voor dubieuze handelsvorderingen);
- Waardeverminderingen van vlottende activa.

Uit het onderzoek van Dechow, Ge, Larson en Sloan (2011) zijn afschrijvingen/waardeverminderingen op vaste activa, de timing van erkenning van de opbrengsten (handelsvorderingen), waardeverminderingen van vlottende activa en geleaste activa de vier meest voorkomende categorieën waarin afwijkingen/onjuistheden worden vastgesteld in de jaarrekening door de auditor. In deze eindverhandeling zal men zich dan ook tot deze vier beperken.

2.2.1 Afschrijvingen/waardeverminderingen van vaste activa

Het management beschikt over de mogelijkheid om de waarde van vaste activa te bepalen via allerlei schattingen en verwachtingen. De reden hiervoor kan gevonden worden in de accountingregels. IAS¹³ 16 laat veel vrijheid aan het management/de onderneming om bepaalde factoren in verband met het actief zelf te bepalen, bijvoorbeeld de levensduur van het actief, de residuele waarde en eventuele afschrijvingsschema's. Indien het management de verwachtingen over het actief te optimistisch inschat (bijvoorbeeld de levensduur van het actief op tien jaar schat terwijl het maar vijf jaar een betekenisvolle waarde heeft) dan zal het actief overgewaardeerd zijn, alsook de winst die wegens een te lage afschrijvingskost te hoog geboekt werd doorheen de jaren (Palepu et al., 2013). De auditor kan echter een ander inzicht hebben omtrent de waardering van het vaste activa waardoor er eventueel een meningsverschil ontstaat tussen beide partijen.

De auditor moet zijn aandacht in deze problematiek voornamelijk vestigen op bedrijven die actief zijn in sectoren waarin veel of dure activa worden gebruikt (heavy asset business) vanwege de grote impact van de afschrijvingskostcomponent op het uiteindelijke resultaat (Palepu et al., 2013). Een voorbeeld van een dergelijke sector is de luchtvaartindustrie.

¹³ International Accounting Standards. Dit is de uitwerking van de IFRS-normen.

2.2.2 Timing van erkenning van de opbrengsten

IAS 18 verklaart dat opbrengsten en bijgevolg ook de post handelsvorderingen slechts erkend (geboekt) mogen worden indien aan twee criteria wordt voldaan. Ten eerste moet met voldoende zekerheid worden vastgesteld dat het item de geleverde opbrengst zal voortbrengen. Ten tweede moet het bedrag van de opbrengst met redelijke betrouwbaarheid worden geraamd. Deze twee criteria brengen bijgevolg bepaalde onzekerheden met zich mee want men kan zich de vraag stellen wat er precies verstaan wordt onder voldoende zekerheid. Hierdoor kunnen eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management ontstaan doordat de boekhoudstandaarden ruimte laten voor interpretatie, zowel aan het management als aan de auditor.

Het management beschikt over de beste informatie omtrent deze (on)zekerheden en zij kunnen bijgevolg opbrengsten/handelsvorderingen in een gewenste richting duwen door het vroegtijdig boeken van deze posten (Keune & Johnstone, 2009). Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer opbrengsten/handelsvorderingen worden geboekt (overgewaardeerd) terwijl de verkoop nog niet vaststaat omdat het product nog niet geleverd is. Deze problematiek is relevant bij ondernemingen waarbij er lange termijn contracten bestaan met klanten waardoor er diensten of producten worden aangeboden op lange termijn (Palepu et al., 2013).

2.2.3 Waardeverminderingen van vlottende activa

Uit het onderzoek van Dechow et al. (2011) blijkt dat de meeste onjuistheden in verband met vlottende activa voorkomen op de balansposten handelsvorderingen en voorraden. Aangezien handelsvorderingen in sectie 2.2.2 zijn besproken, zal er hier slechts worden ingegaan op de onjuistheden met betrekking tot de voorraden.

IAS 2 bepaalt dat waardeverminderingen op voorraden moeten worden geboekt indien de boekwaarde van het desbetreffend actief hoger is dan de realiseerbare waarde/opbrengstwaarde¹⁴. Het betreft echter vaak schattingen om de realiseerbare waarde/opbrengstwaarde te berekenen (IAS 2.6).

Het management heeft dus de mogelijkheid om de waardering van de voorraden in een gewenste richting te duwen aangezien er ruimte is voor interpretatie. Op deze manier

¹⁴ De realiseerbare waarde/opbrengstwaarde is de verwachte verkoopprijs minus de verwachte kosten van afwerking minus de verwachte kosten van verkoop (IAS 2.6).

kan de onderneming waardeverminderingen op vlottende activa, bijvoorbeeld voorraden, uitstellen of vervroegen (Gramling et al., 2012).

De auditor moet voornamelijk waakzaam zijn bij ondernemingen waarbij het managen van de voorraden en de handelsvorderingen een cruciale succesfactor is, bijvoorbeeld in de detailhandel en de productie-industrie (Palepu et al., 2013).

2.2.4 Geleasde activa

Tenslotte blijkt uit de onderzoeken van Dechow et al. (2011) en Keune en Johnstone (2009) dat er ook veelvuldig onjuistheden in de financiële overzichten worden vastgesteld met betrekking tot het boeken van de geleasde activa, of beter gezegd tot het niet boeken ervan.

In de huidige accountingregelgeving voor leasing, IAS 17, bestaan er twee manieren om het geleasde activum te boeken in de jaarrekening. Volgens de operationele methode boekt de onderneming het geleasde actief niet op de actiefzijde van de balans maar erkent het de leasebetalingsverplichting als een kost in de periode waarin het zich voordoet. In tegenstelling tot de operationele methode, boekt de onderneming het geleasde activum onder de financiële methode wel op de actiefzijde van de balans alsook een compenserende leaseverplichting op de passiefzijde van de balans. Gedurende de lease periode, erkent de onderneming afschrijvingen op het actief evenals interesten op de leaseverplichting.

Om de onderneming te begeleiden bij het maken van een keuze tussen de twee methoden, schrijft IAS 17 een aantal criteria voor om de twee methoden van elkaar te onderscheiden. Een leasetransactie wordt aanzien als een financiële lease indien er één van de volgende situaties optreedt (IAS 17.10):

- Op het einde van de lease periode wordt het eigenaarschap overgedragen naar de lessee;
- De lessee heeft de mogelijkheid tot aankoop van het actief tegen een bepaalde prijs op het einde van de lease periode;
- De lease periode komt grotendeels overeen met de verwachte levensduur van het actief;
- De geactualiseerde waarde van de leasebetalingen is vrijwel gelijk aan de reële waarde van het actief;

- Het actief kan niet worden gebruikt door een andere partij dan de lessee tenzij ingrijpende wijzigingen.

Doordat bovenstaande criteria ruim omschreven zijn, is er ruimte voor interpretatie mogelijk. Het eventueel meningsverschil tussen de auditor en het management inzake leasing ontstaat dus doordat beide partijen een ander inzicht/interpretatie kunnen hebben over de IFRS-norm (IAS 17). Op deze manier kan het management een financiële lease als een operationele lease doen laten uitschijnen in de jaarrekening wat uiteindelijk leidt tot een onderwaardering van de geleasede activa/passiva (Palepu et al., 2013).

Zoals bij de afschrijvingen op vaste activa moet de auditor voornamelijk aandachtig zijn voor deze problematiek bij ondernemingen in de sectoren waarin veel met activa worden gebruikt, bijvoorbeeld de luchtvaartindustrie (Palepu et al., 2013).

2.3 Passiva

De auditor moet zijn aandacht niet enkel richten op het controleren van de actiefzijde van de balans. Op het vlak van de passiefzijde kunnen er ook eventuele onjuistheden/afwijkingen voorkomen wat kan leiden tot een meningsverschil tussen het management en de auditor. In deze eindverhandeling zal enkel het schuldgedeelte van de passiefzijde worden besproken derhalve afwijkingen in het eigen vermogen voornamelijk ontstaan door afwijkingen in de actief- en schuldenzijde (Palepu et al., 2013). In de meeste gevallen worden de schulden ondergewaardeerd door het management. Op deze manier wordt er een te positief beeld van de solvabiliteit van de onderneming geschetst waardoor investeerders/stakeholders de financiële risico's van de onderneming niet correct kunnen inschatten. De taak van de auditor bestaat erin deze afwijkingen op te sporen en zo nodig aan te passen indien hij/zij dit nodig acht. Palepu et al. (2013) halen aan dat de vier meest voorkomende schuldposten waarop afwijkingen (onderwaardering) worden vastgesteld de volgende zijn:

- Onderwaardering van niet-gerealiseerde opbrengsten
- Ondergewaardeerde voorzieningen
- Langlopende schulden van leasingcontracten worden buiten de balans geplaatst
- Onderwaardering van 'post-employment benefit obligations'

2.3.1 Onderwaardering van niet-gerealiseerde opbrengsten

Wanneer de onderneming de inkomsten van het goed dat zij verkoopt reeds heeft ontvangen terwijl het desbetreffende product nog niet geleverd werd, ontstaat er een verplichting van de onderneming ten aanzien van de klant. Deze verplichting wordt geboekt als een schuld onder de rekening 'over te dragen opbrengst' (Mercken & Siau, 2012). Indien het management echter deze opbrengsten te vroeg erkent (bijvoorbeeld wanneer het product nog niet geleverd is) dan wordt deze schuldpost ondergewaardeerd en de opbrengsten overgewaardeerd (Palepu et al., 2013).

Bijgevolg zal er een aanpassing/aanbeveling van de auditor volgen om de schulden te laten toenemen en de activa en de opbrengsten te laten afnemen, zodat het uiteindelijke resultaat zal dalen (Palepu et al., 2013).

2.3.2 Ondergewaardeerde voorzieningen

Ondernemingen hebben vaak verplichtingen die uitmonden in een toekomstige kasuitstroom waarvan het bedrag momenteel nog niet bekend is (bijvoorbeeld kosten inzake geleverde garanties aan klanten). IAS 37 vermeldt dat ondernemingen verplicht zijn deze kosten/verplichtingen op te nemen in de balans, onder de post 'provisies', indien met een zekere betrouwbaarheid het bedrag en de kasuitstroom kan vastgesteld worden en wanneer de onderneming de kasuitstroom niet kan vermijden. Ingeval de onzekere verplichting niet voldoet aan de bovenstaande voorwaarden die IAS 37 oplegt, moet de onderneming deze onzekere verplichting slechts vermelden in de toelichting van de jaarrekening als een latente schuld. IAS 37 geeft dus heel wat ruimte voor interpretatie aan het management en de auditor waardoor er eventueel een meningsverschil kan ontstaan omdat beide partijen een ander inzicht hebben over het al dan niet boeken van een voorziening.

Het management beschikt over de beste informatie om deze onzekerheid te bepalen. Hierdoor kunnen zij bepaalde kosten van de balans houden omdat zij de toekomstige kasuitstroom te onzeker verklaren om in de balans op te nemen. Hierdoor wordt de post provisie ondergewaardeerd, alsook de schulden (Palepu et al., 2013).

De auditor moet hierbij nagaan of de verplichting wel zo onzeker is als het management doet uitschijnen en moet indien nodig de verplichting erkennen op de passiefzijde van de balans.

2.3.3 Langlopende schulden van leasingcontracten

Ondernemingen beschikken over de mogelijkheid om geleasede goederen niet in de balans op te nemen en slechts te erkennen als kosten in de resultatenrekening, zoals reeds besproken in sectie 2.2.4. De leasing wordt dan aanzien als een operationele lease in plaats van een financiële lease waardoor schulden worden ondergewaardeerd (Palepu et al., 2013). IAS 17 regelt deze problematiek.

2.3.4 Onderwaardering van post-employment benefit obligations

IAS 19 geeft aan dat ondernemingen de netto huidige waarde (NPV) van post-employment benefit obligations (bijvoorbeeld pensioenregelingen voor werknemers) moeten berekenen en deze waarde moeten boeken als een schuld. In deze berekening wordt er gebruik gemaakt van verwachtingen en schattingen van het management waardoor de mogelijkheid bestaat dat deze schuldpost ondergewaardeerd is (Gramling et al., 2012; Palepu et al., 2013). Eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management kunnen dan ontstaan omtrent de waardering van deze balanspost omdat IAS 19 voor interpretatie vatbaar is.

2.4 Besluit

Concluderend kan er gesteld worden dat de meeste onenigheden/meningsverschillen tussen de auditor en het management over materiële afwijkingen in de financiële overzichten ontstaan doordat de boekhoudstandaarden ruimte laten voor interpretatie. Hierdoor is het mogelijk dat beide partijen een ander inzicht en zienswijze hebben op de toepassing van een bepaalde boekhoudstandaard waardoor meningsverschillen kunnen ontstaan. Zoals gebleken uit secties 2.2 en 2.3 handelen deze meningsverschillen voornamelijk over de waardering van bepaalde actief- en passiefposten.

HOOFDSTUK 3 INTENTIES VAN HET MANAGEMENT

3.1 Inleiding

Nadat de auditor een doorlichting van de jaarrekening/het jaarverslag heeft doorgevoerd, moet hij zijn bevindingen over de kwaliteit van de financiële overzichten rapporteren aan het management en in een latere fase aan het auditcomité. Deze rapportering gebeurt in de vorm van een 'management letter'. Hierbij geeft de auditor aanbevelingen over hoe bepaalde afwijkingen of onjuistheden opgelost kunnen worden, wat de kwaliteit van de financiële overzichten ten goede komt (Gramling et al., 2012).

In de meeste gevallen gaat het om onjuistheden waarbij het resultaat te rooskleurig wordt voorgesteld, met als gevolg dat er aanbevelingen worden gedaan om het resultaat te laten dalen (Keune & Johnstone, 2009). Als het topmanagement (CEO, CFO, CAO en COO) de management letter in ontvangst heeft genomen en de aanbevelingen heeft doorgenomen, moet zij beslissen aan welke aanbevelingen zij tegemoetkomt en aan welke niet. In de literatuur wordt deze beslissing ook weleens de 'book-or-waive decision' genoemd (Gramling et al., 2012; Keune & Johnstone, 2012).

Teneinde een antwoord op deze vraag te kunnen bieden, is het noodzakelijk een inzicht te verkrijgen in de intenties van het topmanagement om de aanbevelingen van de auditor al dan niet op te volgen en bijgevolg al dan niet aanpassingen te doen aan de financiële overzichten. In deze sectie wordt getracht een antwoord te bieden op de vraag: 'Waarom past het topmanagement de financiële resultaten aan en waarom niet?'

3.2 Wel aanpassen van de financiële overzichten

3.2.1 Wettelijke verplichtingen

Uiteraard gelden er heel wat wettelijke verplichtingen inzake het opstellen van de financiële overzichten. De personen die bevoegd zijn voor het opmaken van het jaarverslag moeten bij het opstellen ervan duidelijke vorm- en inhoudsvereisten in acht nemen om in overeenstemming te zijn met de wetgeving.

Artikel 96, §1 van het Wetboek van Vennootschappen vermeldt het volgende omtrent het jaarverslag:

Het jaarverslag bedoeld in artikel 95 bevat: 1° ten minste een getrouw overzicht van de ontwikkeling en de resultaten van het bedrijf en van de positie van de vennootschap, alsmede een beschrijving van de voornaamste risico's en onzekerheden waarmee zij geconfronteerd wordt. Dit overzicht bevat een evenwichtige en volledige analyse van de ontwikkeling en de resultaten van het bedrijf en van de positie van de vennootschap die in overeenstemming is met de omvang en de complexiteit van dit bedrijf.

Dit geldt evenzeer voor de geconsolideerde jaarrekening/verslag, wat vermeld staat onder artikel 119, 1° van het Wetboek van Vennootschappen. In het kader van deze masterproef ligt de nadruk voornamelijk op de getrouwheid die de jaarrekening moet beogen. Indien het management de aanbevelingen van de auditor naast zich neerlegt en zo de getrouwheid van de jaarrekening in het gedrang brengt, is zij aansprakelijk volgens artikel 527 van het Wetboek van Vennootschappen. Omwille van bovenstaande redenen zal/zullen het management/de bestuurders bijna genoodzaakt zijn om de aanbevelingen van de auditor toe te passen om niet aansprakelijk te worden gesteld vanwege het foutief voorstellen van de financiële overzichten.

3.2.2 Controleverklaring

Het management van de onderneming zal de neiging hebben om de aanbevelingen van de auditor op te volgen indien het niet toepassen ervan kan leiden tot een afkeurende verklaring of een verklaring met voorbehoud (Keune & Johnstone, 2012).

Een verklaring met voorbehoud of een afkeurende verklaring kan voortkomen uit enerzijds een geïsoleerde, alleenstaande materiële afwijking in de financiële overzichten van de onderneming (IBR 3.7.3 en 3.9.2 norm). Anderzijds kan het een gevolg zijn van de optelsom van niet-materiële afwijkingen die gezamenlijk materieel van aard zijn. Dit wordt ook wel 'sum of unadjusted auditing differences' genoemd (Mercken, 2012). Het is bijgevolg mogelijk dat het management van de onderneming allerlei aanbevelingen van de auditor naast zich neerlegt die alleenstaand niet-materieel van aard zijn maar door deze afwijkingen te accumuleren alsnog als materieel moeten worden beschouwd (ISA 450; ISA 700, §11).

Bovenstaande twee types van controleverklaringen worden door de markt als een waarschuwingsteken gepercipieerd aangezien de auditor oordeelt dat er significante afwijkingen/onjuistheden bestaan in de financiële overzichten van de onderneming (Omer, Shelley, & Thompson, 2012). Hierdoor is het mogelijk dat de gebruikers van het

jaarverslag van de onderneming, in de meeste gevallen beleggers of aandeelhouders, bedenkingen maken bij de getrouwheid van de financiële overzichten en het management van de onderneming om toelichting vragen op de eerstvolgende Algemene Vergadering.

Financiële analisten, of in de ruime zin stakeholders, zien een afkeurende verklaring of een verklaring met voorbehoud als een negatief signaal wat betreft de getrouwheid van de financiële overzichten van de onderneming. Bijgevolg kunnen zij het vertrouwen in de onderneming verliezen (Graham, Harvey, & Rajgopal, 2005; Omer et al., 2012). Het management van de onderneming wilt deze situatie het liefst vermijden.

3.2.3 Managementreputatie

In mindere mate wordt er in de literatuur gesproken over de factor managementreputatie (Graham et al., 2005). Het management kan de intentie hebben om de aanbevelingen van de auditor op te volgen indien hun reputatie op het spel staat wanneer ze deze niet opvolgen. Dit kan gebeuren ingeval de auditor een afkeurende verklaring geeft omwille van een gebrek aan de getrouwheid van de jaarrekening en wanneer de markt dit ziet als een grove fout van het management omdat deze laatste de resultaten probeerde te manipuleren.

Niet alleen de persoonlijke reputatie is van belang in het beslissingsproces van het management omtrent de aanbevelingen van de auditor, de ondernemingsreputatie ten opzichte van de stakeholders is evenzeer belangrijk. In het geval dat de stakeholders op de hoogte zijn van de manipulatieve acties van het management, zullen de belanghebbenden vragen beginnen te stellen over de kredietwaardigheid van de onderneming en de integriteit van het management. In het slechtste geval gaan klanten en/of leveranciers de samenwerking in vraag stellen waardoor de onderneming klanten dreigt te verliezen en/of de leveranciers strengere voorwaarden gaan stellen (Graham et al., 2005).

3.2.4 Besluit

Indien het management van de onderneming beslist heeft om alle aanbevelingen van de auditor op te volgen en bijgevolg de financiële overzichten aan te passen, stelt er zich geen probleem wat betreft de opstelling van de controleverklaring van de auditor alsook

de kwaliteit van de financiële overzichten. Deze zijn dan in overeenstemming met de IFRS-normen, hetgeen ervoor zorgt dat de auditor een verklaring zonder voorbehoud zal afleveren.

3.3 Niet aanpassen van de financiële overzichten

3.3.1 Mogelijkheid tot niet aanpassen

De opstelling en neerlegging van de financiële overzichten is de verantwoordelijkheid van de Raad van Bestuur/het management, aldus artikel 92, §1, lid 1 van het Wetboek van Vennootschappen. Alsmede geven de IFRS-normen de mogelijkheid aan het management om de aanbevelingen van de auditor niet op te volgen doordat deze normen ruim geïnterpreteerd kunnen worden. Zij zijn dus vrij om de aanbevelingen van de auditor niet op te volgen. De vraag die men zich moet stellen, is waarom ondernemingen bepaalde materiële onjuistheden, en bijgevolg de financiële overzichten, niet willen aanpassen. Het niet toepassen van de aanbevelingen van de auditor zal over het algemeen kunnen leiden tot een daling van de kwaliteit van de financiële rapportage aangezien zij op bepaalde punten een mogelijk vertekend beeld schetsen van de prestaties van de onderneming (Keune & Johnstone, 2012). De aanbevelingen van de auditor niet opvolgen kan ook tot een verklaring met voorbehoud of een afkeurende verklaring leiden.

3.3.2 Analistverwachtingen

3.3.2.1 Omschrijving

Een eerste reden die wordt aangehaald in de literatuur (Bartov, Givoly, & Hayn, 2002; Graham et al., 2005; Keune & Johnstone, 2012) waarom bepaalde onjuistheden niet worden aangepast, betreft analistverwachtingen. Verwachtingen die analisten stellen aan ondernemingen kunnen tot intenties van het management leiden om aan earnings management te doen. Dit komt vanwege het feit dat een constante toekomstige winstgroei als ideaal wordt gepercipieerd door financiële analisten. Het topmanagement is hierdoor geneigd om income smoothing te doen, wat een vorm is van earnings management (Bartov et al., 2002; Mercken, 2012).

Volgens Graham et al. (2005) vestigen analisten hun aandacht vooral op de evolutie van de winst/aandeel (EPS) en de winst van het huidige kwartaal vergeleken ten opzichte van de winst van vier kwartalen terug. Het topmanagement kan de financiële resultaten systematisch verhogen indien zij niet aan de verwachtingen van de analisten voldoen. Dit kan gebeuren door allerlei manipulaties en technieken die uitmonden in afwijkingen/onjuistheden van cijfers op balansposten, zoals besproken in hoofdstuk 2. Op deze manier probeert het topmanagement de verwachtingen van de analisten alsnog in te lossen, wat op zijn beurt leidt tot tal van voordelen voor de onderneming/het topmanagement (Bartov et al., 2002).

De voordelen en/of negatieve gevolgen die de onderneming haalt uit het feit dat zij voldoet/niet voldoet aan deze verwachtingen zijn zo groot dat er een ontzettende druk heerst op het management om deze verwachtingen in te lossen (Mercken, 2012). Uit het onderzoek van Graham et al. (2005) blijkt dat het niet halen van deze verwachtingen kan leiden tot een enorme daling in de beurskoers vermits de markt concludeert dat de onderneming slechte vooruitzichten voor de toekomst heeft aangezien zij de verwachtingen niet kon inlossen. In tegenstelling tot een crash van de beurskoers bestaan er natuurlijk ook positieve gevolgen die gepaard gaan met het halen van de verwachtingen. Volgens Graham et al. (2005) gaat het hierbij vooral om het omhoog drijven van de beurskoers, het opbouwen van geloofwaardigheid in de kapitaalmarkt en het versterken van de reputatie van het managementteam.

Er ontstaat een sterke druk op het management om de aanbevelingen van de auditor naast zich neer te leggen indien het management, door het toepassen van de aanbevelingen van de auditor, de verwachtingen van de analisten niet blijkt te halen en bijgevolg allerlei negatieve gevolgen zal ondervinden, zoals hierboven vermeld (Keune & Johnstone, 2012).

3.3.2.2 Belgische context

Er is echter een kleine kanttekening vereist omtrent de invloed van analistverwachtingen op het beslissingsproces van het management om al dan niet de aanbevelingen van de auditor toe te passen. In de Angelsaksische landen (US en UK) speelt de aandelenmarkt een belangrijke rol in de nationale economie. Hierdoor is er een grote opvolging van ondernemingen door financiële analisten en de ondernemingsdoelstelling is voornamelijk gericht op het behalen van de verwachtingen van de analisten. In de meeste Europese landen, waaronder België, is het belang van de aandelenmarkt minder groot in de

ationale economie in vergelijking met de Angelsaksische landen. De focus van de economische relaties en de doelstellingen van de onderneming zijn eerder op de lange termijn gericht in plaats van op het behalen van de kwartaalverwachtingen van de analisten (Weimer & Pape, 1999).

In het kader van deze masterproef, die zich situeert binnen de context van Belgische beursgenoteerde ondernemingen, is de invloed van analistverwachtingen op het beslissingsproces van het management over het al dan niet toepassen van de aanbevelingen van de auditor mogelijk beperkter dan in de literatuur wordt omschreven aangezien het in de literatuur voornamelijk om een Amerikaanse marktfocus gaat.

3.3.3 Variabele remuneratie

3.3.3.1 *Omschrijving*

In mindere mate wordt er in de literatuur (Bartov et al., 2002; Efendi, Srivastava, & Swanson, 2007; Graham et al., 2005) verwezen naar het verband tussen de intentie van het management om de aanbevelingen van de auditor niet door te voeren en de vergoeding die zij verkrijgen. Indien leden van het topmanagement allerlei vormen van variabele compensatie verwerven, is het in hun belang dat ze zoveel mogelijk winst rapporteren en/of verwachtingen van de analisten behalen.

Managers kunnen bonussen verkrijgen op voorwaarde dat zij voldoen aan bepaalde targets. Ingeval zij zien dat ze de targets mislopen wanneer ze de aanbeveling(en) van de auditor toepassen, zullen zij de intentie hebben om dat niet te doen en de aanbeveling(en) naast zich neer te leggen (Bartov et al., 2002).

Naast de bonussen is er nog een tweede vorm van variabele beloning waarbij het niveau van de vergoeding afhangt van de prestatie van de onderneming, met name stockopties. Het topmanagement kan de intentie hebben om de netto huidige waarde van hun variabele compensatie te maximaliseren. Hiervoor moeten ze positieve signalen naar de markt sturen zodat de beurskoers van het aandeel stijgt en bijgevolg ook de waarde van hun stockopties (Graham et al., 2005).

Het topmanagement zal met andere woorden de neiging hebben om de aanbevelingen van de auditor niet op te volgen indien ze daarmee het variabele gedeelte van hun compensatie drastisch zien verminderen.

3.3.3.2 *Belgische context*

Er kan hierbij opgemerkt worden dat variabele beloning in de Angelsaksische landen frequenter van toepassing is dan in de meeste Europese landen, waaronder België en Nederland (Weimer & Pape, 1999). Dit is te wijten aan de eigendomsstructuur die verschillend is voor beide types van landen. In de Angelsaksische landen is er sprake van een verspreid aandeelhouderschap/lage eigendomsconcentratie (grootste vijf aandeelhouders hebben gemiddeld genomen 20%-25% van de aandelen) waardoor er geen controlerende aandeelhouder is binnen de onderneming. Om het management toch de intenties te geven om de belangen van de aandeelhouders te behartigen, is er nood aan variabele beloning als corporate governance mechanisme om het agent-principaal probleem op te lossen (Coffee Jr., 2005; Devers, Cannella Jr., Reilly, & Yoder, 2007). In de Europese landen (bijvoorbeeld België) daarentegen is er meestal wel een aanwezigheid van één of meerdere controlerende aandeelhouders (grootste vijf aandeelhouders hebben gemiddeld genomen 48%-87% van de aandelen) waardoor er al een sterk mechanisme aanwezig is om het management in het belang van de aandeelhouders te laten handelen. Vandaar dat variabele beloning in mindere mate voorkomt in de meeste Europese landen (Weimer & Pape, 1999).

Aangezien de meeste literatuur een Amerikaanse marktfocus heeft en deze masterproef zich vooral kadert in de Belgische situatie, is de invloed van variabele beloning op het wel of niet toepassen van de aanbevelingen van de auditor mogelijk minder van toepassing.

3.3.4 Schuldcontracten

Een derde intentie van het management om de aanbevelingen van de auditor naast zich neer te leggen, betreft schuldcontracten/convenanten (DeFond & Jiambalvo, 1993; Graham et al., 2005; Gramling et al., 2012; Palepu et al., 2013). Convenanten leggen beperkingen op aan de onderneming waardoor de kredietverstrekker beschermd wordt tegen ongunstige acties van het management (Palepu et al., 2013).

De beperkingen handelen meestal over het behalen of handhaven van enkele financiële ratio's. Een voorbeeld hiervan is een minimum interest coverage ratio of funds flow coverage. Deze ratio's hebben als doelstelling te waarborgen dat de onderneming haar interesten kan terugbetalen aan de kredietverstrekker met de cashflows die ze genereert gedurende het jaar. Als de onderneming haar convenanten overtreedt of niet nakomt, wordt er een sanctie aan de onderneming opgelegd door de kredietverstrekker, ook wel

een 'waiver' genoemd. Dit gebeurt meestal in de vorm van een versnelde terugbetaling van de lening/schulden of een verhoogde interestvoet wat resulteert in een hogere kost van schulden voor de onderneming (Palepu et al., 2013; Graham et al., 2005).

Indien de auditor enkele aanbevelingen, doorgaans resultaat verminderend, voorstelt waarbij de onderneming in een positie wordt gebracht dat het enkele convenanten niet kan nakomen, ontstaat er een grote intentie van het management om deze aanbevelingen naast zich neer te leggen. Derhalve probeert de onderneming de bovenstaande negatieve gevolgen/sancties van het overtreden van de convenanten te ontlopen (Palepu et al., 2013).

Uit het onderzoek van DeFond en Jiambalvo (1993) blijkt er inderdaad een positief verband te bestaan tussen enerzijds de aanwezigheid en het overtreden van convenanten en anderzijds onenigheden tussen de auditor en het management.

3.3.5 Financiële moeilijkheden van de onderneming

Uit het onderzoek van Bartov et al. (2002) blijkt dat het halen van de verwachtingen van de financiële analisten belangrijker is voor ondernemingen die in financiële moeilijkheden verkeren. Door het halen van de analistverwachtingen kan de onderneming profiteren van de positieve gevolgen die hieraan verbonden zijn, zoals een stijging van de beurskoers. Men kan ook door income smoothing de volatiliteit van de winsten verbergen en op die manier ook een deel van het ondernemingsrisico afzwakken, wat resulteert in een onderwaardering van de beta¹⁵ en bijgevolg in een lagere financieringskost (Mercken, 2012). De onderneming kan, door het verkrijgen van deze voordelen, alsnog uit de financiële moeilijkheden geraken.

Dit creëert natuurlijk intenties voor het management om de resultaten te verbloemen en bijgevolg de aanpassingen van de auditor naast zich neer te leggen aangezien het doorvoeren van deze aanpassingen het resultaat zal verminderen (Graham et al., 2005). Er kan met andere woorden besloten worden dat het management meer geneigd zal zijn de aanpassingen van de auditor niet toe te passen indien de onderneming zich in een financieel moeilijke positie bevindt (Bartov et al., 2002).

¹⁵ De mate van de volatiliteit van het rendement van een effect vergeleken ten opzichte van het rendement van de markt. Beta wordt gebruikt in het Capital Asset Pricing Model om de rendementseis te bepalen in waarderingen (Mishkin & Eakins, 2012).

3.3.6 Interpretatie van de auditor

Uiteraard is het niet enkel zo dat het management de aanbevelingen van de auditor niet wens toe te passen omdat het probeert de resultaten iets rooskleuriger voor te stellen dan ze in realiteit zijn, of probeert constant te houden (income smoothing). Het kan ook voorkomen dat het management eerlijk oordeelt dat de interpretatie van de auditor van de boekhoudstandaarden niet correct of te strikt is. Het management kan een andere zienswijze hebben met betrekking tot de toepassing van een bepaalde IFRS-norm. Er kunnen bijgevolg meningsverschillen tussen de auditor en het management ontstaan omdat het management van mening is dat de auditor zich vergist in de toepassing van de boekhoudstandaarden (Joe, Wright & Wright, 2011). Als de auditor bijvoorbeeld de boekhoudstandaarden te strikt/streng opvat, kan het zijn dat deze niet meer praktisch toepasbaar zijn in de desbetreffende onderneming vanwege de irrelevantie voor de sector.

3.3.7 Besluit

Ingeval het management van de onderneming niet akkoord gaat met de aanbevelingen van de auditor en bijgevolg de financiële overzichten niet wenst aan te passen, vindt er een overleg plaats tussen het management en de auditor en eventueel het auditcomité om hieromtrent te discussiëren. Indien het management voet bij stuk houdt en de financiële overzichten niet wenst aan te passen, kan de vraag worden gesteld: 'Wat met de kwaliteit van de financiële overzichten?'. Deze zou van een bedenkelijk niveau kunnen zijn aangezien er afwijkingen/onjuistheden in het jaarverslag blijven bestaan, waardoor er op sommige punten een vertekend beeld wordt geschetst van de onderneming. Desgevallend zal de auditor moeten beslissen of hij al dan niet akkoord gaat met de argumenten die het management geeft ter rechtvaardiging van het niet toepassen van de aanbeveling(en).

HOOFDSTUK 4 INTENTIES VAN DE AUDITOR

4.1 Inleiding

Nadat het management van de onderneming de management letter van de auditor in ontvangst heeft genomen en heeft beslist aan welke aanbevelingen zij tegemoetkomt en aan welke niet, moet de auditor beslissen of hij/zij akkoord gaat met de beslissingen en de argumenten van het management (Keune & Johnstone, 2012; Omer et al., 2012). Zoals eerder aangehaald, wordt deze beslissing ook weleens de book-or-waive decision genoemd (Gramling et al., 2012; Keune & Johnstone, 2012).

Indien het management alle aanbevelingen van de auditor onverminderd toepast, stelt er zich geen probleem. Desgevallend zal het management de financiële overzichten aanpassen en geeft de auditor een verklaring zonder voorbehoud, zoals eerder vermeld in sectie 3.2.4. Het is echter niet altijd het geval dat het management van de onderneming alle aanbevelingen van de auditor toepast. Dan zal overleg moeten plaatsvinden met de auditor alsook eventueel met het auditcomité om hun redenering toe te lichten, zoals eerder vermeld in sectie 3.3.7.

Ingeval het management van de onderneming beslist om niet alle aanbevelingen van de auditor toe te passen en bijgevolg enkele afwijkingen/onjuistheden niet wenst aan te passen in de financiële overzichten, moet de auditor beslissen of hij/zij akkoord gaat met de argumenten die het management geeft ter rechtvaardiging van deze beslissing (ISA 450, §10). Indien de auditor niet akkoord gaat met de argumentering van het management en de afwijking wel wenst aan te passen, dan zal dit leiden tot het afleveren van een afkeurende verklaring of een verklaring met voorbehoud. Daartegenover kan de auditor ook akkoord gaan met de argumenten die het management aanreikt. Indien dit onterecht is, blijven er eventuele materiële afwijkingen/onjuistheden in de financiële overzichten bestaan. In dat geval heeft de auditor misschien een verkeerde controleverklaring afgeleverd, namelijk een controleverklaring zonder voorbehoud (eventueel met bijkomende vermeldingen) en is er sprake van een auditfaling (Knechel, Krishnan, Pevzner, Shefchik, & Velury, 2013).

In deze sectie tracht men een antwoord te achterhalen op de volgende vraag: 'Waarom gaat de auditor al dan niet akkoord met het management om de voorgestelde wijzigingen niet toe te passen zonder daar een voorbehoud of afkeurende verklaring aan te koppelen?'

4.2 Akkoord met het management

4.2.1 Economische afhankelijkheidstheorie

4.2.1.1 Omschrijving

Uit het onderzoek van Blay en Geiger (2013) blijkt dat, naarmate de audithonoraria stijgen, er een soort van afhankelijkheid gecreëerd wordt ten aanzien van de auditcliënt. Hierdoor kan de onafhankelijkheid van de auditor in het gedrang komen en dit beïnvloedt op zijn beurt het beslissingsproces van de auditor. De kwaliteit van de besluitvorming zal bijgevolg mogelijk achteruitgaan omdat de auditor niet meer met een professionele en sceptische blik oordeelt en hiernaar handelt.

De auditor zou dus niet eisen dat de financiële overzichten worden aangepast vanwege de druk die het management uitoefent op de auditor (Keune & Johnstone, 2012; Nelson, Elliott, & Tarpley, 2002). De auditor gaat met andere woorden te snel akkoord met de argumentering van het management zonder hierbij kritisch te reflecteren.

4.2.1.2 Belgische context

Om bovenstaande economische afhankelijkheid in te perken, heeft het Instituut van de Bedrijfsrevisoren IBR-normen in het leven geroepen, die de afhankelijkheidspositie tussen de auditor en de auditcliënt moet doorbreken. Meer bepaald schrijven IBR-normen 5.2.2, 5.2.3 en 5.2.4 inzake bepaalde aspecten verbonden met de onafhankelijkheid van de commissaris voor dat de audithonoraria ontvangen door de bedrijfsrevisor, of in voorkomend geval het bedrijfsrevisorenkantoor, gedurende een periode van drie jaar niet meer dan 20% uitmaakt van de totale inkomsten van de bedrijfsrevisor, of in voorkomend geval het bedrijfsrevisorenkantoor.

Op deze manier heeft het Instituut van de Bedrijfsrevisoren getracht de economische/financiële afhankelijkheid tussen de bedrijfsrevisor/het bedrijfsrevisorenkantoor en de auditcliënt te beperken. Er is met name een bovengrens gesteld aan de totale inkomsten die de bedrijfsrevisor/het bedrijfsrevisorenkantoor kan hebben van een bepaalde auditcliënt. Dientengevolge moet de invloed van deze intentie (de economische afhankelijkheidstheorie) in de Belgische context genuanceerd worden

omdat de ontvangsten van de bedrijfsrevisor/het bedrijfsrevisorenkantoor van de desbetreffende cliënt niet oneindig kunnen groeien.

Men kan zich echter de vraag stellen of de 20% regel gedurende een periode van drie jaar wel streng genoeg is om de economische/financiële afhankelijkheid tussen beide in te perken. Indien het bedrijfsrevisorenkantoor een inkomen heeft van de desbetreffende cliënt voor een bedrag van bijvoorbeeld 18%, dan bestaat er alsnog een sterke economische/financiële afhankelijkheid tussen beiden waardoor de bedrijfsrevisor misschien sneller geneigd zal zijn om akkoord te gaan met het management (niet aanpassen van de financiële overzichten), zodoende de cliënt en de 18% aan inkomsten niet te verliezen.

In de IFAC Code of Ethics (for professional accountants) (290.222) wordt de relatie tussen de audithonoraria ontvangen van een bepaalde auditcliënt ten opzichte van de totale inkomsten van het bedrijfsrevisorenkantoor ook besproken. Men spreekt in de beroepsethiekstandaarden in dit verband weleens over de 'self-interest threat' of het eigenbelang (100.12 (a) en 200.4). In deze ethiekstandaarden is men strenger dan in de IBR-normen inzake de onafhankelijkheid van de commissaris (5.2.2, 5.2.3 en 5.2.4) aangezien het hierin gaat over een maximumbedrag van 15% van de totale inkomsten gedurende een periode van twee jaar.

4.2.2 Familiariteit

4.2.2.1 Omschrijving

Volgens Gramling et al. (2012) kan de professionele en sceptische oordeelsvorming van de auditor in gevaar komen wanneer er sprake is van een te verregaande familiariteit tussen hem en de auditcliënt. Een familiale houding is mogelijk indien de auditor voor een zeer lange periode de controle uitoefent op de desbetreffende auditcliënt waardoor bepaalde relaties/vriendschappelijke banden kunnen ontstaan tussen beide partijen.

Moore, Tetlock, Tanlu en Bazerman (2006) spreken in dit verband over de 'moral seduction theory'. Deze theorie behandelt de oordeels- en beslissingsvorming van de auditor. De moral seduction theory leert ons dat de auditors misschien minder professioneel en kritisch zullen oordelen naarmate ze voor een langere periode de controle uitoefenen op een bepaalde auditcliënt. Dit fenomeen doet zich voor omdat er mogelijk een psychologische band ontstaat tussen de auditor en de auditcliënt. Op die

manier kan het voorkomen dat de auditor de argumenten van het management misschien niet meer kritisch in overweging neemt en het de argumentering van de auditcliënt meteen als waarheid aanschouwt zonder hierbij additionele controle-informatie te verzamelen (Joe et al., 2011). Men definieert dit verschijnsel in de literatuur als de 'familiarity threat' (IFAC Code of Ethics (100.12 (d)); Hussey, 1999).

4.2.2.2 *Belgische context*

Om de familiariteit en bijgevolg de afhankelijkheid tussen de auditor/het bedrijfsrevisorenkantoor en de auditcliënt te beperken, is de auditrotatie (ook wel auditroulatie genoemd) in het leven geroepen door de Sarbanes-Oxley Act in 2002, in navolging van het Enron schandaal. Op deze manier wordt de onafhankelijkheid van de auditor gewaarborgd, wat op zijn beurt leidt tot een hogere auditkwaliteit (Anis, 2014).

In de Belgische situatie, wat onderwerp uitmaakt van deze eindverhandeling, is de auditrotatie vastgelegd in de IBR-normen inzake bepaalde aspecten verbonden met de onafhankelijkheid van de commissaris. Meer bepaald behandelen IBR-normen (inzake de onafhankelijkheid van de commissaris) 6.1 en 6.2 de auditrotatie in België voor organisaties van openbaar belang (bijvoorbeeld beursgenoteerde ondernemingen). Uit deze normen blijkt dat er een verplichte rotatie van de 'lead partner'¹⁶ plaatsvindt om de zes jaar en dat hij/zij slechts opnieuw de controle van de entiteit mag uitoefenen na verloop van een periode van minimaal twee jaar.

De auditrotatie wordt ook behandeld in de IFAC Code of Ethics (290.155) waar er een verplichte rotatie geldt van zeven jaar. De situatie in België is met andere woorden strenger op het vlak van auditrotatie dan wat de internationale regelgeving omtrent beroepsethiek voorschrijft (zes jaar in plaats van zeven jaar voor organisaties van openbaar belang).

Er moet bij de auditrotatie en de gevolgen hiervan op de auditkwaliteit enige kanttekening gemaakt worden. Uit onderzoek van Daugherty, Dickins, Hatfield en Higgs (2012) is namelijk gebleken dat er niet enkel positieve gevolgen zijn verbonden aan de auditrotatie, zoals het versterken van de onafhankelijkheid van de auditor. Er is ook een ongewenste consequentie aan de auditrotatie gerelateerd, met name de vermindering van de auditcliënt-specifieke informatie. Door de auditrotatie is er minder expertise van

¹⁶ Het individu dat de eindverantwoordelijkheid draagt met betrekking tot de audit en uiteindelijk het controleverslag ondertekend en uitgeeft.

de auditor over de desbetreffende auditcliënt, wat op zijn beurt leidt tot een daling van de auditkwaliteit (Daugherty et al., 2012).

4.2.3 Non-auditdiensten

4.2.3.1 Omschrijving

De afhankelijkheid van de auditor kan in gevaar komen wanneer hij tal van andere non-auditdiensten aanbiedt aan de desbetreffende auditcliënt. Het houden van de boekhouding en het verlenen van belastingadvies zijn voorbeelden van dergelijke non-auditdiensten (Gul, Tsui, & Dhaliwal, 2006). Hierdoor komt de auditor in een positie waarin hij/zij zijn/haar eigen werk moet beoordelen en controleren. Dit zorgt voor een belangenconflict tussen enerzijds de non-auditdiensten en anderzijds de auditdiensten (Gramling et al., 2012). In de Internationale ethiekstandaarden, IFAC Code of Ethics (100.12 (b) en 290.156) wordt bovenstaande bedreiging op de onafhankelijkheid van de auditor ook wel de 'self-review threat' genoemd.

Een tweede manier om de afhankelijkheid tussen de auditor en de auditcliënt te verklaren betreft het geval waarbij de ontvangsten van de non-auditdiensten dermate hoog liggen dat er een economische/financiële afhankelijkheid ontstaat tussen beide partijen (Habib, 2012; Gramling et al., 2012; Blay & Geiger, 2013). Dit heeft bijgevolg een negatieve invloed op de professionele en kritische oordeelsvorming van de auditor waardoor de auditkwaliteit in gevaar komt (Habib, 2012). Door de IFAC Code of Ethics (100.12 (a) en 290.110) wordt deze bedreiging op de onafhankelijkheid van de auditor ook de self-interest threat genoemd.

In het kader van deze eindverhandeling moet men de toegenomen afhankelijkheid tussen de auditor en de auditcliënt (als gevolg van het aanbieden non-auditdiensten) zien als een mogelijke situatie waarin de auditor sneller akkoord zal gaan met de argumentering van het management om de financiële overzichten niet aan te passen (Blau & Geiger, 2013; Gul et al., 2006).

4.2.3.2 *Belgische context*

Teneinde paal en perk te stellen aan bovenstaande afhankelijkheid tussen de auditor/het bedrijfsrevisorenkantoor en de auditcliënt als gevolg van het aanbieden van non-auditdiensten, heeft de Belgische wetgever het één-op-één principe ingevoerd dat geldt voor zowel beursgenoteerde vennootschappen als voor de vennootschappen die deel uitmaken van een groep die verplicht is om een geconsolideerde jaarrekening op te stellen.

Meer bepaald stelt artikel 133, §5 van het Wetboek van Vennootschappen het volgende omtrent de ontvangsten verkregen van non-auditdiensten:

Onverminderd de verbodsbepalingen die voortvloeien uit het in paragraaf 9 bedoelde koninklijk besluit, mogen de commissaris en de personen met wie hij een arbeidsovereenkomst heeft gesloten of met wie hij beroepshalve in samenwerkingsverband staat of de met de commissaris verbonden vennootschappen of personen zoals bepaald in artikel 11, geen andere diensten verrichten dan de opdrachten die krachtens de wet werden toevertrouwd aan de commissaris, voor zover het totale bedrag van de vergoedingen voor deze diensten hoger ligt dan het totaalbedrag van de in artikel 134, §1 bedoelde bezoldigingen.

De nadruk hierbij ligt voornamelijk op het tweede gedeelte van artikel 133, §5 van het Wetboek van Vennootschappen. Hierin wordt vastgesteld dat de inkomsten van de non-auditdiensten niet hoger mogen zijn dan de inkomsten ontvangen van de auditdiensten. Op deze manier heeft de Belgische wetgever getracht de beide bedreigingen (self-interest threat en self-review threat) op de onafhankelijkheid van de auditor te verminderen of af te zwakken.

Sommige non-audit diensten zijn ook bij wet volledig verboden, zoals het houden van de boekhouding van de auditcliënt. Deze wetgeving vindt men terug in artikel 183ter van het KB van 30 januari 2001 (tot uitvoering van het Wetboek van Vennootschappen).

4.2.4 Auditmarkt competitie

De bedrijfsrevisorenkantoren hebben net als andere vennootschappen de doelstelling om de waarde/winst te maximaliseren. Zonder een efficiënte en effectieve werking van de bedrijfsprocessen zullen de kantoren niet in staat zijn om voldoende cashflows en opbrengsten te genereren die de bestaanszekerheid van het bedrijfsrevisorenkantoor

moet garanderen. Met andere woorden, ook de bedrijfsrevisorenkantoren streven een winstdoelstelling na (Gramling et al., 2012). Hierdoor is het mogelijk dat het bedrijfsrevisorenkantoor een grote druk legt op diegene belast met het veldwerk om de audit (verzamelen van controle-informatie) zo snel mogelijk af te ronden, zodoende de efficiëntie hoog te houden en de winsten te maximaliseren.

Op deze manier kan het bedrijfsrevisorenkantoor lage vergoedingen verantwoorden en zodoende een competitieve prijs zetten indien er een sterke competitie bestaat op de auditmarkt. Dit creëert natuurlijk een omgeving waarbij de auditor niet alle bemerkingen of bedenkingen zo diep gaat analyseren en onderzoeken dan dat hij/zij eigenlijk verplicht is te doen volgens de controlestandaarden (Gramling et al., 2012). De auditor gaat hierdoor niet alle controle-informatie verzamelen die in principe nodig is om tot zijn/haar besluit, in de vorm van een controleverklaring, te komen. Hierdoor krijgt het management van de onderneming meer ruimte om de cijfers naar zijn hand te zetten of in een gewenste richting te duwen (Gramling et al., 2012).

Concluderend kan er worden gesteld dat de auditor meer geneigd zal zijn om akkoord te gaan met het management van de onderneming om de financiële overzichten niet aan te passen indien de auditor tijdsdruk ondervindt door de competitie op de auditmarkt. Het auditkantoor zal met andere woorden niet voldoende controle-informatie verzamelen om na te gaan of de argumentering van het management om de financiële overzichten niet aan te passen correct is, zodoende tegen de lage vergoeding alsnog een redelijke winstmarge te behalen (Gramling et al., 2012). De auditkwaliteit wordt bijgevolg negatief beïnvloed indien er meer competitie bestaat op de auditmarkt (Newton, Wang, & Wilkins, 2013).

Een kanttekening die men echter moet maken bij bovenstaande uiteenzetting is het feit dat er (nog) geen eenduidigheid in de literatuur bestaat omtrent het verband tussen de auditmarkt concentratie en de auditkwaliteit. Zo blijkt uit het onderzoek van Boone, Khurana en Raman (2012) dat er een negatief verband bestaat tussen de auditkwaliteit en de auditmarkt concentratie. De auditor is meer tolerant voor earnings management indien er auditmarkt concentratie bestaat. Met andere woorden, indien er meer competitie op de auditmarkt zou bestaan, dan zou dit een positieve impact op de auditkwaliteit hebben, hetgeen in tegenstelling is met de bevindingen van Newton et al., 2013 en Gramling et al., 2012.

4.2.5 Besluit

De auditor kan ook de keuze maken om akkoord te gaan met het management om de financiële overzichten niet aan te passen. De intentie hiervoor moet voornamelijk gevonden worden in de toegenomen afhankelijkheid tussen de auditor en de auditcliënt. De auditor zal desgevallend een goedkeurende verklaring afleveren omdat hij/zij akkoord gaat met de argumentering van het management van de onderneming. Er blijven bijgevolg afwijkingen of onjuistheden bestaan in de financiële overzichten waardoor er op bepaalde balansposten een vertekend beeld wordt geschetst van de economische realiteit van de onderneming. De kwaliteit van de audit kan van een bedenkelijk niveau zijn aangezien er vraagtekens kunnen worden gesteld bij de juistheid van de controleverklaring van de auditor. Het auditcomité, waarvan de rol besproken wordt in het volgende hoofdstuk, zal een cruciale rol spelen bij het toezien dat bovenstaande situatie (niet aanpassen van de financiële overzichten omdat de auditor te afhankelijk is van de auditcliënt) niet voorkomt en dat er alsnog een correcte controleverklaring wordt afgeleverd door de auditor.

4.3 Niet akkoord met het management

4.3.1 Wettelijke verplichtingen

Uiteraard gelden er voor de auditor ook enkele wettelijke verplichtingen bij het uitvoeren van de audit.

Artikel 140 van het Wetboek van Vennootschappen definieert het volgende omtrent de aansprakelijkheid van de bedrijfsrevisor/commissaris:

De commissarissen zijn jegens de vennootschap aansprakelijk voor de tekortkomingen die zij in de uitoefening van hun taak hebben begaan. Zij zijn zowel jegens de vennootschap als jegens derden, hoofdelijk aansprakelijk voor alle schade die het gevolg is van overtreding van de bepalingen van dit wetboek of van de statuten. Ten aanzien van de overtredingen waaraan zij geen deel hebben gehad, worden zij van die aansprakelijkheid slechts ontheven wanneer zij aantonen dat zij hun taak naar behoren hebben vervuld en zij die overtredingen hebben aangeklaagd bij het bestuursorgaan.

Naast het Wetboek van Vennootschappen regelt de Wet van 22 juli 1953 (houdende de oprichting van een instituut van de Bedrijfsrevisoren en organisatie van het publiek toezicht op het beroep van bedrijfsrevisor, gecoördineerd op 30 april 2007), mede de aansprakelijkheid van de bedrijfsrevisor, meer bepaald in artikel 17 en 17bis. De auditor kan aansprakelijk worden gesteld indien het blijkt dat hij fouten heeft begaan met betrekking tot de audit. Dit kan het geval zijn indien hij akkoord gaat met het management om bepaalde afwijkingen/onjuistheden niet aan te passen en een verklaring zonder voorbehoud af te leveren terwijl hij/zij in principe een afkeurende verklaring of een verklaring met voorbehoud moest uitvaardigen.

Het toezicht op de kwaliteit en op de normen van de geleverde audit gebeurt in België door een systeem van 'monitored self-regulation' waarbij zowel publieke organen, bijvoorbeeld de kamer van verwijzing en instaatstelling (KVI), als het Instituut van de Bedrijfsrevisoren een toezichthoudende rol hebben (Mercken, 2012).

Indien de auditor zich verzaakt van zijn/haar wettelijke verplichtingen inzake de kwaliteit van de audit door bijvoorbeeld het foutief afleveren van een controleverklaring of het niet genoeg verzamelen van controle-informatie, dan mag hij/zij zich verwachten aan (een) tuchtsanctie(s) van het IBR en de KVI (art. 72 en 73, Wet van 22 juli 1953). Deze tuchtsanctie(s) kan (kunnen) variëren van een injunctie of stopzetting van het mandaat (art. 36, §1 Wet van 22 juli 1953) en een terechtwijzing (art. 37, §1 Wet van 22 juli 1953) tot een voorlopige ordemaatregel (art 38, §1 Wet van 22 juli 1953).

De voornoemde wettelijke verplichtingen en sancties die verbonden zijn aan het niet nakomen van de wettelijke bepalingen, vormen een sterke stimulans voor de auditor om deze niet te overtreden (Keune & Johnstone, 2012). Bijgevolg wenst de bedrijfsrevisor dat de financiële overzichten aangepast worden indien er bepaalde materiële afwijkingen in voorkomen. Als de auditor niet akkoord gaat met de argumenten van het management om de financiële overzichten niet aan te passen, zal hij/zij een afkeurende verklaring of een verklaring met voorbehoud afleveren.

4.3.2 Reputatieprotectie theorie

Het onderzoek van Keune en Johnstone (2012) toont aan dat er een negatief verband bestaat tussen de audit fees (audithonoraria) en de mate waarin de auditor akkoord zal gaan met het management om de financiële overzichten niet aan te passen. Met andere woorden, naarmate de audit fees stijgen, zal de auditor minder geneigd zijn het

management toe te laten dat het de financiële overzichten niet aanpast. Dit is dus tegengesteld aan de economische afhankelijkheidstheorie, besproken in sectie 4.2.1.1.

De redenering achter deze theorie kan gevonden worden in het eventuele reputatieverlies dat de auditor dreigt te lijden indien hij/zij toelaat dat het management de financiële overzichten niet aanpast. Het risico dat de auditor treft om met een bepaalde klant geassocieerd te zijn, wordt in de vakliteratuur ook wel het engagement risico genoemd (Gramling et al., 2012). De grootte van het engagement risico wordt door verschillende factoren bepaald, zoals onder andere de integriteit van het management. Deze kan in vraag worden gesteld indien het management zonder aanvaardbare uitleg heeft besloten om de aanbevelingen van de auditor niet op te volgen en bijgevolg de materiële afwijkingen niet wenst aan te passen in de financiële overzichten (Mercken, 2012). Desgevallend zal de auditor een groot risico hebben om reputatieverlies te lijden (hoog engagement risico) (Joe et al., 2011).

De auditor zal meer geneigd zijn om te eisen dat de financiële overzichten/afwijkingen wel aangepast worden tegen de wil in van het management indien het risico op het lijden van reputatieverlies zeer hoog is, wat voorkomt naarmate de audit fees stijgen (Joe et al., 2011; Keune & Johnstone, 2012; Larcker & Richardson, 2004).

4.3.3 Besluit

In de situatie waarbij het management de afwijking(en)/onjuisthe(i)d(en) niet wenst aan te passen (niet opvolgen van de aanbevelingen van de auditor) en de auditor het omgekeerde wenst, ontstaat er een meningsverschil tussen beide partijen. De auditor zal gedwongen worden een afkeurende verklaring of een verklaring met voorbehoud af te leveren, enerzijds om eventuele wettelijke vervolgingen en sancties te vermijden (4.3.1) en anderzijds om geen reputatieverlies te lijden indien hij/zij wel akkoord zou gaan met het management en de materiële afwijking niet wenst aan te passen (4.3.2). Het auditcomité zal hierbij een cruciale rol spelen om het meningsverschil alsnog op te lossen en ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de financiële overzichten van hoog niveau blijft. De rol van het auditcomité zal besproken worden in hoofdstuk 5.

HOOFDSTUK 5 ROL VAN HET AUDITCOMITÉ

5.1 Inleiding

Het auditcomité heeft een versterkte rol verkregen naar aanleiding van een aantal boekhoudschandalen die zich de afgelopen vijftien jaar hebben voorgedaan. Deze versterkte rol van het auditcomité werd uiteindelijk vastgelegd in de Sarbanes-Oxley Act van 2002. In deze scriptie, waarbij de Belgische situatie wordt geschetst, wordt de rol/verantwoordelijkheid/het takenpakket van het auditcomité uitvoerig bepaald door de Belgische Corporategovernancecode 2009. Heden ten dage speelt het auditcomité een cruciale rol bij de beursgenoteerde ondernemingen met betrekking tot het vrijwaren van de kwaliteit van de financiële verslaggeving en kunnen ze niet meer worden weggedacht in de structuur van de ondernemingen (Gramling et al., 2012).

Zoals reeds aangehaald, in secties 4.2.5 en 4.3.3 bezit het auditcomité een fundamentele functie wat betreft de eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management. In het bijzonder moet het auditcomité ervoor zorgen dat de situatie geschetst in sectie 4.2.5 niet voorkomt in de praktijk aangezien deze leidt tot een daling van de kwaliteit van de financiële overzichten. Om te garanderen dat voornoemde situatie zich niet voordoet, bezit het auditcomité een toezichthoudende rol en moet het doeltreffend communiceren met de betrokken partijen, namelijk de auditor en het management (Carcello, Hermanson, & Ye, 2011; Caskey, Nagar, & Petacchi, 2010; Ghafran & O'Sullivan., 2013; Gramling et al., 2012). In deze sectie worden ook de factoren toegelicht die de effectiviteit van het auditcomité kunnen bevorderen. Met andere woorden, factoren die kunnen bijdragen tot een beter/strikter toezicht van het auditcomité op de kwaliteit van de financiële verslaggeving (Abbott, Parker, & Peters, 2004).

5.2 Toezichthoudende rol

In de literatuur (Carcello et al., 2011; Caskey, et al., 2010; Farber, 2005; Ghafran & O'Sullivan, 2013; Gramling et al., 2012; Sharma, Sharma, & Ananthanarayanan, 2011) is veel onderzoek terug te vinden over de rol die het auditcomité moet vervullen in het bedrijfsleven. Meer bepaald bij het waken over de kwaliteit van de financiële overzichten alsook op het toezien op de onafhankelijkheid van de auditor. Het auditcomité vervult een cruciale rol bij de totstandkoming van een kwaliteitsvolle financiële verslaggeving

(Ghafran & O'Sullivan, 2013). Enerzijds moet het auditcomité erop toezien dat het management de financiële overzichten naar behoren opstelt met het oog op een hoge kwaliteit, bijvoorbeeld dat de waarderingsmaatstaven of schattingen voor bepaalde balansposten een getrouw beeld geven van de economische realiteit (Carcello et al., 2011). Anderzijds heeft het auditcomité ook de functie om de onafhankelijkheid van de auditor in de gaten te houden en ervoor te zorgen dat hij/zij zijn/haar werk volgens alle controle en ethische normen naar behoren uitoefent (Ghafran & O'Sullivan, 2013; Gramling et al., 2012; Sharma et al., 2011; Zaman, Hudaib, & Haniffa, 2011). Het auditcomité controleert bijvoorbeeld of de auditor niet te afhankelijk wordt van de auditcliënt (de onderneming/Raad van Bestuur), zodoende dat de auditor een kritische en professionele blik behoudt op de audit (Sharma et al., 2011). Bijgevolg moet het auditcomité ervoor zorgen dat de situaties geschetst in sectie 4.2 niet voorkomen.

Carcello et al. (2011) en Farber (2005) tonen aan dat auditcomités een belangrijke rol vervullen bij het opsporen en het afwenden van frauduleuze zaken binnen de onderneming. Uit hun bevindingen blijkt dat er een negatief verband bestaat tussen een sterk en strikt toezicht van het auditcomité en fraude. Met andere woorden, indien het auditcomité haar taken en toezichthoudende rol strikt en streng uitvoert, zal dit gepaard gaan met een minder hoge kans op frauduleuze zaken (Carcello et al., 2011; Farber, 2005).

Op basis van bovenstaande uiteenzetting kan er geconcludeerd worden dat auditcomités met een striktere en/of strengere toezichthoudende rol tot gevolg hebben dat de financiële overzichten en de audit een hogere kwaliteit hebben (Carcello et al., 2011; Caskey, et al., 2010; Farber, 2005; Ghafran & O'Sullivan, 2013; Gramling et al., 2012; Sharma et al., 2011).

Het auditcomité kan haar toezichthoudende rol maar strikt en streng uitvoeren indien er aan bepaalde effectiviteitsfactoren wordt voldaan (Abbott et al., 2004; Ghafran & O'Sullivan, 2013).

5.3 Effectiviteitsfactoren

5.3.1 Expertise van de auditcomitéleden

Uit onderzoek van Nelson en Devi (2013) blijkt dat auditcomitéleden die de nodige financiële en/of accounting, juridische en sector expertise bezitten, een belangrijke

determinant vormen bij de werking van het auditcomité, meer bepaald op het hoog houden van de kwaliteit van de financiële overzichten.

5.3.1.1 Financiële en/of accounting expertise

De eerste factor, de financiële en/of accounting expertise, heeft voornamelijk aandacht gekregen in de literatuur en in de bedrijfswereld omwille van de steeds complexere accounting en audit issues waarmee het auditcomité wordt geconfronteerd (Abbott et al., 2004). Om ervoor te zorgen dat het auditcomité deze issues correct en zo goed mogelijk behandelt, is er bijgevolg nood aan auditcomitéleden die expertise bezitten over deze financiële en accounting issues alsook de capaciteit hebben om de financiële overzichten te begrijpen en deze vanuit een kritisch oogpunt te kunnen analyseren (Abbott et al., 2004; Nelson & Devi, 2013).

Hoe meer leden met financiële/accounting expertise in het auditcomité, hoe hoger de kwaliteit zal zijn van de financiële verslaggeving en hoe beter zij hun toezichhoudende rol kunnen uitoefenen, rekening houdend met de omvang van het auditcomité (Abbott et al., 2004; Coates, Marais, & Weil, 2007; Nelson & Devi, 2013). Zo zijn Coates et al. (2007) tot de bevinding gekomen dat ondernemingen met auditcomités waarin leden zetelen met financiële expertise, een extra rendement ('excess return') van 4,6% behalen omwille van de positieve marktreactie op deze ontwikkeling.

In het kader van deze eindverhandeling, waarin meningsverschillen tussen de auditor en het management centraal staan, moet de financiële/accounting expertise die auditcomitéleden bezitten, aanzien worden als het meer familiair zijn met complexere transacties, boekingen, waarderingsmaatstaven enzovoort. Op deze manier zullen ze de oplossing die de auditor en het management bereikt hebben omtrent het meningsverschil kritischer reflecteren (Keune & Johnstone, 2012). De auditcomitéleden met financiële/accounting expertise kennen de accountingsystemen binnen de onderneming en de boekhoudpraktijken ook beter waardoor ze de argumenten van zowel de auditor als het management beter begrijpen. Hierdoor kunnen deze auditcomitéleden een betere en juistere keuze maken over de te volgen strategie (al dan niet akkoord gaan met een consensus/oplossing van het meningsverschil).

In de Belgische context heeft de Code 2009 alsook de Belgische wetgever op de factor van de financiële/accounting expertise ingespeeld door de bepaling 5.2./4 (Code 2009) en artikel 526bis, §2 (W.Venn.) in het leven te roepen. Deze bepaling en wet stellen

immers dat er minstens één lid van het auditcomité ervaring moet hebben op het gebied van boekhouding en audit.

5.3.1.2 Juridische expertise

Krishnan, Wen en Zhao (2011) geven aan dat naast accounting expertise, ook juridische expertise van belang is voor het auditcomité. Indien er bepaalde leden van het auditcomité beschikken over de nodige expertise inzake de juridische aspecten van bepaalde transacties of boekingen, kunnen deze leden met juridische expertise erop toezien of alles volgens de wettelijke verplichtingen verloopt en/of er geen inbreuken worden vastgesteld tegen de wetgeving (Krishnan et al., 2011). Door de aanwezigheid van bijvoorbeeld een financiële jurist in het auditcomité, wordt deze laatste meer waakzaam voor de juridische risico's die geassocieerd zijn met bijvoorbeeld een te agressieve of inadequate financiële verslaggeving (Krishnan et al., 2011).

Een auditcomité met minstens één lid met juridische expertise zal met andere woorden misschien minder snel geneigd zijn om akkoord te gaan met het management om de financiële overzichten niet aan te passen indien er hierdoor een vervolgingsrisico ontstaat. De kwaliteit van de financiële verslaggeving zal bijgevolg hoger liggen bij een auditcomité met juridische expertise (Krishnan et al., 2011).

5.3.1.3 Sector expertise

Recentelijk hebben Cohen, Hoitash, Krishnamoorthy en Wright (2014) onderzoek verricht naar het verband tussen de sector expertise van het auditcomité en de kwaliteit van de financiële verslaggeving. Cohen et al. (2014) komen tot de vaststelling dat auditcomités met sector expertise een meer effectieve toezichthoudende rol kunnen uitoefenen in de onderneming, wat bijgevolg positieve consequenties heeft voor de kwaliteit van de financiële overzichten. Een auditcomitélid met sector expertise heeft bijvoorbeeld een beter inzicht in de juistheid en getrouwheid van de schattingen en verwachtingen die het management aanreikt voor bepaalde waarderingmethoden (Cohen et al., 2014).

In het kader van deze scriptie zal een auditcomité met de nodige sector expertise een betere positie hebben om haar toezichthoudende rol op het management en in mindere mate op de auditor uit te oefenen omwille van bovenstaande redenen. Bijgevolg zal het

auditcomité een effectiever advies kunnen geven aan het management, aan de auditor alsook aan de Raad van Bestuur welke beslissing nu de juiste is (Cohen et al., 2014).

5.3.2 Aantal vergaderingen per jaar van het auditcomité

Abbott et al. (2004) stellen dat er een positief verband bestaat tussen de effectiviteit van het auditcomité en de mate van zorgvuldigheid van de auditcomitéleden. Of met andere woorden de hardnekkigheid waarmee de leden hun taken/verantwoordelijkheden uitvoeren. Het aantal vergaderingen per jaar is een indirecte maatstaf voor de zorgvuldigheid waarmee auditcomitéleden hun taken uitvoeren (Abbott et al., 2004). Hoe meer vergadering er per jaar plaatsvinden, hoe zorgvuldiger de auditcomitéleden hun taken kunnen uitvoeren omdat ze steeds geïnformeerd blijven over de recentste accounting en audit issues en sneller kunnen inspelen op eventuele disputen tussen de auditor en het management, wat uiteindelijk de kwaliteit van de financiële overzichten ten goede komt (Abbott et al., 2004). Het auditcomité kan bijgevolg een rigoureuzer toezicht bieden op de kwaliteit van de financiële overzichten alsook op de samenwerking tussen het management en de auditor (Keune & Johnstone, 2012).

Volgens Keune en Johnstone (2012) zal een auditcomité dat meermaals per jaar vergadert minder snel geneigd zijn toe te staan dat het management de onjuistheden/afwijkingen in de financiële overzichten niet aanpast. Uit het onderzoek van Farber (2005) blijkt dat fraude voornamelijk voorkomt bij ondernemingen met een minder zorgvuldig auditcomité dat minder keren per jaar vergadert.

De Belgische commissie van Corporate Governance heeft gevolg gegeven aan deze determinant door bepaling 5.2./28 (Code 2009) te initiëren. Deze bepaling verplicht elk auditcomité om minstens viermaal per jaar samen te komen om te vergaderen.

5.3.3 Verloning van de auditcomitéleden

Uit wetenschappelijke onderzoeken is gebleken dat naast expertise en het aantal vergaderingen per jaar ook de verloning van de auditcomitéleden van belang is bij de effectiviteit van het auditcomité (Archambeault, DeZoort, & Hermanson, 2008; Bierstaker, Cohen, DeZoort, & Hermanson, 2012). De beloningsstructuur van de auditcomitéleden kan een mogelijk effect hebben op de besluitvorming van deze leden en bijgevolg op de kwaliteit van de financiële verslaggeving (Bierstaker et al., 2012).

Meer bepaald stellen Archambeault et al. (2008) en Bierstaker et al. (2012) dat variabele lange termijn vergoedingen te verkiezen zijn boven variabele korte termijn vergoedingen omwille van het agency probleem. Indien de auditcomitéleden korte termijn stockopties verkrijgen, zullen zij eerder geneigd zijn om de aanbevelingen van de auditor niet op te volgen derhalve deze aanpassingen vaak tot gevolg hebben dat het resultaat zal dalen (Archambeault et al., 2008; Bierstaker et al., 2012; Lynch & Williams, 2012). Met andere woorden, samenhangend met de agency theorie, zullen auditcomitéleden met variabele korte termijn vergoedingen (bijvoorbeeld korte termijn stockopties) eerder de intentie hebben om de aandelenprijs op korte termijn in de hoogte te duwen en bijgevolg de financiële overzichten niet aan te passen. Uiteraard geldt dit korte termijn voordeel enkel wanneer de auditor een verklaring zonder voorbehoud aflevert. Auditcomitéleden met een variabele lange termijn vergoeding daarentegen, zullen meer geneigd zijn de belangen van de aandeelhouders te behartigen en de financiële overzichten wel aan te passen indien deze een materiële afwijking bevat (Archambeault et al., 2008; Bierstaker et al., 2012).

Concluderend kan er gesteld worden dat het gebruik van variabele lange termijn vergoedingen ervoor zorgt dat de auditcomitéleden strikter hun toezichthoudende rol vervullen (meer inspanningen leveren), namens de aandeelhouders, wat tot gevolg heeft dat er een hogere kwaliteit is van de financiële verslaggeving. Dit komt omdat de belangen van zowel de aandeelhouders als de auditcomitéleden op elkaar afgestemd zijn door de lange termijn variabele vergoeding aan deze auditcomitéleden (Archambeault et al., 2008).

In de Belgische context is de verloning van niet-uitvoerende bestuurders (auditcomitéleden) al vaak ter discussie gekomen (Vandendriessche & Boedts, 2011). Artikel 526bis, §2 van het Wetboek van Vennootschappen vermeldt dat auditcomités enkel mogen samengesteld worden uit niet-uitvoerende bestuurders, met ten minste één onafhankelijk lid. In het Wetboek van Vennootschappen (artikel 520bis en artikel 520ter, W.Venn.) wordt niet dieper ingegaan op de variabele remuneratie van deze niet-uitvoerende bestuurders waardoor het volgens de Belgische vennootschapswetgeving toegelaten is dat niet-uitvoerende bestuurders een variabele verloning ontvangen mits toestemming van de algemene vergadering van de aandeelhouders (artikel 554, W.Venn.).

Bepaling 7.7 van de Belgische Corporategovernancecode van 2009 verbiedt echter dat niet-uitvoerende bestuurders prestatiegebonden remuneratie ontvangen zoals bonussen of stockopties op lange termijn. Belgische beursgenoteerde ondernemingen kunnen een variabele remuneratie aan hun niet-uitvoerende bestuurders (auditcomitéleden) verstrekken als zij grondig kunnen verklaren waarom ze dat wel doen ('comply or

explain'). Deze regeling is in het leven geroepen om de onafhankelijkheid van de auditcomitéleden te waarborgen.

5.3.4 Onafhankelijkheid van de auditcomitéleden

Als laatste factor die een invloed heeft op de effectiviteit van het auditcomité, wordt in de literatuur (Abbott et al., 2004; Carcello et al., 2011; Farber, 2005; García et al., 2012; Ghafran & O'Sullivan, 2013; Pucheta-Martínez & de Fuentes, 2007; Zaman et al., 2011) verwezen naar de onafhankelijkheid van de auditcomitéleden. Het spreekt voor zich dat onafhankelijke bestuurders (auditcomitéleden) hun toezichhoudende rol beter vervullen dan afhankelijke bestuurders (Abbott et al., 2004). De reden hiervoor wordt gevonden in het feit dat er geen economische of psychologische band bestaat tussen de onafhankelijke bestuurder en de onderneming/het management waardoor deze bestuurders kritischer zullen reflecteren ten aanzien van de beslissingen van het management (Abbott et al., 2004).

Auditcomités met meerdere onafhankelijke bestuurders zullen minder snel geneigd zijn toe te laten dat het management de resultaten op één of andere manier probeert te manipuleren (García et al., 2012). Onafhankelijke bestuurders voeren hun toezichhoudende rol ook strikter uit aangaande de auditor. Zaman et al. (2011) stellen dat onafhankelijke auditcomitéleden een hogere auditkwaliteit eisen in vergelijking met afhankelijke auditcomitéleden door bijvoorbeeld de onafhankelijkheid van de auditor strikter op te volgen en ervoor te zorgen dat de auditor de juiste controleverklaring aflevert. Tot een gelijkaardige conclusie komen ook Pucheta-Martínez en de Fuentes (2007) in hun onderzoek. Bijgevolg is er dan ook minder kans op een herziening van de financiële overzichten (Abbott et al., 2004; Carcello et al., 2011).

Artikel 526bis, §2 (W.Venn.) bepaalt dat er minstens één lid van het auditcomité als onafhankelijk bestuurder moet worden gekwalificeerd in de zin van artikel 526ter (W.Venn.). Bepaling 5.2./4 van de Code 2009 (minstens de helft van de leden van het auditcomité moet onafhankelijk zijn) is strenger.

5.4 Communicatie met de auditor en het management

De communicatie met de auditor alsook met het management is eveneens belangrijk met betrekking tot het vrijwaren van de kwaliteit van de financiële overzichten (Caskey et al.,

2010). De interactie tussen de drie partijen (de auditor, het management en het auditcomité) bepaalt uiteindelijk de kwaliteit van de financiële verslaggeving omdat het jaarverslag van de onderneming het resultaat is van de interactie tussen de drie partijen (Caskey et al., 2010).

Het belang van een doelmatige communicatie tussen de drie partijen vindt men ook terug in diverse regelgevingen. In de Amerikaanse context onderstreept AS¹⁷ No. 16 het belang van communicatie. In de Europese context vindt men het belang van communicatie terug in ISA 260, §A7. De Code 2009 heeft ook enkele bepalingen die de communicatie van het auditcomité met het management en de auditor beklemtonen, zoals vermeld in 5.2./12, 5.2./13 en 5.2./26. In mindere mate legt artikel 526bis, §5 van het Wetboek van Vennootschappen de nadruk op de communicatie tussen de drie partijen door te vermelden dat er enkel een verslag moet worden opgesteld over de belangrijkste zaken die aan het licht zijn gekomen door de auditor.

In het kader van deze eindverhandeling dient het auditcomité ter centraal aanspreekpunt bij eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management (AS No.16, paragraaf 22; Code 2009, 5.2./12, 5.2./13, 5.2./26; ISA 260, §4 (c); ISA 450, §8 en 9). Zowel de auditor als het management moeten het auditcomité inlichten indien er bepaalde afwijkingen/onjuistheden vervat zitten in de financiële overzichten (Caskey et al., 2010; Gramling et al., 2012).

5.5 Besluit

De (toezichthoudende) rol die het auditcomité vervult, is in de loop der jaren steeds belangrijker geworden. Het auditcomité bekleedt meer en meer een prominente rol inzake het handhaven van de kwaliteit van de financiële overzichten (Gramling et al., 2012). De steeds toenemende belangrijkheid van het auditcomité, vindt men ook terug in het voorstel van de Europese commissie ter hervorming van de auditmarkt bij organisaties van openbaar belang (2011). Hierin wordt herhaaldelijk de nadruk gelegd op het feit dat het auditcomité een onmisbaar orgaan is met betrekking tot de kwaliteit van de financiële verslaggeving. Communicatie tussen de auditor/het management en het auditcomité wordt steeds belangrijker om de eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management op te lossen, zodoende de kwaliteit van de financiële overzichten niet aan te tasten.

¹⁷ Auditing Standards. Dit zijn audit standaarden opgelegd door het PCAOB (toezichthoudend orgaan op de accountants) en is vergelijkbaar met de ISA-normen in Europese context.

HOOFDSTUK 6 EMPIRISCH ONDERZOEK

6.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken werd voornamelijk gewerkt met secundaire data, namelijk met wetenschappelijke tijdschriften, boeken en bibliografische databanken. Op deze manier werd er een grondig inzicht verschaft omtrent het onderzoeksthema. In de tweede fase van het onderzoek wordt deze informatie getoetst aan de praktijk zodoende de bevindingen uit de literatuurstudie te bevestigen, te nuanceren of te ontcrachten. In dit hoofdstuk wordt er aangevangen met een uiteenzetting van de gehanteerde methodologie voor het empirisch gedeelte. Vervolgens worden de onderzoeksresultaten gepresenteerd.

6.2 Methodologie

6.2.1 Onderzoeksdesign

Het doel van deze scriptie is een verkennend onderzoek aangezien er (nog) weinig geweten is over de interactie tussen het auditcomité, het management en de auditor inzake meningsverschillen over de toepassing van rapporteringsstandaarden (Sekaran & Bougie, 2012). Het doel van deze onderzoeksopzet is kennis te verschaffen omtrent het onderzoeksonderwerp zodoende een beter inzicht te verkrijgen in de problematiek.

Omwille van de verkennende doelstelling van deze scriptie wordt er gekozen voor een kwalitatieve studie teneinde primaire data te verzamelen (Sekaran & Bougie, 2012). Meer bepaald worden er interviews afgenomen van de betrokken partijen (het management, de auditor en de auditcomitéleden) om te peilen naar hun ervaringen en meningen in verband met het onderzoeksthema. Er wordt in dit onderzoek geopteerd voor interviews in plaats van enquêtes omwille van twee redenen. Enerzijds kan er met interviews beter gepeild worden naar de intenties, redeneringen, motieven, ervaringen en meningen van de geïnterviewden. Anderzijds hebben interviews het voordeel een bepaalde flexibiliteit te hebben waardoor er kan worden afgeweken van de vooropgestelde vragen. Hierdoor is het mogelijk om met interviews dieper op bepaalde aspecten in te gaan naargelang het gesprek vordert. Op deze manier kan er interessante informatie worden verkregen die met een enquêteonderzoek niet aan het licht zou

gekomen zijn. Een nadeel van interviews is echter dat het tijdrovend is om respondenten te verzamelen, vragenlijsten op te stellen, interviews af te nemen, data te analyseren enzovoort (Sekaran & Bougie, 2012).

In het kader van het voorgaande is er sprake van een minimale onderzoekersinterferentie omdat er met de interviews niet wordt gepoogd een interventie te doen in het normale werk van de ondervraagden. Noch worden er manipulaties of dergelijke gedaan in de natuurlijke omgeving van de geïnterviewden (Sekaran & Bougie, 2012). De bevraging van de bevoorrechte getuigen heeft als bedoeling om de geïnterviewde zoveel mogelijk zelf aan het woord te laten en slechts bij te sturen indien dit nodig blijkt te zijn. De methodologie van de vragenlijsten wordt verder besproken bij de dataverzameling (sectie 6.2.4). Aangezien de respondenten in dit onderzoek slechts eenmalig worden geïnterviewd op een bepaald tijdstip, is er sprake van een cross-sectionele studie (Sekaran & Bougie, 2012).

6.2.2 Populatie

In deze studie wordt het beslissingsproces inzake onenigheden tussen de auditor, het management en de auditcomitéleden met betrekking tot de toepassing van rapporteringsstandaarden onderzocht. Deze scriptie richt zich enkel tot Belgische beursgenoteerde ondernemingen omdat het oprichten van een auditcomité bij deze ondernemingen verplicht is en bij andere niet. Bijgevolg omvat de onderzoekspopulatie van dit onderzoek alle betrokken partijen van het onderzoeksthema (managers, auditcomitéleden en auditors) bij Belgische beursgenoteerde ondernemingen (BEL 20, BEL Mid en BEL Small). Auditkantoren behoren bijgevolg ook tot de populatie.

6.2.3 Steekproef

Aangezien het vanuit een praktisch oogpunt en in termen van kosten, tijd en bereidheid tot medewerking aan het onderzoek onmogelijk is een bevraging te doen van alle elementen in de gehele populatie, wordt er een kwalitatieve steekproef genomen uit de populatie (Sekaran & Bougie, 2012). Het is dus geenszins de bedoeling statistische significantie na te streven.

De uiteindelijke steekproef bestaat in totaal uit zestien personen. De lijst van bevoorrechte getuigen die bereid waren mee te werken aan het onderzoek is terug te

vinden in bijlage 1. Meer specifiek bevat de steekproef twee auditors, zeven managers en zeven auditcomitéleden. In dat geval kan men spreken van een steekproeftrekking op basis van kennis, ook wel 'judgment sampling' genoemd. Deze is van toepassing omdat men kan veronderstellen dat de zestien gekozen respondenten zich in de meest gunstige positie bevinden om informatie te verschaffen over de thematiek van het onderzoek (Sekaran & Bougie, 2012).

Door de drie verschillende betrokken partijen te interviewen kan er een geheel en volledig beeld worden geschetst van de problematiek. Op deze manier wordt de kans op vertekening van de realiteit zo klein mogelijk gehouden en bewaart de steekproef zijn representativiteit.

Aangezien de onderzoekspopulatie Belgische beursgenoteerde ondernemingen betreft, hebben wij ons wat de keuze van de auditor betreft in eerste instantie beperkt tot enkel bedrijfsrevisorenkantoren van Deloitte, PricewaterhouseCoopers (PwC), KPMG, Ernst & Young (EY), BDO en Grant Thornton (GT). Deze keuze is gerechtvaardigd doordat 87,50% van de Belgische beursgenoteerde onderneming de controle laten uitvoeren (audit) door één van de voornoemde bedrijfsrevisorenkantoren, zoals vermeld in onderstaande tabel.

Bedrijfsrevisorenkantoren	Absoluut aantal	Relatief aantal (%)	
PwC	14	13,46	} 87,50%
Deloitte	34	32,69	
KPMG	15	14,42	
EY	16	15,39	
BDO & GT	12	11,54	
Andere	13	12,50	
TOTAAL	104	100	

Tabel 1: Overzicht bedrijfsrevisorenkantoren bij beursgenoteerde ondernemingen

Initieel werd getracht interviews af te nemen van een auditor (partner, director, senior manager,...) van elk van deze zes bedrijfsrevisorenkantoren, die dan ook gecontacteerd werden. Omwille van bepaalde voorwaarden (bijvoorbeeld het lopen van een stage of het hebben van een contract) die enkele bedrijfsrevisorenkantoren stelden, bleek het onmogelijk om deze alle zes te interviewen. Vandaar dat de steekproef zich beperkt tot een face-to-face interview met een auditor bij Deloitte en Grant Thornton. Door de

verkennende aard van het onderzoek achten wij die beperking tot één van Big 4 en één groot niet B4-kantoor geen probleem.

Voor de managers en de leden van het auditcomité werden telkens de meest geschikte personen, op basis van informatie die zij eventueel kunnen verschaffen omtrent het onderzoeksthema, geselecteerd. Hoofdzakelijk worden er 'Chief Financial Officers' (CFO) en auditcomitéleden met financiële en/of accounting expertise geïnterviewd. Het eerste contact vond plaats via een gestandaardiseerde email die naar alle Belgische beursgenoteerde ondernemingen werd verstuurd en waarin werd verduidelijkt wat het onderwerp en het doel van het onderzoeksthema inhoudt. Daarnaast werd ook gepeild of de gecontacteerden bereid zijn mee te werken aan het onderzoek. Ingeval er een positieve respons kwam op het verzoek, werd de meest geschikte persoon aangeduid om contact mee op te nemen. Op deze manier is de steekproef tot stand gekomen, wat uiteindelijk heeft geresulteerd in veertien respondenten (bijlage 1). Hiervan werden er tien telefonisch uitgevoerd en vier face-to-face.

6.2.4 Dataverzameling

Zoals eerder aangehaald, wordt er in dit onderzoek gewerkt met individuele interviews ter verzameling van de primaire data. In deze scriptie wordt de methode van semigestructureerde interviews gehanteerd. Hierbij worden de vragen(lijsten) voorafgaandelijk opgesteld en nadien voorgelegd aan de bevroegde personen. Er kan echter worden afgeweken van de vooropgestelde vragen gedurende het interview. Vanwege de beperkte informatie en kennis omtrent het onderzoeksthema (interactie tussen de auditor, het management en de auditcomitéleden bij meningsverschillen over rapporteringsstandaarden) die momenteel beschikbaar is, is het noodzakelijk om open vragen te stellen. Op deze manier kan er worden afgeweken van de vooropgestelde structuur van vragen zodoende op bepaalde (interessante) aspecten dieper op in te gaan. Bijgevolg is het de bedoeling van de interviews om de bevroegden zelf zoveel mogelijk aan het woord te laten en zo weinig mogelijk verwachtingen/proposities/vooroordelen te hebben alvorens de interviews hebben plaatsgevonden. De techniek om van open vragen naar meer specifieke vragen te gaan bij bepaalde aspecten op de antwoorden van de open vragen, wordt ook wel de 'funneling techniek' genoemd (Sekaran & Bougie, 2012).

De vragenlijsten zijn terug te vinden in bijlage 2. Er wordt in dit onderzoek geopteerd voor het opstellen van drie verschillende vragenlijsten omdat er drie partijen (het management, de auditor en het auditcomitélid) worden geïnterviewd. Bij de opstelling

van de vragenlijsten wordt rekening gehouden met de centrale onderzoeksvraag en de deelvragen. Het is namelijk de bedoeling dat de antwoorden die gegeven worden door de bevroegden een antwoord bieden op de onderzoeksvragen. Men kan de vragenlijsten opdelen in drie soorten vragen. Ten eerste zijn er de inleidende vragen die als bedoeling hebben het gesprek op gang te brengen en de geïnterviewde(n) een gevoel van comfort en vertrouwen te geven. De daaropvolgende vragen zijn meer in-diepte vragen die tot doel hebben een antwoord te geven op de onderzoeksvragen. Tenslotte is er een afsluitende vraag waarbij er de mogelijkheid wordt gegeven aan de respondenten om eventueel bijkomende informatie te bieden omtrent het onderzoeksthema die (nog) niet aan bod kwam gedurende het interview.

Om te voorkomen dat er 'bias' of vertekening/vooringenomenheid in de informatie van de interviews zou optreden, zijn er een aantal maatregelen genomen om dit te verhinderen (of minimaal mogelijk te houden). Professionaliteit, enthousiasme, motivatie en kennis zijn zeer belangrijke begrippen/houdingen die de interviewer moet uitstralen zodoende de nodige geloofwaardigheid te scheppen bij de respondenten. Op deze manier is de geïnterviewde meer geneigd om eerlijke en waardevolle informatie te bieden. Er worden ook telkens specifieke voorbeelden of verduidelijkingen (bijvoorbeeld andere vraagstelling) gevraagd indien het antwoord van de respondent niet volledig duidelijk blijkt. Tenslotte wordt de anonimiteit van de geïnterviewde(n) ten alle tijden gewaarborgd bij het uitschrijven van de resultaten zodat zij op een vrije manier informatie kunnen uitwisselen. Het interview wordt ook telkens opgenomen met een opnamerecorder nadat de geïnterviewde hierover zijn toestemming heeft gegeven (Sekaran & Bougie, 2012).

Nadat de interviews zijn afgerond, worden deze uitgeschreven zodat de antwoorden van de respondenten kunnen geanalyseerd worden. De data-analysemethode wordt in de volgende sectie besproken.

6.2.5 Data-analyse

Aangezien er (nog) weinig geweten is over hoe meningsverschillen tot stand komen tussen de auditor en het management inzake de toepassing van rapporteringstandaarden en hoe deze worden opgelost in interactie met het auditcomité, wordt er in dit onderzoek geopteerd voor de techniek van Glaser en Strauss (1967), meer bepaald de 'grounded theory'. Via deze techniek kan er een theorie worden ontwikkeld (die er momenteel nog niet is vanwege de geringe informatie) omtrent het onderzoeksthema op basis van de

bekomen kwalitatieve gegevens van de interviews. De eerste stap die hierbij van belang is, betreft gegevens/datareductie. Hierbij worden de relevante stukken van het interview gecodeerd, wat betekent dat elk antwoord over hetzelfde thema dezelfde code toegekend krijgt. Nadien worden alle antwoorden met dezelfde codes gecategoriseerd en verwerkt in een tekst.

Zoals reeds aangehaald, worden de interviews volledig anoniem verwerkt waardoor er gebruik wordt gemaakt van schuilnamen/pseudoniemen bij het presenteren en citeren van de bevindingen van de interviews. In de volgende sectie worden de respondenten voorgesteld als manager A tot G, auditor A en B en auditcomitélid A tot G.

6.3 Bevindingen uit de interviews

6.3.1 Materiële afwijkingen in de financiële overzichten

6.3.1.1 Omschrijving

Uit de interviews van alle bevroegde personen is gebleken dat de grootste oorzaak van eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management over materiële afwijkingen in de financiële overzichten, de ruime interpretatiemogelijkheid van de boekhoudstandaarden betreft. Meer bepaald de IFRS/IAS-normen in Europese en Belgische context voor beursgenoteerde ondernemingen. Hierdoor wordt de stelling in de literatuurstudie (hoofdstuk 2) bevestigd. Allereerst moet er worden opgemerkt dat meningsverschillen zeer breed gedefinieerd worden. Onder meningsverschillen verstaat men interpretatieverschillen, discussiepunten, andere zienswijzen enzovoort.

Dat interpretatieverschillen van de IFRS-normen over materiële afwijkingen de grootste oorzaak vormen van meningsverschillen tussen de auditor en het management, bewijst de volgende uitspraak van manager A: "Wanneer er meningsverschillen zouden bestaan tussen de auditor en het management dan gaan deze voornamelijk, in 90% van de gevallen, over een bepaalde IFRS-norm van een balanspost of cijfer die men verschillend interpreteert." De interpretatiemogelijkheid van de IFRS-normen ligt in het feit dat deze zijn opgesteld op basis van principes en bijgevolg ruim te interpreteren zijn. Een IFRS-specialist (auditcomitélid B) bevestigt dit door het volgende hieromtrent te zeggen: "De IFRS regels zijn opgesteld in de geest van principes. Hierdoor zijn deze normen niet zwart of wit te interpreteren. Er is een grijze zone waardoor het mogelijk is dat het

management en de auditor andere zienswijzen ontwikkelen voor de toepassing van een bepaalde IFRS-norm." In de meeste gevallen gaat het over discussies waarbij de auditor de IFRS-norm te theoretisch/te strikt opvat en het management te ruim. Met andere woorden, de meeste aanbevelingen die de auditor aangeeft, betreffen deze waarbij het resultaat minder rooskleurig moet worden voorgesteld. Auditor A bevestigt deze stelling door de volgende uitspraak: "Er zullen minder meningsverschillen ontstaan tussen de auditor en het management waarbij het management conservatiever is dan de auditor. Meestal gaat het over meningsverschillen waarbij het management agressiever naar de markt wil rapporteren dan de auditor." Volgens auditor A komen meningsverschillen tussen de auditor en het management ook vaker voor bij ondernemingen die het iets minder goed/slechter doen.

De meeste menings-/interpretatieverschillen tussen de auditor en het management handelen over de te kiezen waarderingmethoden (hoe toepassen van een IFRS-norm) en de variabelen die hierbij betrokken zijn, bijvoorbeeld de discontovoet, de verwachte toekomstige prijs,... Dit blijkt uit het merendeel van de interviews die afgenomen zijn. Waarderingmethoden zijn voor interpretatie vatbaar en deze zijn bijgevolg onderworpen aan de subjectiviteit van beide partijen (management en auditor). Manager C vat het als volgt samen: "Het is een utopie om alle waarderingvariabelen correct te hebben. Er zal moeten worden onderhandeld tussen het management en de auditor om beide zienswijzen te aligneren zodat het meningsverschil uitgeklaard is en er een oplossing bestaat." Uit de interviews worden er tal van voorbeelden aangehaald waarbij er een interpretatieverschil ontstaat over de waarderingmethoden van een bepaalde IFRS-norm. De meest aangehaalde voorbeelden in de interviews van dergelijke discussiegevallen over waarderingmethoden betreffen de volgende:

- IFRS 9 waarbij de discussie ging over de waardering van financiële instrumenten, meer bepaald al dan niet 'hedge accounting' toepassen;
- IFRS 10 waarbij de discussie ging over het waarderen van de consolidatiekring;
- IFRS 13 waarbij de discussie ging over het bepalen van de 'fair value' voor de waardering van een bepaald actief;
- IAS 2 waarbij de discussie ging over hoe voorraden te waarderen;
- IAS 19 waarbij de discussie ging over de waardering van pensioenplannen van de werknemers;
- IAS 27 en 28 waarbij de discussie ging over de waardering van participaties (financiële vaste activa);
- IAS 40 waarbij de discussie ging over het waarderen van een vastgoedbelegging en meer bepaald de 'fair value' bepalen;

- IAS 41 waarbij de discussie ging over hoe plantages te waarderen (vaste activa), welke 'discount rate' te gebruiken, welke verkoopprijs, enzovoort.

Er ontstaan niet enkel meningsverschillen over de interpretatie van een bepaalde IFRS-norm (waarderingsmethoden). Het kan ook voorkomen dat er meningsverschillen ontstaan doordat het management de waarderingsmethodologie heeft aangepast (niet consistent met de voorgaande jaren) en de auditor hier niet mee instemt. Een verduidelijking hiervan wordt gegeven door een voorbeeld van manager D: "De bron van het meningsverschil gaat vaak over een wijziging in de waarderingsmethodologie. Recent is men veranderd van waarderingsmethoden voor de waardering van een portefeuille van de financiële vaste activa. Maar de auditor vond dat deze keuze niet gerechtvaardigd was waardoor er een meningsverschil ontstond."

Uiteraard zijn interpretatieverschillen over bepaalde waarderingsmethoden niet de enige bron van meningsverschillen tussen de auditor en het management. Vaak is het onderwerp ook de transparantie. Hoeveel informatie moet men uiteindelijk bieden aan de externe markt? 'Segment reporting' (IFRS 8) is hiervan een voorbeeld. Manager B vat het als volgt samen: "Sinds enkele jaren zijn wij verplicht om segment rapportering te doen. Vaak ontstaan er dan discussies tussen de auditor en het management waarbij de auditor volledige transparantie wilt brengen naar de markt maar het management deze transparantie beperkter wil houden omwille van eventuele concurrentiële informatie." De transparantie over financiële instrumenten betreft ook vaak een bron van eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management. Onder de huidige accountingregelgeving zijn ondernemingen verplicht om uitvoerig hun financiële instrumenten te publiceren in het jaarverslag. In sommige gevallen, waarbij er amper gebruik wordt gemaakt van deze instrumenten, kan dit leiden tot een meningsverschil met de auditor over de uitvoerige transparantieplichting van deze instrumenten. De vraag die het management zich dan vaak stelt is de volgende: 'Is het wel nodig dat wij vier tot vijf pagina's wijden in ons jaarverslag over financiële instrumenten terwijl we er amper gebruik van maken?'

Een andere oorzaak van eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management betreft een andere zienswijze met betrekking tot het boekhoudkundig verwerken van een grote transactie. Uit de interviews zijn hiervan enkele voorbeelden terug te vinden, namelijk:

- IAS 17 waarbij er een discussie ontstond of het een operationele of een financiële lease betreft;
- Een discussie over hoe een kapitaalverhoging te boeken;

- Een discussie over het feit of een transactie als een 'hedge-actie' moet worden beschouwd of niet;
- Discussies over opbrengstenerkenning (IAS 18). Mag men de opbrengst volledig gedurende het huidig boekjaar erkennen of slechts gedeeltelijk?;
- Extern gerelateerde kosten (bijvoorbeeld 'due diligence') van een transactie kapitaliseren of niet?;
- Discussies over het al dan niet opnemen van voorzieningen voor potentiële verplichtingen van een transactie in de toekomst (IAS 37);
- Discussies over de classificatie van bepaalde kosten van een transactie (bijvoorbeeld herstructurering), 'recurring expenses' of 'non-recurring expenses'?

Naast interpretatieverschillen over bepaalde waarderingmethoden, transparantieplichtingen en het boekhoudkundig verwerken van transacties zijn er ook soms discussies tussen de auditor en het management over bepaalde cijfers in de financiële overzichten. In de meeste gevallen betreft het slechts rekenfouten waarbij er geen echte discussie ontstaat doordat het management doorgaans deze rekenfouten dadelijk rechtzet. Een voorbeeld van een dergelijke rekenfout, dat aangehaald wordt gedurende een interview, betreft een foute telling van de voorraden.

Wij peilden ook naar de frequentie waarbij deze meningsverschillen voorkomen bij ondernemingen. Uit de interviews blijkt dat meningsverschillen tussen de auditor en het management vaker voorkomen bij ondernemingen met een complexe structuur of bij ondernemingen in een complexe sector. Men kan dit staven aan de hand van een uitspraak van manager E: "Als de onderneming kampt met een complexe structuur of een complexe omgeving/sector, dan zijn er naar alle waarschijnlijkheid een groter aantal potentiële bronnen van meningsverschillen tussen de auditor en het management." Omgekeerd geldt voor ondernemingen waar een strenge regelgeving van toepassing is of waar een striktere opvolging door het FSMA¹⁸ van toepassing is, bijvoorbeeld BEVAK's en BEVEK's, dat er minder interpretatiemogelijkheden van de boekhoudstandaarden zijn. Bijgevolg is de kans dat er meningsverschillen ontstaan tussen de auditor en het management kleiner, zo blijkt uit de interviews.

¹⁸ Autoriteit voor Financiële Diensten en Markten. Dit is een toezichhoudend orgaan op de beursgenoteerde ondernemingen in België.

6.3.1.2 *Besluit*

Na een aanvulling van de informatie van de literatuurstudie door het empirisch onderzoek kan de eerste onderzoeksdeelvraag worden beantwoord. Meningsverschillen tussen de auditor en het management ontstaan hoofdzakelijk doordat de boekhoudstandaarden ruimte laten voor interpretatie. Op deze manier is het mogelijk dat beide partijen een andere zienswijze hebben op de toepassing van een bepaalde standaard, wat resulteert in discussies en/of overleg. In de meeste gevallen betreffen het interpretatieverschillen over waarderingmethoden, meer bepaald het bepalen van de fair value van een actief/passief (bijvoorbeeld het waarderen van de voorraden zoals aangehaald in de literatuurstudie (sectie 2.2.3)). De tweede meest voorkomende bron van eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management heeft te maken met het hebben van verschillende zienswijzen op het boekhoudkundig verwerken van een grote (potentiële) transactie. Voorbeelden hiervan zijn onder andere, de beslissing of het gaat om een financiële of operationele lease (zie ook literatuurstudie in secties 2.2.4 en 2.3.3) en het opnemen van een voorziening of niet voor een potentiële transactie (zie ook literatuurstudie in sectie 2.3.2).

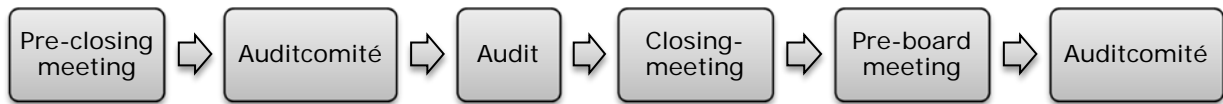
6.3.2 Consensusmodel

6.3.2.1 *Proces*

Er is geopteerd voor het consensusmodel aangezien dit model veelvuldig voorkwam gedurende de interviews om meningsverschillen tussen de auditor en het management uit te klaren.

Ondertussen moet het duidelijk zijn dat er vaak geen eenduidige oplossing bestaat doordat de boekhoudstandaarden breed gedefinieerd zijn waardoor er allereerst moet onderhandeld worden tussen de auditor en het management om een consensus te vinden omtrent de oplossing van een bepaalde boeking/het meningsverschil. Het betreft vaak een 'give-and-take' proces waarbij zowel de auditor als het management bepaalde toegevingen zullen moeten doen om tot een consensus te komen. Er zijn verschillende contactpunten/vergaderingen mogelijk waarbij de auditor en het management de mogelijkheid hebben om een dergelijk consensus te bereiken.

Uit de bevraging van de respondenten kan men een algemeen patroon/proces afleiden dat meestal gevolgd wordt om eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management op te lossen, zoals weergegeven in figuur 2.

Figuur 2: Procesverloop

In bovenstaande figuur is een sequentieel proces van formele vergaderingen/contactpunten gevisualiseerd waarbij de auditor en het management de mogelijkheid hebben om de meningsverschillen op te lossen/bij te leggen, zodoende een consensus te bereiken. Dit proces wordt tweemaal per jaar doorlopen, namelijk bij de 'full review' en de 'limited review' respectievelijk de jaarlijkse en de halfjaarlijkse audit. De 'pre-closing meeting' vindt plaats vooraleer de audit wordt uitgevoerd (halfjaarlijks of jaarlijkse audit). Tijdens deze formele vergadering heeft het management de gelegenheid om met de auditor te communiceren over welke zaken het twijfelt inzake de boekhoudkundige verwerking van een transactie of een waardering. Bijgevolg wordt er in deze formele vergadering al eens gepeild naar de verschillende zienswijzen die beide partijen hebben op bepaalde zaken. Op deze manier kan de auditor deze zaken extra onderzoeken of onder de aandacht brengen van het veldpersoneel (personen die instaan voor de controlewerkzaamheden). Naderhand wordt er een vergadering van het auditcomité georganiseerd om de bevindingen van de pre-closing meeting te rapporteren, zodoende dat het auditcomité is ingelicht. Het kan ook voorkomen dat die vergadering van het auditcomité wordt georganiseerd voor de pre-closing meeting. Dit is afhankelijk van onderneming tot onderneming, zo blijkt uit de interviews. Op dat ogenblik bestaat er meestal nog geen consensus over het desbetreffende probleem/discussiepunt. Nadien wordt de audit uitgevoerd en bijhorend een management letter opgesteld die wordt besproken gedurende de 'closing-meeting' tussen het management en de auditor. In deze formele vergadering worden de standpunten van beide partijen (auditor en management) beargumenteerd en volgt er een overlegfase over de aanbevelingen van de auditor. Zoals aangehaald in de literatuurstudie wordt dit overleg/deze beslissing ook weleens de book-or-waive decision genoemd. In de meeste gevallen is de Chief Financial Officer en de financial controller hierbij aanwezig samen met de auditpartner en eventueel de auditmanagers. Uiteindelijk wordt er in 95% van de gevallen een consensus bereikt over de oplossing van het desbetreffende

meningsverschil en wordt de management letter uitgebreid met een tweede deel waarin wordt vermeld welke aanbevelingen het management al dan niet heeft opgevolgd. Hieromtrent vindt er een overleg plaats tussen het management en de voorzitter van het auditcomité, voorafgaandelijk aan het auditcomité, in de 'pre-board meeting'. Gedurende deze meeting wordt er meer duiding en toelichting gegeven aan de voorzitter van het auditcomité omtrent de genomen beslissing van de auditor en het management inzake de oplossing van het meningsverschil. Dit wordt meestal gedaan voor de meest belangrijke of meest cruciale issues waarbij er een additionele toelichting is vereist omtrent de technische aspecten van de oplossing van het meningsverschil. Omwille van de beperkte tijd gedurende het auditcomité, worden deze additionele toelichtingen, voorafgaandelijk aan het auditcomité, met de voorzitter meegedeeld tijdens de pre-board meeting. Uit de interviews blijkt dat niet alle ondernemingen deze vergadering hebben geformaliseerd. Deze meeting vindt meestal plaats één tot twee weken voor het auditcomité, zodoende dat de voorzitter van het auditcomité deze informatie tijdig kan doorsturen naar de andere leden van het auditcomité. Tenslotte wordt er in het auditcomité gerapporteerd over de bevindingen van de audit en de management letter. Meer bepaald moet het auditcomité dan beslissen of ze akkoord gaan met de oplossing van het meningsverschil die de auditor en het management zijn overeengekomen gedurende de closing-meeting. Meer algemeen wordt er gedurende het auditcomité besproken of de aanbevelingen van de auditor in de management letter worden opgevolgd door het management en hoe deze worden opgelost tussen beide partijen. Uiteindelijk moet het auditcomité dan beslissen of ze hiermee akkoord gaan en moet het hieromtrent advies geven aan de Raad van Bestuur. Het management is aanwezig op elk auditcomité maar de aanwezigheid van de auditor verschilt naargelang de onderneming, namelijk tweemaal per jaar (na de full review en limited review) of viermaal per jaar.

Uiteraard zijn er naast voornoemde formele vergaderingen ook tal van informele vergaderingen, onder andere in de vorm van telefonische contacten, mogelijk tussen de auditor, het management en de voorzitter van het auditcomité. De interviews leren ons dat er minstens maandelijks telefonisch contact bestaat tussen het management (Chief Financial Officer) en de auditor om eventuele issues aan het licht te brengen.

6.3.2.2 *Rol van het management*

6.3.2.2.1 Proactief

Een opmerkelijke vaststelling uit de interviews is het feit dat het management de audit en bijgevolg de closing-meeting niet afwacht om eventuele discussiepunten op te lossen of complexe boekingen mee te delen aan de auditor. Het merendeel van de bevroegde managers gaat proactief met de auditor contact opnemen indien het management bepaalde issues/twijfels/vragen heeft met betrekking tot de boekhoudkundige verwerking van complexe transacties of in verband met bepaalde waarderingsregels. Manager E omschrijft de functie van de auditor als volgt: "Op deze manier fungeert de auditor als een soort van 'consultant audit' in plaats van een echte controleur in de strikte zin van het woord. Voorafgaand de audit wordt er advies bij de auditor gevraagd over complexe boekingen zodat het management met dit advies in het achterhoofd de boekhouding kan opstellen." Hierdoor is het mogelijk dat er minder discussies/meningsverschillen ontstaan na de audit omdat de zienswijze van beide partijen al gealigneerd is door de vele informele vergaderingen. Door de auditor niet te zien als een strikte controleur maar eerder als een 'partner' die de kwaliteit van de financiële overzichten verhoogt, kan er een relatie worden opgebouwd tussen de auditor en het management. Wederzijdse communicatie en transparantie is van cruciaal belang zodat de meningsverschillen kunnen opgelost worden en zodat er een consensus kan worden bereikt. Manager B zet deze stelling kracht bij door de volgende uitspraak: "Het is belangrijk voor ogen te houden dat er geen conflictsituatie met de auditor ontstaat. Het is niet zo dat de belangen van het management en de auditor tegenstrijdig zijn. Beide partijen zijn afhankelijk van elkaar waardoor er constructief en open moet worden gecommuniceerd met elkaar zodat er altijd een consensus wordt gevonden over een mogelijk discussiepunt. Dit kan het beste worden gerealiseerd met een proactieve en transparante houding van het management naar de auditor toe."

Uiteraard moeten het management en de auditor een beslissing nemen (book-or-waive) of een consensus zoeken indien er alsnog een discussiepunt/meningsverschil zou blijven bestaan omtrent de toepassing van een rapporteringstandaard. Beide partijen zullen hun argumenten ter rechtvaardiging van hun standpunt (book-or-waive) dan ook verduidelijken.

6.3.2.2.2 Wel aanpassen van de financiële overzichten

Logischerwijze geven alle bevroegde managers aan te werken binnen het wetgevend kader. Er zal nooit getwijfeld worden een aanbeveling van de auditor niet op te volgen indien men hiermee buiten het wettelijk kader valt. Verscheidene managers geven aan dat deze intentie (wetgevend kader) zeer sterk aanwezig is door onder andere de ondertekening van het management van de 'management representation letter', waarbij het management (CFO, CEO en andere relevante personen) persoonlijk aansprakelijk wordt gesteld indien het de jaarrekening probeert te misleiden. Uiteraard is er ook de FSMA die toezicht houdt op de 'full compliance' van de Belgische beursgenoteerde ondernemingen. De wettelijke verplichtingen, zoals vermeld in de literatuurstudie in sectie 3.2.1, vormen met andere woorden een sterke intentie om de aanbeveling(en) van de auditor op te volgen doordat het management persoonlijk aansprakelijk wordt gesteld.

Een tweede intentie die naar voren komt gedurende de interviews betreft het wapen van de auditor, namelijk de controleverklaring. De controleverklaring van de auditor zorgt voor een duidelijke intentie van het management om de aanbevelingen van de auditor alsnog op te volgen, zodoende een goedkeurende verklaring (verklaring zonder voorbehoud) te bekomen van de auditor. Manager F verwoordt dit als volgt: "Het laatste dat het management op zijn geweten wil, is dat de auditor genoodzaakt is een andere dan een goedkeurende verklaring uit te geven. Indien de auditor ermee dreigt om bijvoorbeeld een verklaring met voorbehoud af te geven, dan is het management gedwongen om de aanbevelingen toch toe te passen." In tegenstelling tot het voorgaande is bij sommige managers deze intentie echter niet al te sterk aanwezig, zo blijkt uit een uitspraak van manager E: "Indien het management oordeelt dat de auditor een foute interpretatie geeft aan de desbetreffende boekhoudstandaard en het management ervan overtuigd is dat zij de juiste interpretatie heeft, dan blijft het management bij zijn standpunt om de aanbeveling niet op te volgen. Op deze manier kregen we gedurende een aantal jaren een opmerking in de controleverklaring van de auditor." Hierdoor wordt het effect van de controleverklaring op de intentie van het management om de aanbeveling(en) van de auditor op te volgen, zoals beschreven in de literatuurstudie (sectie 3.2.2), lichtjes genuanceerd.

6.3.2.2.3 Niet aanpassen van de financiële overzichten

Uit de interviews blijkt dat een meningsverschil vaak ontstaat doordat het management oordeelt dat de auditor de desbetreffende boekhoudstandaard te strikt of te theoretisch opvat. Dit in tegenstelling tot het management die deze standaarden ruimer interpreteert omwille van de praktische aard ervan, zoals aangegeven in de literatuurstudie in sectie 3.3.6. Manager F verklaart het volgende hieromtrent: "Het management wilt sommige aanbevelingen van de auditor niet opvolgen omdat er een interpretatieverschil is over de toepassing van de boekhoudstandaarden. Vaak is het een afweging tussen enerzijds de praktische relevantie van de business die het management aangeeft en anderzijds de theoretische opvatting van de normen door de auditor. De business moet de balans en de resultatenrekening reflecteren en niet de normen." Het management zal zijn standpunt om de aanbeveling(en) van de auditor niet toe te passen, omwille van de praktische aard, beargumenteren op basis van bedrijfseconomisch verantwoorde redeneringen. Een voorbeeld van een dergelijk argument kan gegeven worden door een uitspraak van manager D: "Er vond dit jaar een meningsverschil plaats tussen de auditor en het management over de wijziging van een waarderingsmethode van een participatie/portefeuille die het management wilde doorvoeren. Het management was van oordeel dat een wijziging van de waarderingsmethode van deze participatie gerechtvaardigd was door een bedrijfseconomisch verantwoorde redenering. Namelijk dat de participatie of de onderneming zich in een andere levensfase bevindt waardoor ook de waarderingsmethodologie moet worden aangepast." Om hun argumenten kracht bij te zetten, vergelijkt het management ook weleens met de concurrentie. Indien het management kan aantonen dat de concurrentie het op dezelfde manier waardeert of het boekhoudkundig gelijkaardig verwerkt, wordt dit een sterk argument dat het management kan gebruiken ter rechtvaardiging van het niet opvolgen van de aanbeveling(en) van de auditor.

Indien er een meningsverschil bestaat omtrent de transparantie (zie voorbeeld in sectie 6.3.1 van segment reporting) van een boekhoudstandaard, dan zal het management altijd beargumenteren dat het deze informatie niet wenst te publiceren omwille van de concurrentiële informatie. Manager B beargumenteert het als volgt: "Vanuit commercieel oogpunt is het soms wenselijk dat bepaalde informatie niet gepubliceerd wordt vanwege concurrentiële informatie. Het management redeneert dat deze informatie eerder een bedrijfsgeheim is dat ze bijgevolg niet transparant wilt maken, ook al wilt de auditor dit wel."

De bevroegde auditors beweren echter dat het management vaak niet de echte reden zal aangeven waarom het de aanbeveling(en) van de auditor niet wenst op te volgen of

waarom ze het op die bepaalde manier hebben geboekt (willen boeken) in de financiële overzichten. De auditors (A en B) stellen vast dat income smoothing weleens voorkomt bij (Belgische) beursgenoteerde ondernemingen. Zoals aangegeven in de literatuurstudie (sectie 3.3.2) betreft het een vorm van earnings management waarbij het management de resultaten probeert af te vlakken in de tijd en een constante winstgroei nastreeft. Hierdoor kan het management soms de intentie hebben om bepaalde aanbevelingen van de auditor niet op te volgen of om een bepaalde boeking anders te interpreteren vanwege de achterliggende reden om het resultaat af te vlakken. Men kan deze bevinding van de auditors ook relateren met de analistverwachtingen van sectie 3.3.2.1 waarbij analisten een constante toekomstige winstgroei als ideaal percipiëren en op basis hiervan hun verwachtingen opstellen.

De managers spreken deze bevinding van de auditors echter tegen. Manager G beweert het volgende omtrent de analistverwachtingen: "Blind de verwachtingen van de analisten volgen is een foute opvatting, zeker voor Belgische beursgenoteerde ondernemingen. In de Belgische context zijn er niet zoveel analisten die de onderneming opvolgen waardoor het makkelijker is om een conferentie met de analisten te organiseren. Op deze manier is het mogelijk om de cijfers van het boekjaar te overlopen en te discussiëren of overleggen omtrent de verwachtingen van de analisten voor de volgende kwartalen. De analisten inlichten op deze conferentie is van cruciaal belang, in plaats van blind de verwachtingen van de analisten te volgen. Bijgevolg kunnen er nadien ook geen ongewenste reacties van de analisten zijn zoals een verkoop-aanbeveling waardoor de beurskoers kan dalen." Deze bevinding ligt in lijn met de visies van de andere managers hieromtrent, die vertellen dat 95% tot 99% van de Belgische beursgenoteerde ondernemingen als doel hebben de markt/analisten zo goed mogelijk te informeren en in te lichten in plaats van de koers op korte termijn op te drijven. De bevraagde managers bevestigen bijgevolg de stelling in de literatuurstudie in sectie 3.3.2.2, waar een nuancering wordt gemaakt over de invloed van mogelijke analistverwachtingen op de intentie van het management in de Belgische context.

Het aanwezig zijn van schuldcontracten/convenanten wordt door de bevraagde auditors ook aangehaald als een mogelijke intentie van het management om bepaalde aanbevelingen van de auditor niet op te volgen of het resultaat iets rooskleuriger voor te stellen. Men kan deze stelling kracht bijzetten door de volgende uitspraak van auditor B: "Indien de onderneming bepaalde convenanten of schuldcontracten dreigt te overtreden, bijvoorbeeld door het opvolgen van een aanbeveling van de auditor waardoor de schuldratio zou stijgen, dan zal de bank hierover zijn akkoord moeten geven door een 'waiver'. Het kan goed zijn dat de bank hierdoor een verhoogde interestvoet aanreket of de lening terugvraagt, wat het management natuurlijk het liefst wil vermijden." Op deze

manier wordt de vaststelling in de literatuurstudie (sectie 3.3.4) bevestigd omtrent het effect van schuldcontracten op de intentie van het management om enkele aanbevelingen van de auditor niet op te volgen.

Een laatste argument dat enkele respondenten aanhalen ter rechtvaardiging van de keuze van het management om de aanbeveling(en) van de auditor niet op te volgen, betreft de overmaking van de financiële overzichten aan een derde partij alvorens de auditor zijn management letter heeft opgesteld. In sommige gevallen kan het zijn dat het management/de onderneming de financiële overzichten (de jaarrekening) al heeft overgemaakt aan een derde partij (bijvoorbeeld een bank) alvorens de audit wordt uitgevoerd en bijhorend een management letter wordt opgesteld waarin de auditor enkele aanbevelingen ter aanpassing voorstelt. De cijfers alsnog aanpassen (aanbevelingen van de auditor opvolgen) nadat de financiële overzichten zijn overgemaakt aan een derde partij, kan een negatieve reactie opwekken bij de verkrijger van de financiële overzichten waardoor het management zal geneigd zijn om de aanbevelingen van de auditor niet op te volgen.

6.3.2.3 Rol van de auditor

6.3.2.3.1 Akkoord met het management

Uit de analyse van de interviews blijkt dat in veel gevallen de auditor de argumenten van het management volgt indien het onderwerp van het meningsverschil waarderingsmethoden betreft en zolang de argumenten van het management bedrijfseconomisch verantwoord zijn en deze vallen binnen het wetgevend kader. Dit komt omdat het management zich in de beste of in de meest gunstige positie bevindt om deze te beargumenteren op basis van specifieke sector- en productkennis.

Een andere mogelijke verklaring waarom de auditor misschien sneller geneigd zal zijn om akkoord te gaan met het management, betreft de afhankelijkheidspositie tussen beide partijen. Gedurende alle interviews blijkt dat er toch enige afhankelijkheid bestaat tussen de auditor en het management. Hiervan zijn meerdere voorbeelden terug te vinden die gedurende de interviews aan het licht kwamen. Zo blijkt uit een uitspraak van auditor B het volgende: "We houden rekening met de wensen van onze cliënt aangezien zij ook diegene zijn die ons betalen. Het is niet zo dat de auditor zijn audit uitvoert, daarbij enkele aanbevelingen noteert en niet meer van standpunt kan veranderen. Uiteraard luisteren wij dan naar de suggesties en argumenten van het management en indien

nodig doen wij toegevingen, weliswaar binnen het wetgevend kader, aan het management zodat beide partijen tevreden zijn. Men moet wel voor ogen houden dat alles gebeurt binnen het wettelijke, dus er wordt een correcte controleverklaring opgesteld, maar het kan voorkomen dat de auditor zich soepeler opstelt over zijn/haar aanbevelingen dan oorspronkelijk de bedoeling was. Uiteraard is er een grens van toegevingen en indien deze wordt overschreden dan geven wij gewoon een verklaring met voorbehoud of zelfs een afkeurende verklaring." Bovenstaande bevinding hangt samen met de visie van manager C, die hieromtrent het volgende verklaart: "Ik heb het altijd een ambigue situatie gevonden tussen het management en de auditors. De auditors of de auditkantoren streven winstmaximalisatie na maar verkrijgen hun opbrengsten van de klanten die ze controleren. Hiervoor heeft men een spreekwoord dat deze situatie perfect omschrijft, 'wiens brood men eet, diens woord men spreekt'." Deze bevindingen stemmen overeen met hetgeen in de literatuurstudie vermeld staat, meer bepaald de economische afhankelijkheidstheorie (sectie 4.2.1.1). Men moet deze theorie echter wel nuanceren. Het is niet zo dat de auditor volledig afhankelijk is van de onderneming/de cliënt maar hij/zij houdt wel rekening met de wensen of de vragen van de cliënt zodoende dat er een consensus kan worden bereikt omtrent het eventuele meningsverschil.

Een ander voorbeeld, van afhankelijkheid tussen de auditor en het management, dat uit de interviews naar voren is gekomen, betreft de lengte of de duur van de relatie tussen enerzijds het management en anderzijds het bedrijfsrevisorenkantoor. Zo blijkt uit een analyse van de jaarverslagen, van de ondernemingen die behoren tot de steekproef, dat er in sommige gevallen een relatie tussen het management en het auditkantoor van meer dan tien jaar bestaat. Men kan zich echter de vraag stellen of deze handelswijze wel toelaatbaar is in de huidige, complexe omgeving van alsmaar meer regelgeving omtrent het beroep van de audit. Managers (A en C) die recentelijk zijn overgeschakeld naar een ander auditkantoor bevestigen deze opmerking. Om deze opmerking kracht bij te zetten, wordt er gebruik gemaakt van een uitspraak van manager A hieromtrent: "Ik pleit voor een strengere regelgeving omtrent auditrotatie. Momenteel is het mogelijk dat een bepaalde onderneming gedurende 30 jaar de controle laat uitvoeren door hetzelfde auditkantoor. Op deze manier kan er mogelijk een familiale, vriendschappelijke band ontstaan tussen de twee. Hierdoor kan het mogelijk zijn dat de auditor de zaken niet meer zo kritisch gaat bekijken. Uiteraard moet men een afweging maken tussen het verscherpen van de auditrotatie en de nodige sector/bedrijfsspecifieke expertise die de auditor moet bezitten om een degelijke controle uit te voeren." Men kan deze bevinding relateren aan sectie 4.2.2 van de literatuurstudie waarin de begrippen familiariteit en auditrotatie worden verduidelijkt en de impact hiervan op de besluitvorming van de auditor inzake meningsverschillen over de toepassing van bepaalde

rapporteringsstandaarden. Momenteel bestaan er al hervormingsvoorstellen, gelanceerd door het Europees Parlement, die deze kantoorrotatie verplicht maken voor ondernemingen van openbaar belang. Meer bepaald heeft men een akkoord bereikt om een kantoorrotatie van tien jaar in te voeren.

Een laatste opmerking bij de rol van de auditor betreft de controleverklaring die hij/zij moet afleveren aan het eind van de auditprocedures. Uit de interviews blijkt dat zowel bij de klant als bij de auditor het streven naar een goedkeurende verklaring centraal staat. Bijgevolg probeert men ten alle tijden ervoor te zorgen dat de auditor een goedkeurende verklaring kan afleveren door een consensus op te bouwen omtrent de oplossing van het meningsverschil met het management. Hiervoor zijn twee redenen aangegeven gedurende de interviews. Ten eerste zijn auditors eerder terughoudend om een andere dan een goedkeurende verklaring te geven vanwege tal van wettelijke procedures die worden opgestart binnen het auditkantoor om te controleren of een 'qualified opinion' wel de meest geschikte controleverklaring is en of er geen fouten zijn gemaakt met betrekking tot de gevoerde audit. Ten tweede geeft auditor A ook het fenomeen 'self-fulfilling prophecy' aan. Zoals eerder aangehaald (sectie 6.3.1), komen meningsverschillen vaker voor bij ondernemingen die het iets minder/slechter doen. De auditor kan dan eerder terughoudend zijn met het geven van bijvoorbeeld een verklaring met voorbehoud vanwege het self-fulfilling prophecy fenomeen. Met andere woorden, de onderneming zal na deze controleverklaring het nog slechter doen omdat de investeerders/analisten deze controleverklaring als negatief percipiëren en bijgevolg bijvoorbeeld verkoopadviezen geven. Hierdoor daalt de beurskoers nog feller van de onderneming. Vandaar het belang dat er een consensus wordt bereikt omtrent de oplossing van het meningsverschil zodoende dat de auditor een goedkeurende verklaring kan afleveren.

6.3.2.3.2 Niet akkoord met het management

Zoals reeds aangehaald, gaan de meeste meningsverschillen tussen de auditor en het management om interpretatieverschillen van de boekhoudstandaarden (IFRS-normen). Het argument dat veruit het vaakst wordt aangehaald bij de verschillende respondenten ter rechtvaardiging van de keuze van de auditor om niet akkoord te gaan met het management, betreft het wetgevend kader. De auditor kan niet akkoord gaan met de argumenten van het management indien deze indruisen tegen de geest van de IFRS-normen. Het IBR voert ook kwaliteitscontroles uit en houdt toezicht op de auditprocedures, zodoende te vrijwaren dat deze correct verlopen en dat er geen sprake

kan zijn van een auditfaling. Hierdoor wordt de stelling in de literatuurstudie in sectie 4.3.1 bevestigd. Auditor B verwoordt het als volgt: "Indien er een meningsverschil bestaat met het management over bepaalde interpretaties van de IFRS-normen, dan zullen wij nooit akkoord gaan met de argumenten van het management ingeval deze niet in lijn liggen met de geest van de IFRS-normen."

Een andere interessante bevinding komt van auditor A. Deze bevinding heeft als onderwerp het verband tussen de grootte van het auditkantoor en hoe eventuele meningsverschillen opgelost geraken tussen de auditor en het management. Hij/zij maakt de volgende bemerking omtrent dit verband: "Ik kan mij voorstellen dat bij kleinere/zelfstandige bedrijfsrevisorenkantoren de druk om toch toe te geven of akkoord te gaan met het management om de financiële overzichten niet aan te passen, groter is dan bij één van de big 4 kantoren. Deze kleinere auditkantoren zullen wellicht sneller geneigd zijn om akkoord te gaan met het management." Dit verband kan men ook relateren aan de reputatieprotectie theorie van sectie 4.3.2, waarin wordt vermeld dat naarmate het auditkantoor meer risico op reputatieverlies heeft, de auditor minder snel geneigd zal zijn om akkoord te gaan met het management. De cultuur binnen het auditkantoor is met andere woorden van cruciaal belang, benadrukt ook auditor B. Een cultuur die de lange termijn reputatie van het auditkantoor benadrukt, zal resulteren in een hogere auditkwaliteit dan een cultuur waarbij de auditpartner meteen akkoord gaat met de wensen van het management. Men kan een dergelijke cultuur (lange termijn reputatie/denken) creëren door het stimuleren van open communicatie zodoende dat de auditpartners informatie en inlichtingen kunnen inwinnen omtrent de oplossing van een meningsverschil en niet het gevoel hebben alleen te staan.

6.3.2.4 Besluit

Het antwoord op de tweede en de derde deelvraag kan als volgt worden geformuleerd. In België wordt er sterk geopteerd voor het consensusmodel indien er meningsverschillen bestaan tussen de auditor en het management. Deze meningsverschillen ontstaan voornamelijk doordat het management een andere interpretatie heeft met betrekking tot een boekhoudstandaard, wat de bevinding in de literatuurstudie (sectie 3.3.6) bevestigt. Een proactief en transparant management naar de auditor toe is hierbij van cruciaal belang. Bijgevolg speelt de perceptie van het management ten aanzien van de auditor een belangrijke rol. De auditor moet aanzien worden als een partij die de kwaliteit van de financiële overzichten verhoogt, met andere woorden een consultant audit in plaats van een zuivere controleur. De cultuur binnen de onderneming en de managementleden is

bijgevolg van ontzettend belang om bovenstaande waarden (proactief en transparantie) te stimuleren. Een aantal bevindingen uit het empirisch onderzoek bevestigen de stellingen omtrent de intentie van het management, vanuit de literatuurstudie (secties 3.2.1, 3.3.2.2 en 3.3.4) terwijl andere bevindingen de stellingen nuanceren (sectie 3.2.2). De auditor op zijn beurt laat zich voornamelijk leiden door het wetgevend kader (IFRS-normen) om te beslissen over een oplossing van het meningsverschil. Naast deze bevinding zijn er nog enkele andere interessante resultaten voortgekomen uit de interviews, bijvoorbeeld op het vlak van auditrotatie, reputatieprotectie theorie en de self-fulfilling prophecy. De algemene boodschap is dat beide partijen afhankelijk zijn van elkaar waardoor er een consensus moet worden gevonden omtrent (de oplossing van) het meningsverschil. Om dit te bewerkstelligen is een open en transparante communicatie tussen beide partijen cruciaal.

6.3.3 Interactie met het auditcomité

6.3.3.1 Omschrijving

Zoals eerder aangehaald in sectie 6.3.2.1, is er nog een derde partij die een rol speelt in het proces omtrent de problematiek van meningsverschillen tussen de auditor en het management, namelijk het auditcomité. Uit alle interviews blijkt dat het auditcomité een centrale rol speelt in dit hele proces. Auditcomitélid C verklaart het volgende omtrent de functie/het doel van het auditcomité inzake meningsverschillen tussen de auditor en het management: "Het auditcomité is een soort van buffer voor de Raad van Bestuur. Het moet ervoor zorgen dat de jaarrekening correct is, met andere woorden vrij is van materiële afwijkingen zodat de Raad van Bestuur de jaarrekening kan goedkeuren en publiceren. Naar de Raad van Bestuur toe heeft het auditcomité dus een cruciale rol te vervullen in de vorm van een adviserende functie."

"Om ervoor te zorgen dat de jaarrekening correct is en dat het auditcomité zijn rol naar de Raad van Bestuur toe kan vervullen, is een strikt toezicht nodig op zowel de auditor als op het management. Het auditcomité ziet toe op het hele werkproces van de audit en hoe de auditor en het management tot een consensus komen omtrent eventuele moeilijkheden of issues.", zo verklaart auditcomitélid E. Auditcomitélid B concludeert het doel van het auditcomité inzake meningsverschillen tussen de auditor en het management als volgt: "Het moet een toezichthoudende rol vervullen zodat alle processen correct verlopen en wanneer er een consensus is bereikt tussen de auditor en

het management moet het auditcomité zijn advies geven aan de Raad van Bestuur, of ze al dan niet akkoord gaan met de oplossing van het meningsverschil.”

Auditcomitélid D heeft omtrent de bevoegdheden van het auditcomité wel een bemerking. Hij/zij merkt op dat er momenteel teveel bevoegdheden worden overgeheveld van de Raad van Bestuur naar het auditcomité. Men kan deze bemerking het best staven met een uitspraak van dit auditcomitélid: “Momenteel is er een negatieve trend aan de gang, meer bepaald worden er teveel bevoegdheden aan het auditcomité gegeven. Met andere woorden, het auditcomité treedt niet meer op als een adviesdienst naar de Raad van Bestuur toe, maar neemt zelf de beslissing doordat de Raad van Bestuur klakkeloos het advies van het auditcomité overneemt. Bijgevolg wordt het auditcomité de beslissingsnemer wat uiteraard niet de bedoeling kan zijn.” Een oplossing hieromtrent wordt gegeven door hetzelfde auditcomitélid. Hij/zij suggereert dat een rotatie van de bestuursleden een oplossing kan bieden op deze problematiek. Hierbij is er op regelmatige tijdsbasis een rotatie van de bestuursleden in het auditcomité waardoor er telkens nieuwe perspectieven worden geïntroduceerd in het auditcomité. Op deze manier verkrijgen meer bestuursleden een inzicht in de meest belangrijke issues die het auditcomité moet behandelen waardoor de Raad van Bestuur effectievere beslissingen kan nemen.

Samenhangend met het voorgaande pleiten de meeste bevroagde auditcomitéleden ook voor meer financiële, juridische en sector expertise in het auditcomité. Momenteel is het slechts verplicht om één lid met financiële expertise te hebben in het auditcomité (zie sectie 5.3.1.1). Vandaar dat het nominatie/benoemingscomité een cruciale rol speelt in het aantrekken en in het selecteren van auditcomitéleden met de nodige financiële, sector en juridische expertise. Een complicatie die hiermee gepaard gaat, kan het best worden omschreven door een uitspraak van auditcomitélid F: “Het auditcomité is technisch niet genoeg bekwaam om alle technische aspecten van de meningsverschillen na te gaan. Indien de auditor en het management een consensus hebben bereikt, legt het auditcomité zich hierbij neer en bestudeert het enkel hoe ze dit gaat communiceren naar de markt via een persbericht.” Een nadeel hieraan verbonden is het feit dat het auditcomité zich al te makkelijk akkoord verklaart met de consensus die het management en de auditor overeen gekomen zijn. Om op deze problematiek een antwoord te kunnen bieden, pleiten vijf van de zeven auditcomitéleden voor meer financiële expertise zowel in het auditcomité als in de Raad van Bestuur. Momenteel wordt het eventuele gebrek aan expertise opgevangen door externe experts in te huren die advies aan het auditcomité kunnen geven indien een meningsverschil niet opgelost geraakt en indien het auditcomité niet over de nodige expertise bezit om een voldoende kwalitatief advies te geven aan de Raad van Bestuur. Het auditcomité kan ook

'benchmarken' of vergelijken met andere ondernemingen om te kijken hoe zij bijvoorbeeld een bepaalde waarderingsmethode toepassen. Op deze manier kan het auditcomité ook een standpunt innemen of een advies geven aan de Raad van Bestuur. Vergelijken met andere ondernemingen is mogelijk doordat de auditcomitéleden meestal meerdere mandaten hebben bij verschillende ondernemingen, zo blijkt uit de interviews met de auditcomitéleden.

De betrokkenheid van het auditcomité in het zoeken naar een consensus omtrent een meningsverschil tussen de auditor en het management verschilt echter van onderneming tot onderneming. Men kan twee grote visies/praktijken van elkaar onderscheiden, namelijk:

- Een grote mate van betrokkenheid van het auditcomité;
- En een mindere mate van betrokkenheid van het auditcomité.

Een grote mate van betrokkenheid van het auditcomité in het zoeken naar een consensus komt voornamelijk voor bij kleinere groepen/ondernemingen, zo blijkt uit de interviews. Auditcomitélid C verklaart het als volgt: "Wij zijn een kleine onderneming met een minimum aan mensen waardoor de groep van mensen zeer klein is en er veel interactie is met het management en de auditor. Op deze manier is er een zeer sterke band met het management waardoor er constant gecommuniceerd wordt wanneer er bepaalde issues of moeilijkheden zijn met de auditor." Bij een grote mate van betrokkenheid wordt het auditcomité dus actief betrokken bij het proces om tot een consensus te komen omtrent een meningsverschil tussen de auditor en het management. Het auditcomité wordt onmiddellijk op de hoogte gebracht indien er bepaalde issues rijzen of verschillende zienswijzen ontstaan omtrent een bepaald aspect van de boekhouding tussen het management en de auditor. Het auditcomité neemt een actieve houding en contacteert maandelijks of zes-wekelijks de auditor zodoende steeds op de hoogte te zijn van alle belangrijke issues tussen het management en de auditor. Net zoals het management een proactieve rol moet vervullen ten aanzien van de auditor (sectie 6.3.2.2.1), vervult het auditcomité een proactieve rol ten aanzien van het zoeken naar een consensus omtrent het meningsverschil. Bijgevolg zoekt het auditcomité actief mee naar oplossingen omtrent bepaalde moeilijkheden. Meestal is de voorzitter van het auditcomité de spilfiguur van het auditcomité in de onderhandelingen met het management en de auditor en communiceert hij/zij de belangrijkste punten uit deze onderhandelingen naar de andere auditcomitéleden.

Uit de interviews blijkt dat er op deze manier in 95% tot 99% van de gevallen een consensus wordt bereikt tussen het management, de auditor en het auditcomité vooraleer de vergadering van het auditcomité plaatsvindt. Bijgevolg worden de

meningsverschillen tussen de auditor en het management hoofdzakelijk al opgelost of uitgeklaard voor het auditcomité plaatsvindt. Op deze manier moeten enkel de bevindingen en de resultaten van de onderhandelingen gepresenteerd of geformaliseerd worden gedurende het auditcomité en is er van een openstaande discussie of een conflictsituatie tussen de auditor en het management op het auditcomité geen sprake. Een voordeel, dat aangehaald wordt in de interviews, van het feit dat het auditcomité proactief participeert in het meezoeken naar een consensus omtrent een meningsverschil tussen de auditor en het management, betreft de adviserende functie naar de Raad van Bestuur toe. Indien het auditcomité meteen en actief betrokken wordt in dit proces zal de kans veel hoger liggen dat het achter de oplossing van de consensus staat. Op deze manier kan het auditcomité deze oplossing beter verdedigen op de Raad van Bestuur.

Uit de interviews blijkt dat niet alle ondernemingen bovenstaande methode, namelijk de hoge mate van betrokkenheid van het auditcomité, toepassen. Auditcomitélid B stelt het als volgt: "Bij ons wordt de voorzitter of de leden van het auditcomité slechts voorafgaandelijk aan het auditcomité op de hoogte gebracht of geïnformeerd indien het gaat om zeer grote issues of zeer merkwaardige feiten waarover een meningsverschil bestaat tussen de auditor en het management." De betrokkenheid van het auditcomité hangt met andere woorden af van het feit of het onderwerp van het meningsverschil tussen de auditor en het management courant of niet courant is.

Tenslotte is er nog de categorie waarbij er een mindere mate van betrokkenheid van het auditcomité is vastgesteld gedurende de interviews. Net zoals bij de eerste twee categorieën (hoge mate van betrokkenheid van het auditcomité en de betrokkenheid van het auditcomité afhankelijk van het belang van de issue) worden de meningsverschillen hoofdzakelijk uitgeklaard vooraleer het auditcomité samenkomt. Echter, de graad van betrokkenheid van het auditcomité verschilt per onderneming. Bij de laatste categorie heeft het auditcomité eerder een beperkte rol in het proces om te zoeken naar een consensus omtrent een meningsverschil tussen de auditor en het management. Dit is te wijten aan de passiviteit in het proces van het auditcomité. De auditor en het management proberen eerst onderling het meningsverschil bij te leggen of op te lossen, zonder hierbij het auditcomité te betrekken. Auditor B omschrijft het bovenstaande als volgt: "Na de audit wordt met het management de management letter overlopen en daarbij ontstaan soms meningsverschillen. Men probeert deze dan eerst onderling op te lossen vooraleer men het auditcomité hierover gaat inlichten. Dit probeert men ten alle tijden te vermijden zodat er geen onnodige onrust kan ontstaan." Bijgevolg komt het auditcomité bij meningsverschillen tussen de auditor en het management niet tussen beiden. Enkel indien het meningsverschil niet opgelost dreigt te geraken, dan pas wordt het auditcomité/de voorzitter ingelicht over de situatie. Het management en de auditor

proberen deze situatie echter te voorkomen aangezien het inroepen van het auditcomité hierbij aanzien wordt als een negatieve invloed op de relatie tussen de auditor en het management. Op het auditcomité zelf worden dan de bevindingen van de audit gerapporteerd, bijvoorbeeld welke aanpassingen er worden opgevolgd en welke niet. Omdat in 95% tot 99% van de gevallen alle discussies tussen de auditor en het management zijn uitgeklaard voor de vergadering van het auditcomité plaatsvindt, vormt er zich bijgevolg geen probleem (meer) op het auditcomité en gaat het auditcomité akkoord met de genomen beslissing van de auditor en het management.

Het auditcomité heeft ook een cruciale rol met betrekking tot het benoemen van de auditor, zo blijkt uit de interviews. De manier waarop meningsverschillen opgelost geraken tussen de auditor en het management is afhankelijk van de reputatie en de kwaliteit van de auditor. Bijgevolg verkiezen de meeste auditcomités/ondernemingen voor een auditor van de big 4 (Deloitte, PwC, KPMG en EY), zoals gevisualiseerd wordt in tabel 1.

Een laatste bemerking omtrent de rol van het auditcomité handelt over de 'private of close session' met de auditor. Één tot tweemaal per jaar vindt er op het einde van het auditcomité een dergelijke sessie plaats. Hierbij heeft de auditor de mogelijkheid om bepaalde issues aan het auditcomité te communiceren, bijvoorbeeld de relatie met het management, zonder de aanwezigheid van het management. Doorgaans is dit een zeer korte sessie omdat er meestal geen openstaande issues of problemen zijn tussen de auditor en het management.

6.3.3.2 Besluit

Na een aanvulling van de informatie van de literatuurstudie door het empirisch onderzoek kunnen wij een antwoord bieden op de vierde deelvraag. De interviews bevestigen de literatuurstudie (hoofdstuk 5), in die zin dat het auditcomité een cruciale rol vervult bij het toezien of alles correct verloopt indien er meningsverschillen zijn tussen de auditor en het management. De interactie tussen het auditcomité, de auditor en het management verschilt naargelang de onderneming. Hoofdzakelijk kan men twee categorieën onderscheiden. Enerzijds diegene met een hoge mate van betrokkenheid, waarbij het auditcomité actief wordt betrokken bij het zoeken naar een consensus, en anderzijds diegene met een mindere mate van betrokkenheid, waarbij enkel het resultaat/consensus wordt gerapporteerd aan het auditcomité en deze ervan probeert de overtuigen dat de oplossing correct is. De voorzitter van het auditcomité is een spilfiguur

in dit hele proces aangezien hij/zij het contactpunt is van de auditor en het management. De cultuur binnen de onderneming speelt een belangrijke factor. Deze moet gericht zijn op het opbouwen van een open en transparante relatie tussen het auditcomité, de auditor en het management. Dergelijke relatie opbouwen kan enkel indien er open en voldoende wordt gecommuniceerd tussen de drie partijen. Tenslotte is de benoeming van de auditcomitéleden van cruciaal belang, wat bijgevolg de stellingen in de literatuurstudie (sectie 5.3.1) bevestigt. Deze moeten voldoende (financiële, sector en juridische) expertise bezitten zodat zij een kwalitatief advies kunnen geven aan de Raad van Bestuur.

6.3.4 Transparantie

6.3.4.1 Omschrijving

Als laatste wordt er gepeild bij de respondenten wat hun opinie of standpunt is inzake de transparantie van eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management. Momenteel bestaat er in België geen wettelijke verplichting om eventuele meningsverschillen te publiceren in het jaarverslag van de onderneming. Dit in tegenstelling tot de Verenigde Staten waar dergelijke verplichting wel geldt. Dit is voornamelijk te wijten aan het cultuurverschil tussen beide landen. Uit de interviews blijkt dat de Verenigde Staten zeer audit/controllers en 'transparency minded' zijn, terwijl Europa meer gekend is voor zijn consensusmodel en het intern oplossen van problemen.

Enkel indien een meningsverschil, dat handelt over materiële feiten, niet opgelost geraakt zal de controleverklaring van de auditor worden aangepast in de vorm van gewijzigde bewoording van de controleverklaring, een voorbehoud of een afkeurende verklaring. Bijgevolg is er geen enkele informatie beschikbaar voor de lezer van het jaarverslag over meningsverschillen die wel uitgeklaard zijn. Eventuele discussiepunten tussen de auditor en het management of opties die de auditor genomen heeft om tot zijn controleverklaring te komen worden momenteel niet gepubliceerd. Uit de interviews blijkt nochtans dat deze informatie waardevol kan zijn voor de lezer van het jaarverslag of de aandeelhouder. De analyse van de interviews leert ons dat de meningen omtrent additionele transparantieverplichtingen over meningsverschillen echter verdeeld zijn.

Enerzijds zijn zeven respondenten van mening dat deze additionele transparantieverplichting een stap voorwaarts zou zijn. Een belangrijke bemerking van deze zeven respondenten heeft te maken met de wijze waarop deze meningsverschillen

gepubliceerd moeten worden. Een specifiek onderdeel in het jaarverslag met als titel 'Meningsverschillen tussen de auditor en het management', zoals in de Verenigde Staten momenteel het geval is, vinden zij geen geschikte oplossing. De respondenten schoven drie alternatieve methoden naar voren om dergelijke publicatie mogelijk te maken:

- Het verslag van het auditcomité publiceren;
- Sensitiviteitsanalyses invoegen in het jaarverslag;
- De controleverklaring van de auditor uitbreiden.

Drie respondenten zijn voorstander van het verplicht transparant maken van het auditcomitéverslag. In dit verslag worden de notulen van het auditcomité ingevoegd waardoor de lezer van het jaarverslag inzage heeft met betrekking tot de behandelde materies in het auditcomité. Bijgevolg kan de lezer afleiden of er eventuele meningsverschillen bestonden tussen de auditor en het management. Twee respondenten geven aan dat een sensitiviteitsanalyse een oplossing kan bieden op de transparantievraag. Indien er bijvoorbeeld een meningsverschil bestaat omtrent de waarderingmethode van een bepaald activum, dan kan de lezer door een sensitiviteitsanalyse in het jaarverslag zelf een waardering uitvoeren. Op deze manier kan de lezer zelf assumpties maken over de variabelen van de waardering. Als laatste suggereren twee respondenten om het tweede deel van de controleverklaring van de auditor uit te breiden. Hierbij verwijzen ze naar de huidige ontwikkelingen in Nederland waar de controleverklaring van de auditor wordt uitgebreid met eventuele zaken of punten waarbij de auditor extra aandacht aan heeft besteed. Derhalve kan de lezer van het jaarverslag zelf afleiden waar er eventuele meningsverschillen bestaan/bestonden tussen de auditor en het management.

Anderzijds zijn de andere negen respondenten van mening dat deze additionele transparantieverplichting geen toegevoegde waarde zou zijn voor de lezer van het jaarverslag of de aandeelhouder. Zij geven aan dat de huidige wetgeving voldoende is, wat betekent dat enkel openstaande discussies/meningsverschillen worden gepubliceerd in de vorm van een aangepaste formulering, een voorbehoud of een afkeurende verklaring van de auditor. Indien er een consensus wordt gevonden omtrent het meningsverschil, dan moet hieromtrent niets gepubliceerd worden, oordelen de negen respondenten. Zij beargumenteren hun standpunt dat deze publicatie enkel zou leiden tot onrust en verwarring bij de lezers. Naar de concurrentie toe, stellen zij zich ook vragen bij het verplicht maken van deze transparantie. Eén respondent vat het zo samen: "De concurrentie zou weleens gebruik of voordeel kunnen halen uit deze informatie. Als onderneming en auditor zijnde, hebt u toch enig beroepsgeheim." Indien deze verplichting alsnog wordt opgelegd dan geven de negen respondenten ook aan dat zij ervoor zullen zorgen dat er geen meningsverschillen zijn tussen de auditor en het

management waardoor zij hieromtrent geen informatie moeten bieden. Het merendeel van de respondenten geeft wel aan dat als de auditor een voorbehoud of een afkeurende verklaring geeft, het management/de Raad van Bestuur dit moet toelichten en verduidelijken in het jaarverslag.

Als laatste benadrukken alle zestien respondenten wel het feit dat er een volledige interne transparantie moet zijn. Meer bepaald stellen zij dat de transparantie naar het auditcomité toe van cruciaal belang is. Indien er een consensus is gevonden omtrent een meningsverschil, dan moet deze worden toegelicht op het auditcomité. De initiële issues moeten in de management letter van de auditor blijven ook al zijn deze uitgeklaard. Op deze manier is het auditcomité van alles perfect op de hoogte.

6.3.4.2 Besluit

Na het afronden van de interviews kunnen wij een antwoord bieden op de vijfde deelvraag. In tegenstelling tot de Verenigde Staten is er in België (nog) geen transparantieverplichting inzake meningsverschillen tussen de auditor en het management. Dit is voornamelijk te wijten aan het cultuurverschil tussen beide landen. Uit de interviews blijkt dat de standpunten omtrent het al dan niet invoeren van een dergelijke transparantieverplichting verdeeld zijn. Zeven respondenten vinden dit een stap voorwaarts. Over de wijze waarop deze meningsverschillen gepubliceerd moeten worden, bestaan echter meerdere oplossingen, namelijk het auditcomitéverslag publiceren, een sensitiviteitsanalyse invoegen in het jaarverslag of de controleverklaring van de auditor uitbreiden. De andere respondenten geven aan dat het publiceren van deze informatie geen toegevoegde waarde zou hebben en enkel kan leiden tot onrust en verwarring bij de aandeelhouders/lezers van het jaarverslag. Als laatste blijkt dat interne transparantie naar het auditcomité toe van cruciaal belang is.

HOOFDSTUK 7 ALGEMENE CONCLUSIES

7.1 Conclusies

In het laatste en zevende hoofdstuk van deze eindverhandeling worden de conclusies geformuleerd. De doelstelling van deze scriptie is een algemeen beeld te kunnen vormen van hoe meningsverschillen tussen de auditor en het management tot stand komen en hoe deze worden opgelost, in interactie met het auditcomité, in de Belgische context. Rondom deze doelstelling werden in hoofdstuk 1 de centrale onderzoeks- en deelvragen geformuleerd. Om een beter inzicht te verkrijgen in de inhoud van deze eindverhandeling werd het onderzoeksthema gevisualiseerd in figuur 1. Hierbij wordt het proces ingedeeld in drie fases. In de eerste fase heeft de auditor enkele bemerkingen over bepaalde cijfers van balansposten of over bepaalde waarderingmethoden. De tweede fase wordt de overlegfase genoemd. Het management en de auditor proberen een consensus te bereiken over het meningsverschil. Volgens de Belgische Corporategovernancecode (2009) speelt het auditcomité hierin een cruciale rol aangezien deze een toezichhoudende rol moet vervullen op het gehele proces. In de laatste en derde fase wordt er uiteindelijk een beslissing genomen of een consensus bereikt over de boekhoudkundige verwerking van het onderwerp van een bepaald meningsverschil. De kwaliteit van de financiële overzichten is bijgevolg afhankelijk van de interactie tussen de drie partijen aangezien de uitkomst van deze onderhandelingen (de consensus), de financiële overzichten bepaalt. Deze fases dienen als leidraad voor de besproken hoofdstukken in deze eindverhandeling.

Aanvankelijk wordt er onderzocht waarover deze meningsverschillen tussen de auditor en het management precies gaan en hoe deze tot stand komen. Deze fase van het onderzoek is gerelateerd aan fase 1 van figuur 1. Uit de interviews kan men afleiden dat deze meningsverschillen hoofdzakelijk ontstaan vanuit de interpretatiemogelijkheid van de boekhoudstandaarden, meer bepaald de IFRS-normen voor Belgische beursgenoteerde ondernemingen. De IFRS normen zijn geformuleerd op basis van principes waardoor de normen ruimte laten voor interpretatie. Op deze manier is het mogelijk dat beide partijen (de auditor en het management) een andere zienswijze hebben op de toepassing van bepaalde standaarden/normen, wat resulteert in een meningsverschil of een discussie. Meer bepaald leert de bevraging van de respondenten ons dat de meeste interpretatieverschillen handelen over de waarderingmethoden van een bepaald actief of passief. Dit is te wijten aan een bepaalde subjectiviteit die vervat zit in elke waardering. Het bepalen van de variabelen van een waardering, zoals de

discontovoet of de verkoopprijs, is gebaseerd op het subjectieve oordeel van het management en de auditor. Uiteraard verschilt de aard van deze meningsverschillen over waarderingmethoden van sector tot sector. Zo zijn er bij de BEVEK's en de BEVAK's voornamelijk meningsverschillen over de waardering van vastgoedbeleggingen (IAS 40). De tweede meest voorkomende oorzaak van eventuele meningsverschillen tussen de auditor en het management betreft het hebben van verschillende zienswijzen op de boekhoudkundige verwerking van grote (potentiële) transacties. Een voorbeeld dat aangehaald wordt in de interviews betreft de beslissing of een leasetransactie moet worden beschouwd als een financiële of een operationele lease.

Ingeval er een meningsverschil tussen de auditor en het management bestaat, moet er een oplossing worden gevonden zodanig dat het meningsverschil kan worden uitgeklaard. Uit de interviews blijkt dat in de meeste gevallen deze overlegfase plaatsvindt gedurende de closing-meeting (zie figuur 2). Deze fase is in overeenstemming met de tweede fase van figuur 1. De oorzaak hiervoor ligt in het feit dat de management letter van de auditor gedurende deze vergadering wordt besproken. Het management besluit bijgevolg aan welke aanbevelingen van de auditor het al dan niet tegemoetkomt en op welke manier zij dit doet. In de literatuur wordt dit ook weleens de book-or-waive beslissing genoemd. Met andere woorden het al dan niet aanpassen van de financiële overzichten door het management. De auditor kan dan uiteindelijk akkoord of niet akkoord gaan met de aanpassingen die het management al dan niet wilt doorvoeren. In de praktijk is deze beslissing vaak iets genuanceerder en eerder een give-and-take proces. In dit verband spreekt men, in de interviews, ook weleens van het consensusmodel waarvoor in België geopteerd wordt.

Ter beargumentering van hun standpunt (al dan niet aanpassen), halen de bevroegde managers aan dat de auditor de boekhoudnormen vaak te strikt of te theoretisch opvat waardoor deze onverenigbaar zijn met de praktijk. Een interpretatieverschil ligt dus meestal aan de basis van het meningsverschil ingeval het management de aanbeveling(en) van de auditor niet wilt toepassen. Het management zal proberen aan te tonen dat hun interpretatie de meest juiste is op basis van bedrijfseconomisch verantwoorde argumenten. Volgens de bevroegde auditors zal het management echter nooit de achterliggende reden verklaren waarom het bepaalde aanbevelingen niet wilt opvolgen. Verwachtingen van analisten spelen niet zozeer een belangrijke rol in het beslissingsproces van het management, in de Belgische context, vanwege de geringe opvolging door (financiële) analisten. Op de verwachtingen van de analisten kan overigens ingespeeld worden door jaarlijks een vergadering te organiseren met de analisten die de onderneming opvolgen. Schuldcontracten daarentegen vormen weleens

een intentie van het management om bepaalde aanbevelingen van de auditor niet op te volgen.

Uiteraard geven de bevroegde managers aan dat zij altijd werken binnen het wetgevend kader. Dit is te verwachten daar zij de door de ondertekening van de management representation letter persoonlijk aansprakelijk worden gesteld indien zij geen getrouw beeld schetsen van de onderneming. Over de invloed van de controleverklaring van de auditor op de intentie van het management bestaat er geen eensgezindheid onder de bevroegde managers. Sommige managers geven aan dat deze een sterke intentie vormt om alsnog de aanbevelingen van de auditor op te volgen, terwijl anderen dit tegenspreken.

De bevroegde auditors daarentegen laten zich in de eerste plaats leiden door het wetgevend kader om hun standpunt over het al dan niet akkoord gaan met het management te beargumenteren. Indien de auditors van oordeel zijn dat het onderwerp van het meningsverschil (bijvoorbeeld de waardering van de voorraden) indruist tegen de principes van de boekhoudstandaarden, dan zullen zij voet bij stuk houden en niet akkoord gaan met het management. Een andere mogelijke invloed op de intentie van de auditor om niet akkoord te gaan met het management, betreft de reputatie van het auditkantoor. Uit de interviews van de auditors kan men afleiden dat auditors van grote auditkantoren (big 4) mogelijk strikter of strenger zijn dan auditors van kleinere (zelfstandige) auditkantoren. Met andere woorden, auditors van kleinere auditkantoren zullen mogelijk sneller geneigd zijn om akkoord te gaan met de argumenten van het management. De bevroegde auditors geven hiervoor als reden aan dat de druk om akkoord te gaan met het management bij deze auditors mogelijk groter is als bij auditors van grotere auditkantoren.

Ingeval het onderwerp van het meningsverschil waarderingmethoden betreft, gaat de auditor doorgaans akkoord met de argumenten van het management, weliswaar enkel indien deze binnen het wetgevend kader vallen. Dit is te wijten aan het feit dat waardering specifieke sector- en productkennis vereist, waarbij het management zich in de beste positie bevindt om deze kennis te bezitten. Hierdoor is de auditor wellicht sneller geneigd om akkoord te gaan met de argumenten van het management. Uit de interviews blijkt ook dat er enige afhankelijkheid bestaat tussen de auditor en het management. De bevroegde auditors geven aan rekening te houden met de wensen en de vragen van de cliënt/het management. De auditor kan bijgevolg van standpunt veranderen indien hij/zij akkoord gaat met de argumenten van het management. Er is ruimte voor toegevingen zodoende dat er een consensus kan worden bereikt met het management. Zoals eerder vermeld is het een give-and-take proces. Op het vlak van familiariteit en auditrotatie zijn er ook interessante bevindingen aan het licht gekomen

gedurende de interviews. Er kan worden geconcludeerd dat het merendeel van de bevroegde respondenten openstaan voor een strengere regelgeving hieromtrent. Meer bepaald een rotatie van het auditkantoor zelf in plaats van enkel de lead partner. In de Europese context wordt er gevolg gegeven aan de meningen/verzoeken van de respondenten voor een strengere regelgeving op het vlak van auditrotatie. Momenteel is er een algemeen akkoord bereikt omtrent de hervormingsvoorstellen van de auditmarkt (2011), gelanceerd door het Europees Parlement, om dergelijke kantoorrotatie in te voeren voor organisaties van openbaar belang.

Om een constructieve consensus te bereiken, is het van belang dat het management proactief inlichtingen vraagt aan de auditor, vooraleer de effectieve audit wordt gestart, indien het bepaalde moeilijkheden ondervindt bij het boekhoudkundig verwerken van bepaalde transacties of indien het vragen heeft bij de waardering van bepaalde activa en/of passiva. Deze contacten verlopen voornamelijk via informele vergaderingen, bijvoorbeeld via een telefonisch onderhoud. De bevroegde managers zien bijgevolg de auditor eerder als een soort van consultant auditor in plaats van een zuivere controleur auditor. Op deze manier wordt er een relatie opgebouwd tussen de auditor en het management en worden openstaande conflicten op de vergadering van het auditcomité vermeden. Uit de interviews blijkt dat dit ook de reden is waarom in 95% tot 99% van de gevallen de meningsverschillen tussen de auditor en het management worden uitgeklaard, of een consensus wordt bereikt, voor de vergadering van het auditcomité plaatsvindt. Om dergelijke werkwijze mogelijk te maken, is het van belang dat de cultuur van de onderneming deze waarden (transparantie en proactief) stimuleert en dat de persoonlijkheid van het management hierin past.

Door de versterking van corporate governance in België, heeft het auditcomité in dit gehele proces een centrale rol verkregen. Het auditcomité moet erop toezien dat alles correct verloopt ingeval er meningsverschillen tussen de auditor en het management bestaan. Het auditcomité is een adviserend orgaan naar de Raad van Bestuur toe en het geeft advies omtrent het al dan niet akkoord gaan met een consensus over een bepaald meningsverschil die het management en de auditor bereikt hebben. Uit een bevraging van de auditcomitéleden blijkt dat er momenteel een gebrek of een tekort is aan financiële expertise binnen het auditcomité. Zij geven aan dat het auditcomité vaak niet over de nodige capaciteiten beschikt om de technische aspecten van een meningsverschil te bestuderen. Een nadeel hieraan verbonden is het feit dat het auditcomité te snel akkoord gaat met een consensus die het management en de auditor overeen gekomen zijn over een meningsverschil. Hierdoor wordt de oplossing of de consensus misschien niet meer zo kritisch in beschouwing genomen door het auditcomité. Nochtans is het van cruciaal belang voor de kwaliteit van de financiële overzichten dat dit wel gedaan wordt.

De bevroagde auditcomitéleden pleiten dan ook voor een strengere regelgeving op het vlak van de samenstelling van het auditcomité. Dit kan bijvoorbeeld door een verhoging van het aantal leden met voldoende financiële expertise. Dezelfde conclusie geldt eveneens voor de Raad van Bestuur waar te vaak het advies van het auditcomité automatisch wordt gevolgd zonder enige discussie. Hierdoor treedt het auditcomité eerder op als een beslissingsnemer in plaats van als een adviserend orgaan.

De interactie tussen het auditcomité, de auditor en het management verschilt naargelang de onderneming. Er zijn voornamelijk twee categorieën te onderscheiden. Enerzijds diegene met een hoge mate van betrokkenheid, waarbij het auditcomité actief wordt betrokken bij het zoeken naar een consensus. Anderzijds diegene met een mindere mate van betrokkenheid van het auditcomité, waarbij enkel het resultaat/de consensus wordt gerapporteerd aan het auditcomité door de auditor en het management en deze ervan probeert te overtuigen dat de oplossing/consensus correct is. De voorzitter van het auditcomité is een spilfiguur in dit hele proces aangezien hij/zij het contactpunt is voor de auditor en het management. De cultuur binnen de onderneming speelt een belangrijke factor. Deze moet gericht zijn op het opbouwen van een open en transparante relatie tussen het auditcomité, de auditor en het management. Dergelijke relatie opbouwen, kan enkel indien er open en voldoende wordt gecommuniceerd tussen de drie partijen. Het belang van communicatie vindt men ook terug in de 2011 gelanceerde hervormingsvoorstellen van de auditmarkt. Hierin wordt de nadruk gelegd op een betere communicatie tussen de auditor en het auditcomité.

Tenslotte kan er uit de interviews worden geconcludeerd dat er (nog) geen eensgezindheid bestaat omtrent de transparantie van de meningsverschillen tussen de auditor en het management. In tegenstelling tot de Verenigde Staten is er in België (nog) geen transparantieverplichting inzake meningsverschillen tussen de auditor en het management. Dit is voornamelijk te wijten aan het cultuurverschil tussen beide landen. De bevraging leert ons dat zeven respondenten dergelijke verplichting een stap voorwaarts vinden. Er worden meerdere oplossingen naar voren geschoven gedurende de interviews voor de wijze waarop deze additionele informatie gepubliceerd kan worden. Meer bepaald komen de volgende drie alternatieven aan het licht: het verslag van het auditcomité publiceren, sensitiviteitsanalyses invoegen in het jaarverslag of de controleverklaring van de auditor uitbreiden. De overige negen respondenten geven aan dat het publiceren van deze informatie geen toegevoegde waarde zou hebben en enkel kan leiden tot het zaaien van twijfel en onrust bij de lezers van het jaarverslag (bijvoorbeeld analisten). Als laatste blijkt dat interne transparantie naar het auditcomité toe van cruciaal belang is.

7.2 Implicaties voor de praktijk

Uit het empirisch onderzoek is gebleken dat het voorkomen van meningsverschillen tussen de auditor en het management geen negatieve zaak hoeft te zijn. Het is positief dat er discussies of meningsverschillen ontstaan omtrent bepaalde cijfers of waarderingmethoden. Dit toont aan dat er kritisch wordt gereflecteerd over de inhoud van de financiële overzichten, wat alleen maar positieve gevolgen kan hebben voor de kwaliteit van deze overzichten. Het is van belang dat het management proactief inlichtingen aan de auditor vraagt indien er bepaalde issues of bepaalde moeilijkheden zijn zodat er een open, transparante en voortdurende communicatie is tussen het management en de auditor. Enkel op deze manier ontstaan er na de effectieve audit geen conflictsituaties en kan er constructief naar een consensus of een oplossing van het eventuele meningsverschil worden gezocht. Tenslotte is het belangrijk dat de benoeming van de auditcomitéleden gebeurt op basis van hun (financiële) expertise zodoende dat het auditcomité een effectieve (toezichhoudende) rol kan vervullen in het hele proces. De beste manier om tot een constructieve consensus van het meningsverschil te komen, is het auditcomité of de voorzitter van het auditcomité actief mee te betrekken in de onderhandelingen tussen de auditor en het management. Het management moet bijgevolg niet enkel proactief naar de auditor zijn, maar beide partijen moeten ook proactief het auditcomité betrekken in het zoeken naar een consensus over een bepaald meningsverschil.

Als algemene boodschap kan men besluiten dat de drie partijen afhankelijk zijn van elkaar teneinde de kwaliteit van de financiële overzichten te vrijwaren. Vandaar het belang van een open en transparante communicatie tussen deze drie partijen ingeval er een meningsverschil tussen de auditor en het management bestaat.

LIJST VAN DE GERAADPLEEGDE WERKEN

Abbott, L.J., Parker, S., & Peters, G.F. (2004). Audit Committee Characteristics and Restatements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 23 (1), 69-87.

Anis, A. (2014). Auditors' Perceptions of Audit Firm Rotation Impact on Audit Quality in Egypt. *Accounting & Taxation*, 6 (1), 105-120.

Archambeault, D.S., DeZoort, F.T., & Hermanson, D.R. (2008). Audit Committee Incentive Compensation and Accounting Restatements. *Contemporary Accounting Research*, 25 (4), 965-992.

Arjoon, S. (2005). Corporate Governance: An Ethical Perspective. *Journal of Business Ethics*, 61 (4), 343-352.

Bartov, E., Givoly, D., & Hayn, C. (2002). The rewards to meeting or beating earnings expectations. *Journal of Accounting & Economics*, 33 (2), 173-204.

Belgische Corporategovernancecode. (2009). Opgevraagd op 12 oktober, 2013, via <http://www.corporategovernancecommittee.be/library/documents/final%20code/CorporateGovNLCode2009.pdf>.

Bhagat, S., & Bolton, B. (2013). Director Ownership, Governance, and Performance. *Journal of Financial & Quantitative Analysis*, 48 (1), 105-135.

Bierstaker, J.L., Cohen, J.R., DeZoort, F.T., & Hermanson, D.R. (2012). Audit Committee Compensation, Fairness, and the Resolution of Accounting Disagreements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31 (2), 131-150.

Blay, A.D., & Geiger, M.A. (2013). Auditor Fees and Auditor Independence: Evidence from Going Concern Reporting Decisions. *Contemporary Accounting Research*, 30 (2), 579-606.

Boone, J.P., Khurana, I.K., & Raman, K.K. (2012). Audit Market Concentration and Auditor Tolerance for Earnings Management. *Contemporary Accounting Research*, 29 (4), 1171-1203.

Carcello, J.V., Hermanson, D.R., & Ye, Z. (2011). Corporate Governance Research in Accounting and Auditing: Insights, Practice Implications, and Future Research Directions. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30 (3), 1-31.

Caskey, J., Nagar, V., & Petacchi, P. (2010). Reporting Bias With an Audit Committee. *The Accounting Review*, 85 (2), 447-481.

Coates, D.J., Marais, M.L., & Weil, R.L. (2007). Audit Committee Financial Literacy: A Work in Progress. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 22 (2), 175-194.

Coffee Jr., J.C. (2005). A theory of corporate scandals: why the USA and Europe differ. *Oxford Review of Economic Policy*, 21 (2), 198-211.

Cohen, J.R., Hoitash, U., Krishnamoorthy, G., & Wright, A.M. (2014). The Effect of Audit Committee Industry Expertise on Monitoring the Financial Reporting Process. *The Accounting Review*, 89 (1), 243-273.

Daugherty, B.E., Dickins, D., Hatfield, R.C., & Higgs, J.L. (2012). An Examination of Partner Perceptions of Partner Rotation: Direct and Indirect Consequences to Audit Quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31 (1), 97-114.

Deakin, S., & Konzelmann, S.J. (2004). Learning from Enron. *Corporate Governance: An International Review*, 12 (2), 134-142.

Dechow, P.M., Ge, W., Larson, C.R., & Sloan, R.G. (2011). Predicting Material Accounting Misstatements. *Contemporary Accounting Research*, 28 (1), 17-82.

DeFond, M.L., & Jiambalvo, J. (1993). Factors Related to Auditor-Client Disagreements over Income-Increasing Accounting Methods. *Contemporary Accounting Research*, 9 (2), 415-431.

Devers, C.E., Cannella Jr., A.A., Reilly, G.P., & Yoder, M.E. (2007). Executive Compensation: A Multidisciplinary Review of Recent Developments. *Journal of Management*, 33 (6), 1016-1072.

Efendi, J., Srivastava, A., & Swanson, E.P. (2007). Why do corporate managers misstate financial statements? The role of option compensation and other factors. *Journal of Financial Economics*, 85 (3), 667-708.

European Commission. (2011). *Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on specific requirements regarding statutory audit of public-interest entities*. Opgevraagd op 23 maart, 2014, via http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/reform/regulation_en.pdf.

Farber, D.B. (2005). Restoring Trust after Fraud: Does Corporate Governance Matter?. *The Accounting Review*, 80 (2), 539-561.

García, L.S., Barbadillo, E.R., & Pérez, M.O. (2012). Audit committee and internal audit and the quality of earnings: empirical evidence from Spanish companies. *Journal of Management & Governance*, 16 (2), 305-331.

Ghafran, C., & O'Sullivan, N. (2013). The Governance Role of Audit Committees: Reviewing a Decade of Evidence. *International Journal of Management Reviews*, 15 (4), 381-407.

Glaser, B.G., & Strauss, A.L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies of qualitative research*. London: Wiedenfeld and Nicholson.

Graham, J.R., Harvey C.R., & Rajgopal, S. (2005). The Economic implications of corporate financial reporting. *Journal of Accounting & Economics*, 40 (1-3), 3-73.

Gramling, A.A., Rittenberg, L.E., & Johnstone, K.M. (2012). *Auditing: A Business Risk Approach*. Cengage Learning.

Gul, F.A., Tsui, J., & Dhaliwal, D.S. (2006). Non-audit services, auditor quality and the value relevance of earnings. *Accounting & Finance*, 46 (5), 797-817.

Habib, A. (2012). Non-Audit Service Fees and Financial Reporting Quality: A Meta-Analysis. *Abacus*, 48 (2), 214-248.

Hart, O. (1995). Corporate governance: some theory and implications. *The Economic Journal*, 105 (430), 678-689.

Honglin Fu, Hun-Tong Tan, & Jixun Zhang. (2011). Effect of Auditor Negotiation Experience and Client Negotiating Style on Auditors' Judgments in an Auditor-Client Negotiation Context. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30 (3), 225-237.

Hussey, R. (1999). The Familiarity Threat and Auditor Independence. *Corporate Governance: An International Review*, 7 (2), 190-197.

IAS 2 – Inventories. (2003). Opgevraagd op 24 oktober, 2013, via <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias2>.

IAS 16 – Property, Plant and Equipment. (2003). Opgevraagd op 22 oktober, 2013, via <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias16>.

IAS 17 – Leases. (2003). Opgevraagd op 25 oktober, 2013, via <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias17>.

IAS 18 – Revenue. (1993). Opgevraagd op 24 oktober, 2013, via <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias18>.

IAS 19 – Employee Benefits. (2011). Opgevraagd op 26 oktober, 2013, via <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias19>.

IAS 37 – Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets. (1998). Opgevraagd op 26 oktober, 2013, via <http://www.iasplus.com/en/standards/ias/ias37>.

IFAC. (2013). *Handbook of the Code of Ethics for Professional Accountants*. Opgevraagd op 2 februari, 2014, via <http://www.ifac.org/sites/default/files/publications/files/2013-IESBA-Handbook.pdf>.

Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (z.d.). *Wat is een bedrijfsrevisor?*. Opgevraagd op 4 oktober, 2013, via https://www.ibr-ire.be/nl/het_beroep/de_bedrijfsrevisor/wat_is_een_bedrijfsrevisor/Pages/default.aspx.

Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (z.d.). *Opdracht van het IBR*. Opgevraagd op 5 oktober, 2013, via https://www.ibr-ire.be/nl/het_instituut/over_het_ibr/opdracht_van_het_ibr/Pages/default.aspx.

Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (2006). *Algemene controlenormen*. Opgevraagd op 2 november, 2013, via [https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/normen/Documents/6892_Algemene-controlenormen-\(clean-version\).pdf](https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/normen/Documents/6892_Algemene-controlenormen-(clean-version).pdf).

Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (2007). *Wet van 22 juli 1953 houdende oprichting van een instituut van de Bedrijfsrevisoren en organisatie van het publiek toezicht op het beroep van bedrijfsrevisor, gecoördineerd op 30 april 2007*. Opgevraagd op 10 november, 2013, via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2007043049&table_name=wet.

Instituut van de Bedrijfsrevisoren. (2007). *Normen inzake bepaalde aspecten die verband houden met de onafhankelijkheid van de commissaris*. Opgevraagd op 13 december, 2013, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/normen/Documents/7357_Normen-inzake-bepaalde-aspecten-die-verband-houden-met-de-onafhankelijkheid-van-de-commissaris.pdf.

International Standards on Auditing 200. (2011). Opgevraagd op 21 oktober, 2013, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/isas/Documents/ISA%20Clarified/ISA_200_Clarify_final.pdf.

International Standards on Auditing 260. (2011). Opgevraagd op 27 februari, 2014, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/isas/Documents/ISA%20Clarified/ISA_260_Clarify_final.pdf.

International Standards on Auditing 450. (2011). Opgevraagd op 6 november, 2013, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/isas/Pages/default.aspx.

International Standards on Auditing 700. (2011). Opgevraagd op 6 november, 2013, via https://www.ibr-ire.be/nl/regelgeving/normen_en_aanbevelingen/isas/Documents/ISA%20Clarified/ISA_700_Clarify_final.pdf.

Joe, J., Wright, A., & Wright, S. (2011). The Impact of Client and Misstatement Characteristics on the Disposition of Proposed Audit Adjustments. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30 (2), 103-124.

Keune, M.B., & Johnstone, K.M. (2009). Staff Accounting Bulletin No. 108 Disclosures: Descriptive Evidence from the Revelation of Accounting Misstatements. *Accounting Horizons*, 23 (1), 19-53.

Keune, M.B., & Johnstone, K.M. (2012). Materiality Judgments and the Resolution of Detected Misstatements: The Role of Managers, Auditors, and Audit Committees. *The Accounting Review*, 87 (5), 1641-1677.

Knechel, W.R, Krishnan, G.V., Pevzner, M., Shefchik, L.B., & Velury, U.K. (2013). Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32 (1), 385-421.

Koninklijk Besluit tot uitvoering van het Wetboek van Vennootschappen. (2001). Opgevraagd op 17 februari, 2014, via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&cn=2001013030&table_name=wet.

Krishnan, J., Wen, Y., & Zhao, W. (2011). Legal Expertise on Corporate Audit Committees and Financial Reporting Quality. *The Accounting Review*, 86 (6), 2099-2130.

Larcker, D.F., & Richardson, S.A. (2004). Fees Paid to Audit Firms, Accrual Choices, and Corporate Governance. *Journal of Accounting Research*, 43 (3), 625-658.

Lynch, L.J., & Williams, S.P. (2012). Does Equity Compensation Compromise Audit Committee Independence? Evidence from Earnings Management. *Journal of Managerial Issues*, 24 (3), 293-320.

Mercken, R. (2012). *Internationale controlestandaarden* [PowerPoint-presentatie]. Opgevraagd op 22 december 2013, via <https://bb.uhasselt.be>.

Mercken, R., & Siau, C. (2012). *Voortgezette accounting*. Antwerpen – Appeldoorn: Garant.

Mishkin, F.S., & Eakins, S. (2012). Overview of the Financial System. In W. Voordeckers (Ed.), *Financial Markets and Institutions* (pp. 3-6). Edinburgh Gate: Pearson Education Limited.

Mock, T.J., Bédard, J., Coram, J., Davis, S.M., Espahbodi, R., & Warne, R.C. (2013). The Audit Reporting Model: Current Research Synthesis and Implications. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32 (1), 323-351.

Moore, D.A., Tetlock, P.E., Tanlu, L., & Bazerman, M.H. (2006). Conflicts of Interest and the Case of Auditor Independence: Moral Seduction and Strategic Issue Cycling. *Academy of Management Review*, 31 (1), 10-29.

Nelson, M.W., Elliott, J.A., & Tarpley, R.L. (2002). Evidence from Auditors about Managers' and Auditors' Earnings Management Decisions. *The Accounting Review*, 77 (4), 175-202.

Nelson, S.P., & Devi, S. (2013). Audit committee experts and earnings quality. *Corporate Governance: The International Journal of Effective Board Performance*, 13 (4), 335-351.

Newton, N.J., Wang, D., & Wilkins, M.S. (2013). Does a Lack of Choice Lead to Lower Quality? Evidence from Auditor Competition and Client Restatements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32 (3), 31-67.

Omer, T.C., Shelley, M.K., & Thompson, A.M. (2012). Investors' Response to Revelations of Prior Uncorrected Misstatements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 31 (4), 167-192.

Palepu, K.G., Healy, P.M., & Peek, E. (2013). *Business analysis and valuation – IFRS edition*. Andover: Cengage Learning.

PCAOB. (2012). *Auditing Standard No.16: Communications with Audit Committees*. Opgevraagd op 27 februari, 2014, via http://pcaobus.org/Standards/Auditing/Pages/Auditing_Standard_16.aspx.

Pucheta-Martínez, M.S., & de Fuentes, C. (2007). The Impact of Audit Committee Characteristics on the Enhancement of the Quality of Financial Reporting : an empirical study in the Spanish Context. *Corporate Governance: An International Review*, 15 (6), 1394-1412.

Sarbanes-Oxley Act. (2002). Opgevraagd op 12 oktober, 2013, via http://pcaobus.org/About/History/Documents/PDFs/Sarbanes_Oxley_Act_of_2002.pdf.

Schleifer, A., & Vishny, R.W. (1997). A Survey of Corporate Governance. *The Journal of Finance*, 52 (2), 737-783.

Sekaran, U., & Bougie, R. (2012). *Research Methods for Business*. Chichester: John Wiley & Sons.

Sharma, V.D., Sharma, D.S., & Ananthanarayanan, U. (2011). Client Importance and Earnings Management: The Moderating Role of Audit Committees. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30 (3), 125-156.

Teck Heang Lee, Ali, A.MD., & Bien, D. (2009). Towards an Understanding of the Audit Expectation Gap. *ICFAI Journal of Audit Practice*, 6 (1), 7-35.

Tirole, J. (2001). Corporate governance. *Econometrica*, 69 (1), 1-35.

Vandendriessche, P., & Boedts, T. (2011). *Ook de variabele vergoeding voor niet-uitvoerende (maar niet-onafhankelijke) bestuurders moet voortaan worden goedgekeurd door de algemene vergadering*. Opgevraagd op 21 maart, 2014, via <http://www.eubelius.be/nl/printpdf/3528>.

Waldron, M. (2010). *User Perceptions Regarding the Independence Auditor's Report*. Opgevraagd op 11 oktober, 2013, via <http://www.cfapubs.org/doi/pdf/10.2469/cfm.v21.n5.7>.

Weimer J., & Pape, J.C. (1999). A Taxonomy of Systems of Corporate Governance. *Corporate Governance: An International Review*, 7 (2), 152-166.

Wetboek van Vennootschappen. (1999). Opgevraagd op 2 oktober, 2013, via http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=1999050769.

Zaman, M., Hudaib, M., & Haniffa, R. (2011). Corporate Governance Quality, Audit Fees and Service Fees. *Journal of Business Finance & Accounting*, 38 (1/2), 165-197.

BIJLAGEN

Bijlage 1 Overzicht van de bevoorrechte getuigen

- Dhr. Kristof Vande Capelle, Chief Financial Officer bij Gimv. Telefonisch interview op 27 februari 2014;
- Prof. Chris Peeters, auditcomitélid bij Intervest. Telefonisch interview op 28 februari 2014;
- Mevr. Kristien Vandebrouck, director Bedrijfsrevisoren bij Deloitte. Persoonlijk interview op 4 maart 2014 bij Deloitte te Hasselt;
- Dhr. Dominiek Berten, Group Internal Audit & Risk Manager bij Bekaert. Telefonisch interview op 5 maart 2014;
- Dhr. André Sarens, auditcomitélid bij Telenet. Telefonisch interview op 5 maart 2014;
- Dhr. Peter Verlinde, Chief Financial Officer bij Montea. Telefonisch interview op 5 maart 2014;
- Dhr. Chris Buyse, Chief Financial Officer bij ThromboGenics. Persoonlijk interview op 6 maart 2014 bij ThromoGenics te Antwerpen;
- Dhr. Johan Nelis, Chief Financial Officer bij Sipef. Persoonlijk interview op 11 maart 2014 bij Sipef te Schoten;
- Dhr. Luc Deltour, Partner bij Grant Thornton. Persoonlijk interview op 11 maart 2014 bij Grant Thornton te Antwerpen;
- Dhr. Herman Vandaele, Voorzitter auditcomité bij KBC Ancora. Telefonisch interview op 12 maart 2014;
- Dhr. Frank Geerts, Financial controller bij CMB. Persoonlijk interview op 13 maart 2014 bij CMB te Antwerpen;

- Dhr. Ludwig Criel, Voorzitter auditcomité bij Exmar. Persoonlijk interview op 13 maart 2014 bij Exmar te Antwerpen;
- Dhr. Jean-Louis Duplat, auditcomitélid bij Aedifica. Telefonisch interview op 13 maart 2014;
- Mevr. Scarlet Janssens, Secretaris RvB en auditcomité bij Jensen-Group. Telefonisch interview op 18 maart 2014;
- Mevr. Valerie Vanhoutte, Chief Financial Officer bij Greenyard Foods. Telefonisch interview op 21 maart 2014;
- Prof. Regine Slagmulder, Voorzitster auditcomité bij Quest For Growth. Telefonisch interview op 1 april 2014.

Bijlage 2 Vragenlijsten

Deel 1: Vragenlijst aan het management

Inleiding

- Welke functie heeft u binnen de onderneming?
- Welke verantwoordelijkheden/taken draagt u met betrekking tot de externe auditor?

Relatie met de externe auditor, de interne auditor alsook het auditcomité

- Heeft u vaak contact met de externe auditor?
- Hoeveel keer per jaar?
- Gebeurt dit meestal in de vorm van formele of informele vergaderingen?
- Wat wordt er dan zoal besproken?
- Hoe omschrijft u de relatie met de externe auditor, de interne auditor alsook het auditcomité?

Meningsverschillen tussen de externe auditor en het management

- Komt het weleens voor dat u meningsgeschillen/discussies heeft met de externe auditor inzake accounting issues?
- Over welke zaken gaan deze discussies dan? Bijvoorbeeld verschillende interpretatie van IFRS-normen. Welke? Kan u een voorbeeld geven van een discussiepunt waarmee u in de praktijk al werd geconfronteerd?
- Denkt u dat meningsverschillen tussen de externe auditor en het management vaker voorkomen bij beursgenoteerde ondernemingen dan bij KMO's?
- Zo ja, waarom? Welke oorzaak ziet u hiervoor? Zo neen, ziet u hiervoor enige mogelijke verklaring?

Procesverloop

- Hoe verloopt het proces om tot een oplossing te komen met de externe auditor? De externe auditor doet enkele aanbevelingen, in de vorm van een management letter, en wat gebeurt er dan?
- Welke rol speelt de interne audit in dit proces?

De rol van het auditcomité

- Wordt het auditcomité hierbij betrokken?
- Probeert u eerst de meningsgeschillen op te lossen met de externe auditor zelf, vooraleer u naar het auditcomité stapt? Of wordt het auditcomité hierin meteen betrokken?
- Welke rol speelt het auditcomité hierin? Komen zij vaak tussen beide als een soort bemiddelaar om een oplossing te zoeken?
- Wat is uw standpunt met betrekking tot de rol die het auditcomité beoefent in dit hele proces? Zoeken zij actief mee naar een oplossing en bemiddelen zij tussen de auditor en het management?
- Dient het auditcomité ter aanspreekpunt, bemiddelaar of beslissingsnemer (in het geval het management en de externe auditor niet uit het meningsverschil geraken)?
- Wordt eventueel de interne auditor hierbij betrokken?

Intenties van het management

- Volgt u uiteindelijk altijd alle aanbevelingen/suggesties van de externe auditor op?
- Welke argumenten geeft u om uw keuze te rechtvaardigen?
- Indien u bij uw standpunt blijft om de aanbeveling van de auditor niet toe te passen, welke redenering schuilt hierachter? Wat zijn de factoren die bijdragen tot uw uiteindelijke beslissing? Buiten het loutere argument dat het bedrag te klein is om materieel te worden aanzien.
- Vaak wordt gesteld dat managers moeten voldoen aan verwachtingen van analisten en rekening moeten houden met schuldcontracten wat hen kan motiveren de aanbevelingen van de auditor niet op te volgen. Kan u zich in deze redenering vinden?

Intenties van de externe auditor

- Hebt u zicht op de argumentering van de externe auditor ter rechtvaardiging van de keuze om de financiële overzichten aan te passen?
- Geeft de externe auditor aan waarom zij bepaalde onjuistheden/afwijkingen anders zou willen zien in de financiële overzichten?

Transparantieverplichtingen

- Vindt u dat deze discussies/meningsverschillen tussen de auditor en het management zouden moeten gerapporteerd worden in de controleverklaring van de auditor of in de jaarrekening van de onderneming?
- Denkt u dat er in de toekomst bijkomende transparantieverplichtingen zullen zijn inzake de financiële overzichten? Bijvoorbeeld het melden van meningsverschillen tussen de externe auditor en het management zoals in de Verenigde Staten momenteel al het geval is voor beursgenoteerde ondernemingen.
- Wat zou er volgens u veranderd/verbeterd kunnen worden in de toekomst om het transparantieprobleem op te lossen? Bij de Europese Unie zijn ze aan het overwegen om de controleverklaring van de externe auditor uit te breiden en/of de jaarrekening van de onderneming. Vindt u dit een goede evolutie?

Afsluiting

- Ter afsluiting, hebt u nog bijkomende ideeën i.v.m. de rapportering van meningsverschillen of iets wat u denkt dat nog interessant lijkt i.v.m. deze problematiek?

Deel 2: Vragenlijst aan leden van het auditcomité

Inleiding

- Kunt u kort beschrijven welke verantwoordelijkheden u heeft binnen het auditcomité?
- Welke taken heeft u met betrekking tot de externe auditor?

Relatie met het management alsook de externe auditor

- Heeft u vaak contact met het management/de externe auditor/interne auditor?
- Hoeveel keer per jaar? Waarover gaan deze gesprekken dan voornamelijk?
- Gebeurt dit meestal in de vorm van formele of informele vergaderingen?
- Hoe omschrijft u de samenwerking en communicatie van het auditcomité met de externe auditor/het management en de interne auditor?
- Alsook een omschrijving van de samenwerking/communicatie tussen de externe auditor en het management?
- Welke managers (CEO, CFO, CAO,...) zijn daarbij voornamelijk betrokken?

Meningsverschillen tussen de externe auditor en het management

- Komen discussies/meningsverschillen tussen de externe auditor en het management weleens voor?
- Hebt u een zicht over welke zaken deze discussies voornamelijk gaan? Bijvoorbeeld verschillende interpretatie van IFRS-normen. Welke? Kan u een voorbeeld geven van het soort discussiepunt waarmee u in de praktijk al werd geconfronteerd?
- Denkt u dat meningsverschillen tussen de externe auditor en het management vaker voorkomen bij beursgenoteerde ondernemingen dan bij KMO's?
- Zo ja, waarom? Welke oorzaak ziet u hiervoor? Zo neen, ziet u hiervoor enige mogelijke verklaring?

Procesverloop

- Hoe verloopt het proces om tot een consensus te komen in de praktijk?
- Komen de managers en/of externe auditor klagen bij het auditcomité of moet u zelf actief vragen naar de samenwerking/interactie en of er meningsgeschillen zijn? Gebeurt dit in de vorm van formele of informele vergaderingen?
- Wie heeft meestal de grootste invloed op de uiteindelijke beslissing? Welke partij (auditor, management of auditcomité) krijgt vaak de doorslaggevende stem in de discussie? Of gebeurt dit steeds in consensus?

- Wordt de interne audit daar eventueel bij betrokken?
- Speelt de interne auditor een rol bij de totstandkoming van een consensus? Wat is zijn rol in dit hele proces?

De rol van het auditcomité

- Bij beursgenoteerde ondernemingen, die het onderwerp uitmaken van mijn masterproef, is het verplicht om een auditcomité op te richten. Wordt het auditcomité op basis van uw ervaring vaak betrokken indien het meningsverschil niet opgelost geraakt?
- Of wordt het auditcomité slechts op de hoogte gebracht indien men niet uit het meningsverschil dreigt te geraken?
- Wat is uw standpunt met betrekking tot de rol die het auditcomité beoefent in dit hele proces? Zoekt het auditcomité actief mee naar een oplossing en bemiddelt dit comité tussen de auditor en het management?
- Dient het auditcomité ter aanspreekpunt, bemiddelaar of beslissingsnemer (in het geval het management en de externe auditor niet uit het meningsverschil geraken)?
- Moet het auditcomité vaak een positie innemen indien het management en de auditor niet uit de discussie geraken?
- Wat gebeurt er indien geen consensus kan worden bereikt? Hoe lost het auditcomité dit op? Bijvoorbeeld beslissen dat het management gelijk heeft en bijgevolg de aanbevelingen van de auditor niet toepassen.
- Welke factoren spelen een rol bij de besluitvorming van het auditcomité omtrent het oplossen van het meningsverschil?
- Op basis van welke argumenten maakt het auditcomité een beslissing om bijvoorbeeld de financiële overzichten niet aan te passen?
- Ziet u erop toe dat de externe auditor de juiste controleverklaring aflevert? Bijvoorbeeld dat hij/zij een goedkeurende verklaring afgeeft terwijl dit in principe niet gerechtvaardigd is door allerlei afwijkingen/onjuistheden in de financiële overzichten.
- Communiqueert het auditcomité dit met de externe auditor of laat het dit begaan?

Intenties van de externe auditor en het management

- Hebt u een zicht op de argumentering van het management en/of de externe auditor ter rechtvaardiging van hun keuze? Niet of wel aanpassen van de financiële overzichten.
- Zo ja, welke argumenten geven zij vaak ter verantwoording van hun keuze? Zowel de externe auditor als het management.

Transparantieverplichtingen

- Vindt u dat deze discussies/meningsverschillen tussen de auditor en het management zouden moeten gerapporteerd worden in de controleverklaring van de auditor of in de jaarrekening van de onderneming?
- Denkt u dat er in de toekomst bijkomende transparantieverplichtingen zullen zijn inzake de financiële overzichten? Bijvoorbeeld het melden van meningsverschillen tussen de externe auditor en het management zoals in de Verenigde Staten momenteel al het geval is voor beursgenoteerde ondernemingen.
- Wat zou er volgens u veranderd/verbeterd kunnen worden in de toekomst om het transparantieprobleem op te lossen? Bij de Europese Unie zijn ze aan het overwegen om de controleverklaring van de externe auditor uit te breiden en/of de jaarrekening van de onderneming. Vindt u dit een goede evolutie?

Afsluiting

- Ter afsluiting, hebt u nog bijkomende ideeën i.v.m. de rapportering van meningsverschillen of iets wat u denkt dat nog interessant lijkt i.v.m. deze problematiek?

Deel 3: Vragenlijst aan de auditors

Inleiding

- Wat is uw taakbeschrijving binnen het auditkantoor?
- Bestaat uw portfolio van auditcliënten voornamelijk uit beursgenoteerde ondernemingen of KMO's?

- Wie beschouwt u als de eigenlijke auditcliënt (voorzitter raad van bestuur, CEO, CFO, ...)?

Relatie met de auditcliënt alsook interne auditor

- Heeft u vaak contact met de auditcliënt?
- Hoeveel keren per jaar heeft u contact met de auditcliënt?
- Zijn het voornamelijk formele of informele vergaderingen?
- Hoe omschrijft u de relatie met de auditcliënt?
- Als de auditcliënt een interne auditfunctie heeft, hoe wordt deze in het externe auditproces betrokken?
- Hoe omschrijft u de relatie met de interne auditor van de auditcliënt?

Meningsverschillen tussen de externe auditor en het management

- Komt het weleens voor dat u discussies/meningsverschillen heeft met de auditcliënt inzake accounting issues?
- Over welke zaken gaan deze discussies dan? Bijvoorbeeld verschillende interpretatie van IFRS-normen. Welke? Kan u een voorbeeld geven van het soort discussiepunt waarmee u in de praktijk al werd geconfronteerd?
- Over welk soort auditcliënten gaat dit meestal waarmee u een meningsverschil heeft?
- Komt dit voornamelijk voor bij beursgenoteerde/grote ondernemingen of vooral bij KMO's? Of bestaat er geen verband?
- Welke oorzaak kan u bedenken voor bovenstaand verband? Indien geen verband, waarom?

Procesverloop

- Hoe verloopt het proces om tot een consensus te komen met het management indien er meningsverschillen zijn? U merkt allereerst een afwijking op in de financiële overzichten (of u heeft bedenkingen bij een bepaald cijfer), en wat gebeurt er dan?

- Welke aanspreekpunten hebt u binnen de auditcliënt om over de meningsverschillen te communiceren?
- Communiceert u het meningsverschil bijvoorbeeld aan de voorzitter van het auditcomité?
- Welke rol speelt de interne auditor in dit hele proces?

De rol van het auditcomité

- Bij beursgenoteerde ondernemingen, die het onderwerp uitmaken van mijn masterproef, is het verplicht om een auditcomité op te richten. Wordt het auditcomité op basis van uw ervaring vaak betrokken indien het meningsverschil niet opgelost geraakt?
- Of wordt het auditcomité slechts op de hoogte gebracht indien men niet uit het meningsverschil dreigt te geraken?
- Wat is uw standpunt met betrekking tot de rol die het auditcomité beoefent in dit hele proces? Zoeken zij actief mee naar een oplossing en bemiddelen zij tussen de auditor en het management?
- Dient het auditcomité ter aanspreekpunt, bemiddelaar of beslissingsnemer (in het geval het management en de externe auditor niet uit het meningsverschil geraken)?

Intenties van het management

- Volgt het management uw aanbevelingen meestal op?
- Indien ze hiervan afwijken, welke argumenten geeft het management aan om bepaalde afwijkingen/onjuistheden in de financiële overzichten te rechtvaardigen en als zodanig de aanbeveling van de externe auditor naast zich neer te leggen?
- Verklaren zij ook soms de onderliggende reden? Bijvoorbeeld analistenverwachtingen, overtreden van schuldcontracten,...

Intenties van de externe auditor

- Ik ben al in een jaarverslag en de ingesloten controleverklaring tegengekomen dat er een verklaring zonder voorbehoud wordt afgeleverd met slechts bijkomende vermeldingen. Maar soms is het bedrag van de bijkomende vermelding van die aard dat de onjuistheid/afwijking/onzekerheid eerder als materieel moet worden beschouwd

waaruit volgt dat de auditor misschien tot de overweging van een verklaring met voorbehoud of zelfs afkeurende verklaring kon komen.

U als bedrijfsrevisor zijnde, kan u enige mogelijke verklaringen bieden ter verantwoording van de keuze van deze auditor? Welke factoren spelen er in het hoofd van de auditor om te komen tot deze beslissing?

- Welke intenties spelen in het beslissingsproces van de externe auditor om te bepalen welke controleverklaring van toepassing is indien het management niet akkoord gaat met de aanbevelingen die de auditor voorstelt?

- Hebt u enige bezorgdheid om de auditcliënt te verliezen indien u wenst niet akkoord te gaan met de argumentering van het management?

Transparantieverplichtingen

- Vindt u dat de controleverklaring van de auditor moet worden uitgebreid met bijvoorbeeld een vermelding van meningsgeschillen tussen auditor en het management of vindt u dat de jaarrekening of het jaarverslag van de onderneming daarvoor beter in aanmerking komen?

- Denkt u dat er in de toekomst bijkomende transparantieverplichtingen zullen ontstaan inzake de financiële overzichten? Bijvoorbeeld het melden van meningsgeschillen tussen de externe auditor en het management zoals in de Verenigde Staten momenteel al het geval is voor beursgenoteerde ondernemingen.

- Wat zou er volgens u veranderd/verbeterd kunnen worden in de toekomst om het transparantieprobleem op te lossen? Bij de Europese Unie zijn ze aan het overwegen om de controleverklaring van de externe auditor uit te breiden en/of de jaarrekening van de onderneming uit te breiden. Vindt u dit een goede evolutie?

Afsluiting

- Ter afsluiting, hebt u nog bijkomende ideeën i.v.m. de rapportering van meningsverschillen of iets wat u denkt dat nog interessant lijkt i.v.m. deze problematiek?

Auteursrechtelijke overeenkomst

Ik/wij verlenen het wereldwijde auteursrecht voor de ingediende eindverhandeling:

Accountingmeningsverschillen tussen de auditor en het management en de rol van het auditcomité

Richting: **master in de toegepaste economische wetenschappen-accountancy en financiering**

Jaar: **2014**

in alle mogelijke mediaformaten, - bestaande en in de toekomst te ontwikkelen - , aan de Universiteit Hasselt.

Niet tegenstaand deze toekenning van het auteursrecht aan de Universiteit Hasselt behoud ik als auteur het recht om de eindverhandeling, - in zijn geheel of gedeeltelijk -, vrij te reproduceren, (her)publiceren of distribueren zonder de toelating te moeten verkrijgen van de Universiteit Hasselt.

Ik bevestig dat de eindverhandeling mijn origineel werk is, en dat ik het recht heb om de rechten te verlenen die in deze overeenkomst worden beschreven. Ik verklaar tevens dat de eindverhandeling, naar mijn weten, het auteursrecht van anderen niet overtreedt.

Ik verklaar tevens dat ik voor het materiaal in de eindverhandeling dat beschermd wordt door het auteursrecht, de nodige toelatingen heb verkregen zodat ik deze ook aan de Universiteit Hasselt kan overdragen en dat dit duidelijk in de tekst en inhoud van de eindverhandeling werd genotificeerd.

Universiteit Hasselt zal mij als auteur(s) van de eindverhandeling identificeren en zal geen wijzigingen aanbrengen aan de eindverhandeling, uitgezonderd deze toegelaten door deze overeenkomst.

Voor akkoord,

Mondelaers, Dimitri

Datum: **27/05/2014**